

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Баштанник Віталій Володимирович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Заступник головного редактора:

Хожило Ірина Іванівна – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Члени редколегії:

Акімова Л. М. – доктор наук з державного управління, професор, заступник Голови Національного агентства кваліфікацій, Київ (Україна)

Бородін Є. І. – доктор історичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту державного управління, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Гугнін О. М. – доктор філософії, професор, Жешувський політехнічний університет імені І. Лукашевича, Жешув (Польща)

Карпа М. І. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Переяслав (Україна)

Крушельницька Т. А. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Липовська Н. А. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Маматова Т. В. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління

і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Наумов В. – доктор філософії, Інститут політичних досліджень імені Йохана Скитта при Тартуському університеті, Тарту (Естонія)

Рагімов Ф. В. – кандидат наук з державного управління, член правління Громадської наукової організації «Фундація публічно-правових ініціатив», доцент кафедри кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро (Україна)

Сорокіна Н. Г. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Тарасенко Т. М. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Чикаренко І. А. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро (Україна)

Науковий журнал «Публічне управління та місцеве самоврядування» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія KB № 25188-15128P від 20.07.2022 р.).

Наказом МОН України № 886 від 2 липня 2020 року (додаток № 4) журнал включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування. Журнал до 20.07.2022 р. мав назву «Державне управління та місцеве самоврядування».

Відповідні зміни внесено до Переліку наукових фахових видань України:

Наказ МОН України від 10.10.2022 р. № 894 (додаток № 2).

Журнал ухвалено до друку Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» 21.09.2023 р., протокол № 9

Офіційний сайт видання: www.journals.politehnica.dp.ua/index.php/public

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

УДК 338.242.42

Вікторія АНДРІЯШ

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна), e-mail: andriyash_v2017@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5294-7456

ID Web of Science: GLS-2004-2022

Бібліографічний опис статті: Андріяш, В. (2023). Соціальна відповідальність держави в сфері забезпечення соціального захисту населення в умовах війни в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-1>

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення соціальних гарантій, котрі забезпечуватимуть належний рівень життя населення. Крім того останні роки спостерігається високий рівень соціальної напруги: війна, значний поділ населення у відповідності до рівнів доходів, відсутність стабільності, збільшення пенсійного віку тощо – вказане потребує прийняття нагальних мір, в першу чергу, в сфері соціального захисту населення, що дозволять підвищити ефективність реалізації соціальної політики сучасної держави та її стабільність. Саме тому в статті аналізуються різноманітні підходи щодо поняття та змісту соціальної відповідальності на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду. Здійснено спробу розкрити взаємозв'язок соціальної відповідальності держави та державної соціальної політики в сфері соціального захисту населення. Визначено взаємозв'язок державної соціальної політики та сталого розвитку, зважаючи на наявні цілі в сфері сталого розвитку, що встановлені та закріплені на міжнародному рівні. Розглянуто можливість прийняття в межах соціальної відповідальності держави державних мінімальних соціальних стандартів, а також реалізація моделі соціального партнерства. Наголошено, що встановлення та дотримання соціальної відповідальності, що включатиме законодавчо закріплені соціальні стандарти та прийняття відповідної моделі соціального партнерства, сприятиме на державному рівні спростити процес регулювання соціально-економічних взаємовідносин та адаптацію населення країни до нових викликів в сфері соціального захисту. При цьому, всі необхідні заходи, що реалізуються в сфері соціальної відповідальності держави, необхідно проводити лише комплексно, в межах постійної взаємодії державних органів влади та суспільства, із залученням бізнесу та висококваліфікованих спеціалістів.

Ключові слова: відповідальність, соціальна відповідальність, соціальна відповідальність держави, соціальний захист, соціальне забезпечення.

Victoria ANDRIIASH

Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration and Administration, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Administration of the Black Sea National University named Petro Mohyla (Mykolaiv, Ukraine), e-mail: andriyash_v2017@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5294-7456

Web of Science ID: GLS-2004-2022

To cite this article: Andriyash, V. (2023). Sotsialna vidpovidalnist derzhavy v sferi zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naselennia v umovakh viiny v Ukraini [Social responsibility of the state in providing social protection of the population during war in Ukraine]. *Public Administration and Local Government*, 2, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-1>

SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN PROVIDING SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION DURING WAR IN UKRAINE

The relevance of the research is determined by the fact that the development of a modern state is impossible without the appropriate provision of social guarantees that will ensure the proper standard of living of the population. In addition, in recent years, a high level of social tension has been observed: war, a significant division of the population according to income levels, lack of stability, an increase in the retirement age, etc. – this requires

the adoption of urgent measures, first of all, in the field of social protection of the population, which will increase the effectiveness of implementation social policy of the modern state and its stability. That is why the article analyzes various approaches to the concept and content of social responsibility based on foreign and domestic experience. An attempt was made to reveal the relationship between the social responsibility of the state and the state social policy in the field of social protection of the population. The relationship between state social policy and sustainable development is determined, taking into account the existing goals in the field of sustainable development, established and established at the international level. The possibility of adopting state minimum social standards as part of the social responsibility of the state, as well as the implementation of the social partnership model, was considered. It is emphasized that the establishment and observance of social responsibility, which will include legally established social standards and the adoption of an appropriate model of social partnership, will help to simplify the process of regulating socio-economic relations and the adaptation of the country's population to new challenges in the field of social protection at the state level. At the same time, all necessary measures implemented in the field of social responsibility of the state must be carried out only comprehensively, within the framework of constant interaction of state authorities and society, with the involvement of business and highly qualified specialists.

Key words: responsibility, social responsibility, social responsibility of the state, social protection, social security.

Актуальність проблеми. Особливості ефективного розвитку сучасної держави є практично неможливими без відповідного встановлення та дотримання соціальних гарантій, що забезпечуватимуть належний рівень життя населення держави. Конституції сучасних демократичних держав містять задекларовані положення, що гарантують закріплення та відповідне забезпечення державою певних соціальних гарантій за будь-яких умов. Крім того, останнім часом доволі високий рівень соціальної напруги: війна в Україні, загострення продовольчої кризи в світі, значна різниця в доходах різних верст населення, відсутність стабільності у всіх без виключення сферах діяльності сучасної держави – всі вказані фактори потребують усвідомлення та прийняття відповідних заходів, в першу чергу, в сфері забезпечення соціального захисту населення, що дозволять підвищити ефективність реалізації соціальної політики сучасної держави. Вказані фактори та нагальна потреба їх вирішення роблять питання соціальної відповідальності держави в сфері забезпечення соціального захисту населення, надзвичайно актуальною, особливо в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням щодо поняття та змісту соціальної відповідальності сучасної держави приділялася особлива увага в роботах великої кількості дослідників різних наукових напрямів: економістів, юристів, політологів, філософів тощо. Так, серед авторів фундаментальних робіт у цій галузі можна виділити М. Фрідмана, Т. Боша, Е. Лейтона, Р. Вуда, Ф. Хайєка тощо. Серед вітчизняних праць, що вийшли останнім часом та присвячені дослідженню різних аспектів проблем соціальної відповідальності держави щодо забезпечення соціального захисту, можна виділити роботи Н. Ушенко, О. Безрукової, В. Андрущенко, В. Бакірова, М. Бойченко,

О. Марчук тощо. Аналізуючи наявні наукові роботи, що висвітлюють питання соціальної відповідальності держави щодо забезпечення соціального захисту, можемо дійти висновку, що теоретичні основи виявлення основних складових поняття та змісту, масштабів і рівня соціальної відповідальності, оцінки її ефективності ще не сформовано.

Мета дослідження. Мета статті – проаналізувати особливості соціальної відповідальності держави в сфері забезпечення соціального захисту населення в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в наукових колах соціальна відповідальність сприймається досить по-різному, але більшість підходів можемо згрупувати в дві основні групи:

- перша, намагається звести соціальну відповідальність виключно до реалізації соціальної або соціально-економічної політики держави;
- друга – визначає соціальну відповідальність як корпоративну відповідальність бізнесових структур, а держава лише створює відповідні умови для її ефективної реалізації за допомогою правових, економічних, інформаційних та інших механізмів.

Отже, реалізація соціальної відповідальності держави реалізується за допомогою різноманітних соціальних проектів та програм, що спрямовані на задоволення потреб різних груп населення, а також стимулюючих соціальну політику щодо впровадження корпоративної соціальної відповідальності в сфері бізнесу. Крім того соціальна відповідальність держави забезпечується відповідною організацією державного нагляду та контролю відповідних органів державної влади за дотриманням встановлених мінімальних державних соціальних стандартів, що сприяє сталому розвитку об'єктів соціальної інфраструктури.

Соціальна відповідальність держави також є важливим якісним показником зрілості та розвитку держави, ознакою переважання демократичних поглядів, загальних гуманістичних цінностей в суспільстві, ступенем соціально орієнтованої державної політики, ознакою турботи держави про економічний, соціальний та психологічний стан окремих груп населення або й суспільства в цілому.

В загальному соціальному розуміння поняття «державної соціальної відповідальності» є «об'єктивно сформованими в результаті законного розвитку цивілізації та витікаючи з самої природи взаємовідносин держави, громадянського суспільства та людини, гарантовані можливості користуватися найбільш важливими соціальними благами та послугами за умов безпечного та вільного існування індивіда» (Безрукова, 2015). На думку інших дослідників, соціальна відповідальність держави – це «ступінь відповідності дій соціальних суб'єктів (індивіди, соціальні групи, держава) до взаємних вимог, які є дійсно правовими та іншими соціальними нормами, загальними інтереси. Соціальна відповідальність зумовлена моделями суспільного життя, специфічними взаємозв'язками між людьми та іншими соціальними предмети, що вимагають виконання певних дій від людей. Відповідальність [...] є засобом збереження цілісності суспільства, соціальною гармонією, соціальною справедливістю, вдосконалення соціальних взаємовідносин» (Андрущенко, Бакіров, Бойченко, 2005).

Крім того, соціальна відповідальність безпосередньо взаємопов'язана з концепцією сталого розвитку (Марчук, 2020). Зокрема, ООН ще у 2015 р. прийняла резолюцію, в тексті котрої було проголошено основні цілі в сфері сталого розвитку, значна частина з яких спрямована саме на вирішення соціальних проблем (Цілі сталого розвитку, 2023).

Зважаючи на вказане, можемо стверджувати, що забезпечення сталого розвитку можливо лише за наявності активної участі державних та муніципальних органів влади, бізнесу та громадянському суспільству, яке все ще продовжує формуватися. Реалізація більшості зазначених ООН цілей в сфері сталого розвитку передбачають прийняття державою соціальної відповідальності перед власним суспільством.

Основною формою прояву соціальної відповідальності держави є соціальна політика, яка представляє собою політику в сфері соціального забезпечення та захисту, соціального розвитку, а саме: систему реалізованих державою заходів, що спрямовані на підвищення якості життя окремих соціальних груп.

Соціальний захист населення – є однією з найважливіших складових соціальної політики держави. Соціальний захист населення – це, перш за все, соціальна активність держави та інших соціальних інститутів, що спрямована на забезпечення нормальної життєдіяльності населення. В дещо вужчому розумінні соціальний захист є системою державної соціальної допомоги, соціальних гарантій та соціального страхування. Крім того, будучи елементом соціальної сфери, система соціального захисту населення виступає в якості оперативного механізму, що захищає громадян під час виникнення будь-яких непередбачуваних та несприятливих життєвих обставин, зокрема, війна, катаклізми, інвалідність, втрата годувальника, втрата роботи, настання пенсійного віку тощо.

Основним проявом соціальної відповідальності сучасної держави є надання соціальних послуг державними установами соціального призначення, соціальної допомоги в різних формах для соціально незахищених груп населення, а також виплат різноманітної допомоги, компенсацій тощо, тобто всього того, що передбачено нормами чинного вітчизняного законодавства.

Основна мета державної політики в сфері соціального захисту – надання соціального захисту відповідним категоріям населення, а також підвищення якості та доступності соціальних послуг для населення. Зважаючи на мету, основним пріоритетами держави в сфері соціального захисту населення є:

- соціальна підтримка окремих категорій населення;
- модернізація та розвиток соціального обслуговування населення;
- забезпечення державною підтримкою сімей, що мають дітей;
- підвищення ефективності державної підтримки соціально орієнтованих некомерційних організацій тощо.

Зважаючи на поставлену мету та пріоритети соціального захисту для ефективної реалізації соціальної відповідальності необхідною є наявність гнучкої системи, що буде максимально спрямованою на запобігання та профілактику негативним тенденціям та захист відповідних категорій населення.

Крім того, для ефективної реалізації основних принципів соціального захисту (забезпечення прав та свобод особистості, адресність, гуманність, комплексність, соціальна справедливість) необхідним є затвердження ідеології соціальної відповідальності на державному рівні. Саме така ідеологія повинна включати

в собі законодавчо закріплені державні соціальні стандарти, а також створення та ефективне функціонування моделі соціального партнерства.

Встановлення та дотримання державної соціальної стандартизації покликано стимулювати підвищення рівня соціальної захищеності громадян за основними напрямками соціальної політики в державі. Згідно норм Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», прийнятого ще у 2007 році (Про державні соціальні..., 2007), держава здійснює дотримання та забезпечення державних гарантій та прав у сфері соціального захисту населення щодо: забезпечення побутовими та комунальними послугами, житлом, соціальним обслуговуванням, соціальних гарантій в сфері трудових взаємовідносин, оплати праці, забезпечення ліками, можливістю отримати освіту, культурного розвитку, професійної підготовки, науки, пенсійного забезпечення, соціального страхування тощо. Зауважимо, що вказаний нормативно-правовий акт досить часто підпадає під необхідність внесення різноманітних змін, що не завжди робить його ефективнішим. Однак, внаслідок встановлення, дотримання та забезпечення соціальних стандартів буде більш ефективним проведення таких заходів як:

- забезпечення необхідних потреб населення щодо соціальних послуг;
- перерозподіл фінансових ресурсів у відповідності з пріоритетними напрямками в сфері соціального захисту;
- здійснення контролю діяльності державних та недержавних установ, що реалізують державні соціальні стандарти;
- планування та організація надання гарантованих державних та муніципальних послуг щодо соціального захисту.

Крім того, в перспективі соціальне партнерство також може стати конструктивним засобом взаємодії з метою вирішення більшості соціальних проблем в інтересах як суспільства, так й окремих його категорій, що буде вигідним як для бізнесу так і для держави в цілому.

Все вище вказане є необхідною умовою стабільного та сталого розвитку сучасної соціальної держави. Однак, за умов надзвичайних викликів (війна, катаклізми тощо), появи значного навантаження на бюджет країни, виникнення цілого ряду нових соціальних потреб в громадян – потребують своєчасного та надзвичайно ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування. За таких умов перед державою постає виклик щодо швидкого реагування та забезпечення

ефективного функціонування існуючої в державі моделі соціального захисту та підтримки громадян. Саме в таких умовах оголюються та загострюються нагальні соціальні проблеми, підсилюються тривалим збройним конфліктом, що переріс у війну та суміщені з необхідністю одночасно здійснювати відповідні трансформаційні зміни, обумовлені переорієнтацією політичного курсу України, загострюються через їх достатню тривалість у подоланні, зневіру щодо пріоритетності уваги державних інституцій до соціальних проблем (Ушенко, 2017). Тому з початком активних воєнних дій в Україні державі довелося надзвичайно швидко реагувати на ситуацію на вживати заходів аби захистити та забезпечити власних громадян, а саме:

- прийнято Постанову КМУ від 26.02.2022 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» (зі змінами) (Про особливості виплати..., 2022), згідно якої було встановлено необхідні механізми для забезпечення пенсійних виплат та грошових допомог під час воєнного стану й можливі альтернативні шляхи їхньої виплати, якщо в цьому виникатиме відповідна потреба;
- прийнято Постанову КМУ від 07.03.2022 № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» (зі змінами) (Деякі питання виплати..., 2022), норми якої наголошували, що виплати не зупинятимуться й виплачуватимуться протягом всього періоду воєнного часу та один місяць після його завершення;
- прийнято Постанову КМУ від 20.03.2022 № 332 «Про порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» (зі змінами) (Деякі питання надання..., 2022), якою були встановлені розмір допомоги та механізм її отримання (в 2022 р. з державного бюджету було виділено більше 50 млрд. грн., а в 2023 р. ця сума складає вже більше 70 млрд. грн.);
- прийнято Постанову КМУ від 05.04.2022 № 405 «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення» (Про реалізацію спільного..., 2022), спрямовану головним чином на необхідну підтримку сімей з дітьми;
- Міністерством соціальної політики за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні за фінансової підтримки Швеції з метою забезпечення нагальних потреб громадян, які постраждали від військової агресії росії проти України, ство-

рено платформу «Допомога», на якій можна звернутися за потреби в допомозі щодо забезпечення продуктами харчування, засобами особистої гігієни, ліками, побутовими речами, одягом, пальним, транспортними та іншими послугами («Допомога, 2023);

- спрощення Програми житлових субсидій з метою доступності для внутрішньо переміщених осіб. Варто вказати, що питання комунальних послуг є досить важливим, оскільки розміри боргів громадян набули космічних масштабів, й допомога держави в цьому питанні є надважливою;

- розпочато соціальну програму щодо забезпечення населення продовольчими товарами. Варто вказати, що вказана програма є не фінансовою допомогою та реалізується за допомогою військових адміністрацій, аби населення мало змогу отримати продовольчі та санітарно-гігієнічні товари саме в тих територіальних громадах, перелік яких встановлено розпорядженням № 204-р (Про затвердження переліку..., 2022). Програма зарекомендувала себе досить ефективно серед відповідних верст населення.

Вказаний перелік не є вичерпним та доповнюється різноманітними нововведеннями як з ініціативи держави, місцевих органів влади, так і за рахунок міжнародної допомоги. Однак, на нашу думку, варто зауважити, що відповідальність (якою б вона не була) передбачає наявність зворотного зв'язку для чіткого розуміння ефективності обраних підходів та дій. Цілком зрозуміло, що за будь-яких умов держава не може виключно надавати й забезпечувати соціальний захист та підтримку населення не отримуючи нічого натомість. Такий стан речей є недопустимим навіть під час війни. Саме тому в Україні (паралельно з розширенням допомог населенню) запроваджуються й інші заходи, що, наприклад, покликані допомогти у вирішенні питань безробіття, або відновлення бізнесу (виплати 6500 на працівника тощо). Зокрема, держава почала започатковувати грантові програми для відкриття власної справи або розширення підприємницької діяльності. Урядом було запущено проект «єРобота» («Робота, 2023), який складається з чотирьох грантових програм, які саме й спрямовані на активізацію підприємницької діяльності та створення нових робочих місць (у 2022 р. в рамках проекту було надано більше 1,5 млрд. грн.). Варто загадати про-

граму «Власна справа» (Власна справа, 2023), за якою у 2022 р. було надано мікрогрантів на загальну суму 777 млн. грн. В цілому, підприємці, що скористалися вказаними програмами у 2022 р. створили майже 8 тис. нових робочих місць в країні, в якій йде війна. Зрозуміло, що вказані заходи не є панацеєю для вирішення ситуації, що склалася в державі, але вони вкрай необхідні для наближення перемоги та максимального збереження економічного потенціалу нашої держави для майбутньої відбудови. Саме тому, на нашу думку, питання соціальної відповідальності держави має сприйматися як певний тип взаємодії з власним суспільством, що реалізується за допомогою здійснення певних дій та заходів, що спрямовані на покращення добробуту свого населення та сталий розвиток держави в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, встановлення та дотримання соціальної відповідальності, що включатиме в себе законодавчо закріплені державні соціальні стандарти та прийняття моделі соціального партнерства, на державному рівні допоможе органам державної влади спростити процес регулювання соціально-економічних взаємовідносин та сприятиме кращій адаптації населення до нових викликів в сфері соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, культури тощо. Крім того, всі без виключення заходи, що реалізовуватимуться в межах соціальної відповідальності держави, необхідно проводити лише комплексно, в рамках постійної взаємодії влади з громадянським суспільством та бізнесом, залучаючи висококваліфікованих спеціалістів, оскільки питання соціальної відповідальності є багатоаспектними – держави перед громадянами, громадянами перед державою, особи за власні вчинки, бізнесу за власну справу тощо. Обов'язковою є умова несення соціальної відповідальності держави її законодавчими та виконавчими органами, оскільки саме держава повинна створювати справедливі та прозорі правила щодо діяльності всіх суб'єктів та всіх громадян з відповідною ефективною системою контролю, що забезпечуватиме їх виконання.

Перспективами подальших досліджень повинно стати питання щодо взаємної відповідальності держави, громадян та всіх організацій (включно з бізнесовими), оскільки саме такий тандем забезпечить подолання критичних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безрукова О. А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження: дис. докт. соц. наук : 22.00.04. Київ, 2015. 427 с.

2. Андрущенко В. П., Бакіров В. С., Бойченко М. І. Відповідальність соціальна. Філософський словник соціальних термінів. Харків : Р.І.Ф., 2005. С. 141-142.
3. Власна справа Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/mikr>
4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова КМУ від 20.03.2022 № 332 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
5. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану : Постанова КМУ від 07.03.2022 № 214 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>
6. «Допомога» Режим доступу: <https://aid.edopomoga.gov.ua/>
7. «Робота» Режим доступу: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota>
8. Марчук О. Трансформація соціальної відповідальності держави у безпековому контексті глобального світу: архетипний підхід. *Публічне урядування*. 2020. № 1(21). С. 203-219.
9. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України № 107-VI від 28.12.2007 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
10. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «єПідтримка» : Розпорядження КМУ від 6 березня 2022 р. № 204-р Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text>
11. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» (зі змінами) : Постанова КМУ від 26.02.2022 № 343 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>
12. Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення : Постанова КМУ від 05.04.2022 № 405 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text>
13. Ушенко Н.В. Соціальна відповідальність держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С. 931-936.
14. Цілі сталого розвитку Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>

REFERENCES:

1. Bezrukova, O.A. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: sotsiolohichna kontseptualizatsiia ta dosvid empirychnoho doslidzhennia* [Social responsibility in modern Ukrainian society: sociological conceptualization and empirical research experience]. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Andrushhenko, V., Bakirov, V., & Bojchenko, I. (2005). *Filosofskyi slovnyk sotsialnykh terminiv* [Philosophical dictionary of social terms] (3rd ed). Kharkiv [in Ukrainian].
3. Vlasna sprava. (2023). [Own business]. *dcz.gov.ua*. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/storinka/mikrogrant-vlasna-sprava> [in Ukrainian]
4. Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova KМУ vid 20.03.2022 № 332 [Some issues of payment of housing allowance to internally displaced persons]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
5. Deiaki pytannia nadannia derzhavnoi sotsialnoi dopomohy ta pilh na period vvedennia voiennoho stanu : Postanova KМУ vid 07.03.2022 № 214 [Some issues of providing state social assistance and benefits during the period of martial law]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
6. ieDopomoha. (2023). [eHelp]. Retrieved from <https://aid.edopomoga.gov.ua> [in Ukrainian]
7. ieRobota. (2023). [eRobota]. Retrieved from: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> [in Ukrainian]
8. Marchuk, O. (2020). Transformatsiia sotsialnoi vidpovidalnosti derzhavy u bezpekovomu konteksti hlobalnoho svitu: arkhetypnyi pidkhid [Transformation of the state's social responsibility in the security context of the global world: an archetypal approach]. *Publichne uriaduvannia*, 1(21), pp. 203-219. [in Ukrainian]
9. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii : Zakon Ukrainy № 107-VI vid 28.12.2007 [On state social standards and state social guarantees]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> [in Ukrainian]
10. Pro zatverdzhennia pereliku administratyvno-terytorialnykh odynts, na terytorii yakykh nadaietsia dopomoha zastrakhovanyim osobam v ramkakh Prohramy «iePidtrymka» : Rozporiadzhennia KМУ vid 6 bereznia 2022 r. № 204-r [On approval of the list of administrative-territorial units, on the territory of which

assistance is provided to insured persons within the framework of the «eSupport» Program]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

11. Pro osoblyvosti vyplaty ta dostavky pensii, hroshovykh dopomoh na period vvedennia voiennoho stanu» (zi zminamy) : Postanova KМУ vid 267.02.2022 № 343 [On the peculiarities of the payment and delivery of pensions, cash benefits for the period of the introduction of martial law (with amendments)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

12. Pro realizatsiiu spilnoho z Mizhnarodnym nadzvychainym fondom dopomohy ditiam pry Orhanizatsii Obiednanykh Natsii (luNISEF) proektu shchodo dodatkovykh zakhodiv sotsialnoi pidtrymky naibilsh vrazlyvykh katehorii naselennia : Postanova KМУ vid 05.04.2022 № 405 [On the implementation of a joint project with the International Children's Emergency Fund of the United Nations (UNICEF) on additional social support measures for the most vulnerable categories of the population]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

13. Ushenko, N.V. (2017). Sotsialna vidpovidalnist derzhavy [Social responsibility of the state]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. №17. S. 931-936. [in Ukrainian]

14. Tsili staloho rozvytku [Sustainable development goals]. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> [in Ukrainian]

УДК 351:303

Оксана БАШТАННИК

доцент кафедри політології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна), e-mail: Polit.dnepr2011@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4067-3261

Бібліографічний опис статті: Баштанник, О. (2023) Концептуальні засади визначення феномену спроможності в сучасній методології дослідження державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 10–18, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-2>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СПРОМОЖНОСТІ В СУЧАСНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Мета. У даній статті поставлено за мету концептуалізувати основні параметри понять у системі інституціональної спроможності / інституційної спроможності, а також конкретизувати методологічні основи дослідження цих атрибутів інституціональних феноменів в науці державного управління.

Актуальність. Поняття інституціональної / інституційної спроможності досить широко застосовується українськими вченими для дослідження особливостей функціонування інститутів політичної системи суспільства, суспільних відносин, перш за все у контексті реалізації державної влади. Разом з тим, дана аналітична категорія у більшості публікацій вживається як дещо апріорно належне, що автоматично виключає (мінімізує) ґрунтовний розгляд її змістовну наповненість і смислову диференціацію – з орієнтованістю на передовсім прикладні аспекти вимірювання загальних характеристик системи суспільних відносин. Для вирішення цієї проблеми слід доповнити пласт наявних розробок з проблематики державного управління методологічною основою інтегративного наукового аналізу, що дозволить розширити епістемологічні орієнтири наукового дослідження проблематики інституціональної/інституційної спроможності.

Результати. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що під інституціональною спроможністю слід розуміти спроможність інституту як здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм, визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітимації (нормативний аспект сутності інституту). Інституційна спроможність може бути визначена для інституції як здатність інституцій виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції).

Висновки. Таким чином, було з'ясовано, що аналіз іманентно властивих складових інституціональної/інституційної спроможності може бути реалізований на основі застосування положень дослідницьких напрямів нового інституціоналізму: міжнародного інституціоналізму, нормативного інституціоналізму та соціологічного інституціоналізму; а інституційної спроможності – на основі застосування положень дослідницьких напрямів інституціональних досліджень у галузі державного управління, економіки, політології та загальної концепції нового інституціоналізму: класичного інституціоналізму, структурного інституціоналізму та економічного інституціоналізму.

Ключові слова: державне управління, інститут, інституція, інституціональна спроможність, інституційна спроможність, методологія дослідження, теорія інституціоналізму.

Oksana BASHTANNYK

Senior Lecturer of Department of Political Science, Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine), e-mail: Polit.dnepr2011@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4067-3261

To cite this article: Bashtannyk, O. (2023). Kontseptualni zasady vyznachennia fenomenu spromozhnosti v suchasni metodolohii doslidzhennia derzhavnoho upravlinnia [Conceptual principles of determining the phenomenon of capacity in the modern methodology of public administration]. *Public Administration and Local Government*, 2, 10–18, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-2>

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF DETERMINING THE PHENOMENON OF CAPACITY IN THE MODERN METHODOLOGY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Purpose. The purpose of this work is to conceptualize the main parameters of the notions of institutional and institutional capacity, as well as to specify the methodological foundations of the study of these attributes of institutional phenomena in the science of public administration.

Actuality. The concept of institutional/institutional capacity is quite widely used by Ukrainian scientists to study the peculiarities of the functioning institutions of the political system of society. However, in most publications, this

analytical category is used as a matter of course, without a detailed consideration of its content and semantic differentiation, with a focus on primarily applied aspects of measurement. In order to solve this problem, the layer of existing developments on the issues of public administration should be supplemented with the methodological basis of political analysis, which will allow expanding the epistemological guidelines of scientific research.

Results. *As a result of the research, it was established that the institutial capacity should be understood as the capacity of the institute to regulate a certain type of social relations based on the norms of international legal acts recognized by the state, national legislation and social legitimation (normative aspect of the institute essence). Institutional capacity can be defined for an institution as the ability to perform its functions on the basis of regulatory, organizational and resource provision (structural aspect of the institution's essence).*

Conclusion. *Thus, it was found that the analysis of the specified components of institutial capacity can be implemented based on the application of the research directions provisions of the new institutionalism of political science: international institutionalism, normative institutionalism and sociological institutionalism; and institutional capacity – based on the application of the research directions provisions of institutional studies in economics and political science and the new institutionalism of political science: classical (old) institutionalism, structural institutionalism and economic institutionalism.*

Key words: *institute, institution, institutial capacity, institutional capacity, public administration, research methodology, theory of institutionalism.*

Вступ. Актуальність. Поняття інституційної / інституційної спроможності досить широко застосовується українськими науковцями для дослідження особливостей реалізації влади, й загального аналізу особливостей функціонування інститутів політичної системи суспільства. Однак, дана аналітична категорія в більшості публікацій вживається як дещо належне, без ґрунтового розгляду її змістовної наповненості і смислової диференціації – з орієнтованістю на прикладні аспекти вимірювання. Зрозуміло, що для реалізації державної влади практична складова інституційної / інституційної спроможності має першочергове значення, але для розробки стратегічних програм розвитку в різних сферах державного управління важливо розкрити теоретико-методологічні параметри даного поняття з метою уникнення суперечностей базового рівня.

Аналіз літератури та наявних підходів до визначення предмета дослідження. Наголошено, що дослідницькі розробки українських вчених зосереджені переважно навколо аналізу конкретних складових елементів прояву інституційної / інституційної спроможності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Наприклад, О. Омельчук виділяє основні сфери інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, М. Стасишин аналізує інституційну спроможність громадянського суспільства в процесі прийняття управлінських рішень, М. Савчин розглядає права людини у якості підґрунтя для формування інституційної спроможності держави тощо. Більшу увагу (серед вітчизняних вчених) до сутнісних аспектів інституційної (інституційної) спроможності як аналітичної категорії приділяють у своїх роботах О. Рось та

Н. Колісніченко і М. Войновський, застосовуючи окремі положення інституційного аналізу.

Методи дослідження. Вивчення потенціалу інституційної/інституційної спроможності окремих інститутів політичної системи представляє важливе наукове і практичне значення, але для коректного виконання цього завдання необхідно застосовувати відповідний теоретико-методологічний апарат. Для цього слід доповнити комплекс наявних розробок з проблематики державного управління методологічною основою політологічного аналізу, що дозволить розширити епістемологічні орієнтири наукового дослідження. Виконання дослідницького завдання буде реалізовано через використання методології інституційного аналізу політичної науки (головним чином, напрямів теорії нового інституціоналізму) та сучасного економічного аналізу інституційних феноменів.

Мета. У даній роботі ми ставимо за мету концептуалізувати основні параметри понять інституційної та інституційної спроможності, а також конкретизувати методологічні основи дослідження цих атрибутів інституційних феноменів в науці державного управління.

Результати дослідження. Для конкретизації поняття інституту як центрального об'єкта нашого дослідження, ми також звертаємося до сучасних напрацювань суспільних наук з метою встановлення максимально комплексної характеристики поняття «інститут». Зокрема, вважаємо важливим навести підхід Р. Демчица, який синтезуючи аналітичні підходи до вивчення феномену інституту у так званому старому інституціоналізмі і новому інституціоналізмі у якості інтегральної сутності феномену політичного інституту визначає їх як «невід'ємні елементи політичної системи суспільства, спе-

цифічну форму організації владної діяльності та сталий засіб впорядкування політичних відносин, важливі суб'єкти політичного процесу, незамінні гаранти стабільного та тривалого функціонування політичної організації суспільства» (Р. Демчишак, 2015). На нашу думку, подібне розширене бачення може мати місце як індивідуальний дослідницький підхід, втім його складно використовувати у якості операціонального поняття, а отже визначення інституту як суспільно-політичної категорії потребує подальших уточнень.

Разом з тим, важливо відзначити, що політичні інститути можуть як володіти власною ідентичністю, так і функціонувати в площині впливу неформалізованої ідентичності певної макро- або мікро- спільноти (релігійної, етнічної, культурної тощо). Основним елементом інституту є правила (стандарты, алгоритми, статутні вимоги), що певною мірою усталені та пов'язані один з одним через наявні ідентичності, які надають відчуття приналежності до класифікаційних груп та полегшують розпізнавання (інституціональну ідентифікацію) в них. Саме вони, згідно дослідженням Дж. Марча та Й. Олсена, як на мікрорівні взаємодії «раціональних» індивідів, так і на рівні дії мікросоціальних сил розглядаються також основними елементами аналізу (March J.G., Olsen, J.P., 2005, p. 10). Що ж до безпосереднього визначення поняття, то у своїй більш ранній роботі Дж. Марч та Й. Олсен під інститутом розуміли «сукупність норм, правил та шаблонів поведінки, які визначають відповідні дії у межах відносин між ролями та ситуаціями, володіють певним репертуаром процедур» (March J.G., Olsen, J.P., 1989, p. 21-22). Згодом вони переосмислили визначення інституту як «відносно стійкого набору правил та організаційних практик (що вбудовані в системи розуміння і ресурсів), який є гнучким до переваг та очікувань індивідів, а також відносно незалежним від їх волі та змін зовнішніх обставин» (March J.G., Olsen, J.P., 2005, p. 10).

Утім, вплив зовнішніх обставин може бути досить суттєвим, до того ж інститути як правила та особливо як структури не є цілком константними величинами – вони також здатні змінюватися з часом. Однак, саме правила визначають відповідність дії певним еталонним зразкам суспільного призначення, зокрема у контексті відповідності та відповідальності (), а також формувати традицію інтерпретації поведінки. Таким правилам зазвичай слідує всі суб'єкти суспільних відносин, адже визнають їх за єдино правильні, очікувані та легітимізовані суспільною роллю, ідентичністю, приналежністю до

певної групи або спільноти, етикою, практикою та очікуваннями інститутів (March J.G., Olsen, J.P., 2009, p. 1-7). Тобто, політичні інститути є тими каналами, які нормативно закріплюють та організаційно структурують вплив правила на поведінку акторів, визначаючи систему покарань та заохочень за дії, спрямовані всупереч функціонування інституту або на його відтворення.

У методологічному сегменті вітчизняних досліджень багатьох суспільних наук детально обґрунтовується необхідність розрізнення смислового наповнення таких базових аналітичних категорій, що мають позначати основний предмет їх вивчення, як інститут та інституція. Звісно, що специфіка репрезентації даних категорій буде деякою мірою відрізнятися в залежності від галузі наук, однак інститут/інституція як аналітична одиниця наявний у кожній з них. Однією з класичних наукових праць подібного типу є дослідження М. Кармазіної та О. Шурбованої, в якій дослідниці, спираючись на різноманітні підходи до вивчення даного об'єкту політичної реальності, приходять до висновку, що питання можливої синонімії понять «інститут» та «інституція» вирішується шляхом окреслення специфіки застосування кожного з них та неприпустимості отождолення їх значень. Інституціям відводиться значення символічних, звичаєвих, семіотичних значень та практик, закріплення і відтворення яких здійснюється за допомогою таких соціальних організацій, як інститути (зокрема, політичні)» (М. Кармазіна, О. Шурбована, 2006, с. 17). На основі історичної ретроспективи прикладів застосування цих термінів, починаючи від кодексів римського права і завершуючи положеннями теорії неінституціоналізму (нормативні контексти, що найбільше кореспондують до політико-інституційної парадигми) дані дослідниці пов'язують категорію інституту передовсім із особливостями функціонування політичної системи.

Н. Обушна звертає увагу на те, що «неефективні норми вживання й укорінення некоректних понять у теорії інституціоналізму, що історично склалися під впливом ефектів координації, навчання, сполучення й інерції, мають тенденцію до переростання у гносеологічні інституціональні «пастки», породжуючи нові й посилюючи існуючі методологічні суперечності» (Обушна Н., 2016, с. 41). Такий підхід варто підтримати, адже сучасна концептуальна модель публічного управління потребує формалізації інституціонального підходу в діяльності органів державної влади, у першу чергу, у контексті розробки нормативно-правових актів, їх систематизації,

а також при розробці і впровадженні стратегій реформування публічного управління.

Разом з тим, Н. Обушна пропонує «сутність поняття «інститут» трактувати як стійкі (довготривалі) соціально-економічні відносини у суспільстві, що відображають його нормативно-ціннісні й культурні характеристики й передбачають ефективний розподіл функцій у процесі спільної діяльності, та ґрунтуються на формальних і неформальних інституціях. Із запропонованого визначення інституту випливає, що будь-який інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм організації людської діяльності, та закріплює видовий статус організацій, оскільки виступає як їх абстрактно-функціональна модель» (Обушна Н., 2016, с. 45-46).

Варто наголосити, що з позицій визначення понять інституційної/інституціональної спроможності у науковій літературі із відповідної проблематики такі дефініції часто застосовуються авторами досить довільно, без акценту на термінологічних відмінностях, іноді навіть як синонімічні поняття. Втім, слід зазначити, що у даних понять все ж є притаманні їм властивості, на які звертають увагу Н. Колісніченко та М. Войновський у процесі дослідження особливостей визначення інституційної та інституціональної спроможності місцевого самоврядування. «Інституціональна спроможність місцевого самоврядування – спроможність інституцій (органів) місцевого самоврядування. Інституційна спроможність включає в себе інституціональну. Відтак, під нею ми розумітимемо як спроможність всього інституту місцевого самоврядування, так і його органів (інституцій)» (Колісніченко Н., Войновський М., 2015, с. 299). У своїй аргументації розмежування значення вказаних понять дослідники апелюють до змістовного наповнення явища інституціональності та його номіналізації: «інституціональний (від «інституція», англ. institution) – офіційно затверджений, встановлений, закріплений у своєму суспільному статусі; пов'язаний із такою організацією суспільних відносин, яка базується на певних нормах і правилах життєдіяльності й поведінки людей» (Колісніченко Н., Войновський М., 2015, с. 299).

Подібний підхід до розуміння визначення понять може мати право на існування, втім ми більшою мірою поділяємо підхід О. Рось, яка посиляється на приклади застосування термінології щодо інституціональної /інституційної спроможності у документації міжнародних організацій. На її думку, «інституційна спро-

можність» відповідає англійському терміну «institutional capacity», тобто інституційна спроможність стосується не інституту, а інституцій» (Рось О., 2019, с. 98). Оскільки, наприклад, «у документах Європейської Комісії відзначається, що зміцнення інституційної спроможності спрямоване передусім на інституції (системи і структури), однак зміцнення спроможності індивідів (тобто штату інституцій) може бути так само важливим для зміцнення здатності інституцій діяти більш ефективно і результативно» (Рось О., 2019, с. 98-99), то О. Рось пропонує розуміти інституційну спроможність як «здатність інституції виконувати свої функції через забезпечення належного рівня процесів, організації та ресурсів відповідної інституції» (Рось О., 2019, с. 99).

Базуючись на зазначеному, ми можемо констатувати, що під інституціональною спроможністю слід розуміти спроможність інституту як здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітиматії (нормативний аспект сутності інституту). В якості складових дослідження інституціональної спроможності вважаємо за необхідне виокремити наступні параметри:

- 1) міжнародно-правовий вимір функціонування інституту – відповідність міжнародним стандартам реалізації управлінської діяльності;
- 2) відповідність системі національного права як визначальний критерій легальності реалізації управлінської діяльності;
- 3) суспільна легітиматія – наявність достатнього рівня суспільної довіри до функціонального потенціалу інституту.

Аналіз зазначених складових інституціональної спроможності може бути реалізований на основі застосування положень наступних дослідницьких напрямів нового інституціоналізму політичної науки:

- 1) міжнародного інституціоналізму, у відповідності з положеннями якого, як зазначає В. Боднієкс, «кожна державна стратегія формує структурні обмеження міжнародного політичного життя – ці обмеження можуть бути формальними або неформальними» (Bodnieks, V., 2020, с. 88). Це вузький підхід до розуміння сутності міжнародного інституціоналізму, розширене тлумачення положень якого виводить нас на рівень застосування цивілізаційного аналізу, що є більш релевантним до досліджуваної нами проблематики. Згідно М. Михальченко, «для держави є важливим аспект цивілізаційного визначення і самовизначення» (Михаль-

ченко М., 2017, с. 6), що здійснюється в тому числі і через розвиток відповідних певному типу цивілізації політичних інститутів. Для перспектив європейської інтеграції України відповідність європейським зразкам інституціонального будівництва може підвищувати потенціал інституціональної спроможності інституту, що є одним з критеріїв набуття членства у ЄС.

2) нормативного інституціоналізму, «засновниками якого є Дж. Марч та Й. Олсен, які значну увагу приділяли вивченню ролі норм у формуванні та функціонуванні інститутів і у визначенні індивідуальної поведінки» (Романюк А., 2011, с. 193). У такому разі інституціональна спроможність залежить від кореспондування нормативних основ функціонування інституту до системи національного законодавства певної держави – як визначальної умови її легальності. За нормативного підходу, як пише Р. Гьоєфер, «рішення індивідів бути залученими до вироблення політики скеровуються правилами і процесами інститутів, які включені до рішень, більшою мірою, ніж їх персональні кінцеві цілі можуть бути максимізовані» (Hoefler R., 2022, с. 72). Засновники цього напрямку політико-інституційної парадигми політичної науки Дж. Марч та Й. Олсен наголошують, що практично вся діяльність вчених-інституціоналістів в узагальненій схемі спрямована на визначення того, яким чином пов'язані нормативні надіндивідуальні регулятори поведінки, результати особистісного процесу пізнання та соціальний контроль в проектуванні індивідами інститутів і забезпеченні їхнього функціонування (March J.G., Olsen, J.P., 2005, р. 20). Подібний підхід до розуміння інституціональної спроможності дає можливість врегулювати проблему наявності невідповідностей і прогалин у національному законодавстві щодо регулювання нормативних основ функціонування інституціональної системи держави, що надзвичайно важливо для стабільності останньої.

3) соціологічного інституціоналізму, «в основі положень якого в теорії політичної науки є більш нормативно-формалізовані підходи порівняно з іншими різновидами інституціоналізму оскільки на його формування вагомий вплив справила теорія організацій» (Баштанник О., 2020, с. 5). Вплив даної теорії є одним з напрямів розвитку цієї версії інституціонального аналізу і в дослідженні інституціональної спроможності він наближав би нас до структурного аналізу, що буде розглянуто пізніше. Наразі нас цікавить той аспект соціологічного інституціоналізму, який дозволяє обґрунтувати залежність рівня інституціональної спромож-

ності інституту від, наприклад рівня суспільної довіри як прояву соціальної легітимації (особливість інституту президенціалізму). Тому ми наведемо підхід А. Порумбеску, яка вказує, що «теорія соціологічного інституціоналізму розвинулась як дослідницька альтернатива, що використовувалась в теоріях європейської інтеграції як інструмент для пояснення внеску соціальної поведінки, культурної спадщини, передписаних ролей і моделей у впливі на еволюцію організації» (Porumbescu A., 2018, с. 21).

Інституційна спроможність може бути визначена для інституції як здатність виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції). В якості складових дослідження інституційної спроможності вважаємо за необхідне виокремити наступні параметри:

1) нормативно-правова складова – наявність узгодженої нормативно-правової бази;

2) організаційна складова – наявність необхідного рівня структурної диференціації;

3) ресурсна складова – наявність достатнього обсягу людських і матеріальних ресурсів.

Аналіз зазначених складових інституційної спроможності може бути реалізований на основі застосування положень наступних дослідницьких напрямів інституціональних досліджень з економіки та політології та нового інституціоналізму політичної науки:

1) класичного інституціоналізму, «основою інституційних досліджень в рамках якого були політико-правові підходи, предметом аналізу яких виступала держава (як центральний інститут) та інститути державної влади (перша половина XX ст.)» (Романюк А., 2006, с. 192). Даний напрям інституційних досліджень зосереджений на, як ми бачимо, вивченні нормативно-правових основ функціонування інституційної спроможності, що мають бути достатньо ґрунтовно напрацьовані для забезпечення високого її рівня (див. нормативний інституціоналізм також). Як його ще називають, «правовий інституціоналізм, в історії юридичної думки є творінням двадцятого сторіччя, народженням як реакція стосовно двох домінуючих течій досліджень: правового позитивізму та природного права» (Veitch S., Christodoulidis E., Goldoni M.).

«Класичний (традиційний, старий) інституціоналізм можливо визначити як дослідницький напрямок політико-інституційної парадигми політичної науки, що полягає у формалізованому, раціонально обґрунтованому аналізі політико-правових структур, які пов'язані з особливостями реалізації регульованої нор-

мативно-правовими актами державної влади» (Баштанник О., 2014, с. 91). Це уточнення є важливим з огляду на те, що в ньому підкреслюється дослідження інституцій державної влади як аналітичний пріоритет, що вказує нам також на рівень значущості аналізу їх інституційної спроможності. Як справедливо зауважують Абрутин С. та Дж. Тернер, «старий інституціоналізм зберіг свій наголос на інституціях як таких, тоді як новий інституціоналізм став у реальності «новим організаціоналізмом», оскільки акцент не змістився із мезорівня аналізу» (Abrutyn S., Turner J. H., 2011).

2) структурного інституціоналізму, «який використовує багато категорій, розроблених представниками старої школи інституціоналізму, а у центрі дослідницьких інтересів даного напрямку перебувають відмінності між президентськими і парламентськими режимами, а також між федеральною та унітарною системами політичного устрою» (Стойко О., 2016, с. 40-41). Слід сказати, що рівень досліджуваної структурної диференціації може бути і меншим, тому структурний інституціоналізм коректно застосувати до вивчення інституціональної спроможності, наприклад розгалуженості партійної організації. Макромасштаб аналізу не є визначальним, важливіше дослідити, щоб, як пише М. Дімітріу, «у впровадженні структурних політик важливо забезпечити плавне функціонування існуючої соціально-економічної системи та постійне вдосконалення висловлених вимог» (Dimitriu M., 2015, с. 180).

3) економічний інституціоналізм пояснює зміни інститутів виходячи з потреб економічних інтересів, представлених групами чи індивідами, часто застосовуючи просту теорію раціонального вибору для пояснення процесу прийняття рішень (Стойко О., 2010, с. 579). Положення економічного інституціоналізму важливі для нас з точки зору дослідження ресурсного забезпечення функціонування суспільно-політичних інституцій, що може бути принципово важливим для, наприклад, громадських організацій чи політичних партій. Загалом, «вивчення інституціоналізму сприяє розпізнаванню провалів ринку, ірраціональності у рішеннях економічних агентів, організаційних проблем в реалізації державної політики, існуванні трансакційних витрат; беручи за основу теорії економічного інституціоналізму та його підходи» (Cazorla M., Gallego-Bono J. R., 2023, с. 77).

Окрім зазначених підходів інституціонального аналізу, слід вказати ще на декілька методологічних орієнтирів для дослідження інституціональної та інституційної спроможності, які

є важливими з огляду на особливості її реалізації в системі відносин управління. По-перше, для аналізу інституціональної та інституційної спроможності обов'язково необхідно залучати комунікативний підхід. Цей підхід дозволяє пояснити особливості владних відносин як в складних системах управління, так і проблеми координації міжінституціональної взаємодії (інституціональних інтеракцій) щодо реалізації державної влади в масштабі політичної системи в цілому. Ускладнення в цьому аспекті можуть призвести до деінституалізації політичного, яку О. Макух визначає як «деструктивний у своїй змістовній наповненості процес зміни параметрів політичної структури, переведення політики на рівень комунікативного з розширенням меж громадянського стану задля можливості сконструювати константи та задати алгоритм якісного функціонування та розвитку інституту в політиці» (Макух О., 2012, с. 126).

Також, важливо аналізувати безпекові основи функціонування інститутів та інституцій, оскільки даний аспект характеризує стан внутрішньосистемного середовища реалізації їх спроможності. Для дослідження даної складової в першу чергу найбільш доцільно залучити нормативні документи, в яких визначаються загальні положення щодо засад національної безпеки держави. Так, в Законі України «Про національну безпеку України» національна безпека України визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Поняття конституційного ладу включає в себе інституціональну та інституційну систему функціонування органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

Ще одним важливим фактором, який обов'язково необхідно брати до уваги при аналізі інституціональної та інституційної спроможності, є концепт сталого розвитку, що за масштабами теоретичного дослідження і прикладного перетворення суспільних процесів теж набув парадигмального формату. В. Хаустова та Ш. А. О. Омаров наводять методику оцінки сталого розвитку Інституту прикладного системного аналізу НАНУ і МОНУ. Сталлий розвиток оцінюється за допомогою відповідного індексу (Isd) в просторі трьох вимірів: економічного (Iec), екологічного (Ie) та соціального + інституціонального (Is). Рівновіддаленість вектора Isd від кожної з координат (Iec, Ie, Is) вказує на відповідність найбільшій гармонійності сталого розвитку (Хаустова В.,

Омаров Ш. А. О., 2018, с. 270). Врахування необхідності дотримання стандартів сталого розвитку під час форматування інституціональної та інституційної спроможності дозволяє підтримувати стабільність інституціональної та інституційної системи держави загалом.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що під інституціональною спроможністю слід розуміти спроможність інституту як здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітиматії (нормативний аспект сутності інституту). Інституційна спроможність може бути визначена для інституції як здатність виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції). В якості складових дослідження інституціональної спроможності було виокремлено наступні параметри: міжнародно-правовий вимір функціонування інституту; відповідність системі національного права; суспільна легітиматія;

а інституційної спроможності – нормативно-правова складова; організаційна складова; ресурсна складова.

Таким чином, було з'ясовано, що аналіз зазначених складових інституціональної спроможності може бути реалізований на основі застосування положень дослідницьких напрямів нового інституціоналізму політичної науки: міжнародного інституціоналізму, нормативного інституціоналізму та соціологічного інституціоналізму; а інституційної спроможності – на основі застосування положень дослідницьких напрямів інституціональних досліджень з економіки та політології та нового інституціоналізму політичної науки: класичного інституціоналізму, структурного інституціоналізму та економічного інституціоналізму. Окрім зазначених підходів інституціонального аналізу, було конкретизовано також наступні методологічні орієнтири для дослідження інституціональної та інституційної спроможності, які є важливими з огляду на особливості їх реалізації в системі відносин управління: комунікативний підхід, безпекові основи та концепт сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Abrutyn S., Turner J. H. The Old Institutionalism Meets The New Institutionalism. *Sociological Perspectives*. 2011. № 54(3). P. 283-306. URL: <https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/52383/1.0371631/5>
2. Bodnieks, V. The New Institutionalism: A tool for analysing defence and security institutions. *Security and Defence Quarterly*. 2020. № 32(5). P. 83-94. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/130903>
3. Cazorla M., Gallego-Bono J. R. Approaches to Economic Institutionalism: A Theoretical Review of its Characteristics and Elements of Study. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2023. № 12. P. -66. DOI: 10.36941/ajis-2023-0060.
4. Dimitriu M. Approach To The Structural Institutionalism. *Journal of Financial and Monetary Economics*. 2015. vol. 2(1). P. 179-182.
5. Hoefer R. Institutionalism as a Theory for Understanding Policy Creation: an Underused Resource. *Journal of Political Practice & Research*. 2022. № 3. P. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42972-022>
6. March J.G., Olsen, J.P. Elaborating the “New Institutionalism”. *Working Paper*. 2005. № 11. 28 p.
7. March J.G., Olsen, J.P. Rediscovering Institutions. N.-Y. : Free Press. 1989. 237 p.
8. March J.G., Olsen, J.P. The logic of appropriateness. *Working Paper*. 2009. № 4. 28 p.
9. Porumbescu A. Sociological institutionalism arguments in explaining EU integration. *Sociology and Social Work Review*. 2018. № 2. P. 17-24. <https://globalresearchpublishing.com/wp-content/uploads/2018/12/Sociological-institutionalism-arguments-in-explaining-EU-integration.pdf>
10. Veitch S., Christodoulidis E., Goldoni M. Legal institutionalism. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315795997-26/legal-institutionalism-scott-veitch-emilios-christodoulidis-marco-goldoni>
11. Баштанник О. В. Особливості наукового дослідження в рамках класичного інституціоналізму політико-інституційної парадигми. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2014. № 3. С. 87-93.
12. Баштанник О. Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2020. № 23(9). С. 5-14. <https://doi.org/10.15421/172080>
13. Демчищак Р. Наукові підходи до розуміння сутності поняття “політичний інститут”. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. № 27. С. 9-14.
14. Кармазіна М., Шурбована О. “Інститут” та “інституція”: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 10-19.

15. Колісніченко Н., Войновський М. Інституційна та інституціональна спроможність місцевого самоврядування: сутність понять та особливості визначення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2015. Вип. 16. С. 296-309.
16. Макух О. Комунікативний підхід до дослідження політики: методологічний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2012. Вип. 2. С. 122-128.
17. Михальченко М. Цивілізаційний аналіз як засіб політичного пізнання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 4. С. 5-19.
18. Обушна Н. І. Особливості категоріального апарату інституціональної теорії у площині державного управління. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління*. 2016. № 1. С. 40-48.
19. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 21.08.2023)
20. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 190-199.
21. Романюк А. Основні етапи розвитку політичної думки у XX ст. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип. 1. С. 87-96.
22. Рось О. Г. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97-100. DOI: 10.32702/23066814.2019.18.97
23. Стойко О. М. Структурні теорії інституційних змін. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 578-581.
24. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; "Логос", 2016. 416 с.
25. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. О. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 265-273.

REFERENCES:

1. Abrutyn, S., & Turner, J. H. (2011). The Old Institutionalism Meets The New Institutionalism. *Sociological Perspectives*. № 54(3). P. 283-306. Retrieved from <https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/52383/1.0371631/5>
2. Bodnieks, V. (2020). The New Institutionalism: A tool for analysing defence and security institutions. *Security and Defence Quarterly*. № 32(5). P. 83-94. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/130903>
3. Cazorla, M., & Gallego-Bono, J. R. (2023). Approaches to Economic Institutionalism: A Theoretical Review of its Characteristics and Elements of Study. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. № 12. P. -66. DOI: 10.36941/ajis-2023-0060.
4. Dimitriu, M. (2015). Approach To The Structural Institutionalism. *Journal of Financial and Monetary Economics*. vol. 2(1). P. 179-182.
5. Hoefer R. (2022). Institutionalism as a Theory for Understanding Policy Creation: an Underused Resource. *Journal of Political Practice & Research*. № 3. P. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42972-022>
6. March, J.G., & Olsen, J.P. (2005). Elaborating the "New Institutionalism". *Working Paper*. № 11. 28 p.
7. March, J.G., & Olsen, J.P. (1989). Rediscovering Institutions. N.-Y. : Free Press. 237 p.
8. March, J.G., & Olsen, J.P. (2009). The logic of appropriateness. *Working Paper*. № 4. 28 p.
9. Porumbescu, A. (2018). Sociological institutionalism arguments in explaining EU integration. *Sociology and Social Work Review*. № 2. P. 17-24. Retrieved from <https://globalresearchpublishing.com/wp-content/uploads/2018/12/Sociological-institutionalism-arguments-in-explaining-EU-integration.pdf>
10. Veitch, S., Christodoulidis, E., & Goldoni, M. Legal institutionalism. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315795997-26/legal-institutionalism-scott-veitch-emilios-christodoulidis-marco-goldoni>
11. Bashtannyk, O.V. (2014). Osoblyvosti naukovoho doslidzhennia v ramkakh klasychnoho instytutsionalizmu polityko-instytutsiinoi paradyhmy [Peculiarities of scientific research within the framework of classical institutionalism of the political-institutional paradigm]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 3. S. 87-93 [in Ukrainian].
12. Bashtannyk, O. (2020). Sotsiolohichniy instytutsionalizm yak napriam novoho instytutsionalizmu politychnoi nauky: metodolohiia ta yii realizatsiia v ukraïnskykh politolohichnykh doslidzhenniakh [Sociological institutionalism as a direction of the new institutionalism of political science: methodology and its implementation in Ukrainian political science research]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 23(9). S. 5-14 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15421/172080>

13. Demchyshchak, R. (2015). Naukovi pidkhody do rozuminnia sutnosti poniattia "politychnyi instytut" [Scientific approaches to understanding the essence of the concept of "political institution"]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, 27. S. 9-14 [in Ukrainian].
14. Karmazina, M., & Shurbovana, O. (2006). "Instytut" ta "instytutsiia": problema rozriznennia poniat ["Institute" and "institution": the problem of distinguishing concepts]. *Politychnyi menedzhment*, 4. S. 10-19 [in Ukrainian].
15. Kolisnichenko, N., & Voinovskyi, M. (2015). Instytutsiina ta instytutsionalna spromozhnist mistsevoho samovriaduvannia: sutnist poniat ta osoblyvosti vyznachennia [Institutional and institutional capacity of local self-government: essence of concepts and peculiarities of definition]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*, 16. S. 296-309 [in Ukrainian].
16. Makukh, O. (2012). Komunikatyvnyi pidkhid do doslidzhennia polityky: metodolohichniy analiz [Communicative approach to policy research: methodological analysis]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii*, 2. S. 122-128 [in Ukrainian].
17. Mykhalchenko, M. (2017). Tsyvilizatsiinyi analiz yak zasib politychnoho piznannia [Civilization analysis as a means of political knowledge]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 4. S. 5-19 [in Ukrainian].
18. Obushna, N.I. (2016). Osoblyvosti katehorialnogo aparatu instytutsionalnoi teorii u ploshchyni derzhavnogo upravlinnia [Peculiarities of the categorical apparatus of institutional theory in the sphere of public administration]. *Menedzher. Visnyk Donetskoho derzhavnogo universytetu upravlinnia*, 1. S. 40-48 [in Ukrainian].
19. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 # 2469-VIII : stanom na 31 berez. 2023 r. [Law of Ukraine On the national security of Ukraine from June 21 2018 No. 2469-VIII: as of March 31]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (data zvernennia: 21.08.2023) [in Ukrainian].
20. Romaniuk, A. (2006). Novyi instytutsionalizm ta poniattia instytutu v politychnii nauksii [New institutionalism and the concept of an institution in political science]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky*, 9. S. 190-199 [in Ukrainian].
21. Romaniuk, A. (2011). Osnovni etapy rozvytku politychnoi dumky u XX st. [The main stages of the development of political thought in the 20th century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii*, 1. S. 87-96 [in Ukrainian].
22. Ros, O.H. (2019). Poniattia ta sutnist normatyvno-pravovoho zabezpechennia instytutsiinoi spromozhnosti predstavnytskykh orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Concept and essence of regulatory and legal provision of institutional capacity of representative bodies of local self-government]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 18. S. 97-100 [in Ukrainian]. DOI: 10.32702/23066814.2019.18.97
23. Stoiko, O.M. (2009). Strukturni teorii instytutsiinykh zmin [Structural theories of institutional changes]. *Derzhava i pravo*, 46. S. 578-581.
24. Stoiko, O.M. (2016). *Transformatsiia politychnykh instytutiv u suchasnykh perekhidnykh suspilstvakh* [Transformation of political institutions in modern transitional societies]. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy; "Lohos". 416 s. [in Ukrainian].
25. Khaustova, V.Ye., & Omarov, Sh. A. O. (2018). Kontseptsiiia staloho rozvytku yak paradyhma rozvytku suspilstva [The concept of sustainable development as a paradigm of social development]. *Problemy ekonomiky*, 1. S. 265-273 [in Ukrainian].

УДК 352

Олександр ІГНАТ

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: ihnat.oleksander@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5001-123X

Бібліографічний опис статті: Ігнат, О. (2023). Співробітництво територіальних громад у сфері охорони здоров'я: виклики та інноваційні інструменти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 19–26, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-3>

СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено та узагальнено особливості співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні. Акцентовано на тому, що співробітництво територіальних громад має значний потенціал у сфері охорони здоров'я, а відповідні процеси потребують експертно-консультативного супроводу та розроблення науково обґрунтованого методико-технологічного забезпечення. За результатами аналізу складових структурованого спільного експертного бачення ключових пріоритетів і планів раннього відновлення для сектору охорони здоров'я України на наступні 18–24 місяці (2023–2024 рр.) окреслено виклики, що зумовлюють особливості процесів співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: відновлення доступу до послуг охорони здоров'я та задоволення нових потреб; капітальні інвестиції задля сталого розвитку; підтримання й підвищення ефективності фінансування охорони здоров'я; захист інституцій та базових засад реформи. Визначено, що до інноваційних інструментів співробітництва територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні належать кластеризація і створення «спільнот співпраці», які розуміються як сталі «форуми», де представники державного, приватного та громадського секторів активно співпрацюють для досягнення спільних цілей і результатів, вирішення спільних проблем й використання колективних можливостей в атмосфері довіри, поваги, емпатії та відкритості. Здійснено моделювання «спільноти співпраці» із додаванням територіальних громад, які беруть участь у міждуніципальному співробітництві у сфері охорони здоров'я, що дозволило визначити коло її потенційних учасників. Узагальнено, що «спільноти співпраці» у сфері охорони здоров'я не є робочими групами чи комісіями, які зазвичай вирішують вузькоспеціалізовані проблеми і розформовуються після отримання кінцевого результату. За наявності суспільної потреби вони можуть існувати безстроково, підкріплюючи відносини співпраці спільною відповідальністю за досягнення суспільно значущих результатів та підзвітністю.

Ключові слова: публічне управління, місцеве самоврядування, міждуніципальне співробітництво, територіальна громада, медична послуга, охорона здоров'я, спільнота співпраці.

Oleksandr IHNAT

Doctoral Student of the Department of Public Administration and Local Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: ihnat.oleksander@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5001-123X

To cite this article: Ihnat, O. (2023). Spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad u sferi okhorony zdorovia: vyklyky ta innovatsiini instrumenty v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia v Ukraini [Cooperation of local communities in healthcare: challenges and innovative tools in the context of martial law and post-war recovery in Ukraine]. *Public Administration and Local Government*, 2, 19–26, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-3>

LOCAL COMMUNITIES' COOPERATION IN HEALTHCARE: CHALLENGES AND MECHANISMS IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW AND POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE

The article examines and identifies the specific features of local communities' cooperation in healthcare under martial law and post-war recovery in Ukraine. It is emphasised that local communities' cooperation has significant

potential in healthcare, and the relevant processes require expert advisory support and development of methodological and technological support. The analysis of the structured common expert vision of key priorities for the health sector for the next 18–24 months (2023–2024) identified the challenges that determine the specifics of the local communities' cooperation processes in health care under martial law and post-war recovery in Ukraine across four priority domains: service delivery – reconnecting people to health care and addressing new needs; capital investment for sustainable progress; sustain and increase the effectiveness of health care financing; protecting institutions and reform foundations. It is determined that innovative tools for local communities' cooperation in the context of martial law and post-war recovery in Ukraine include both clustering and creation of "collaborative communities" – continuing "forums" where representatives of the public, private and civil society sectors proactively cooperate to achieve common goals and results, solve common problems and use collective opportunities in an atmosphere of trust, respect, empathy and openness. The "collaborative community" was modelled with the incorporation of territorial communities involved in inter-municipal cooperation in the field of healthcare, which allowed to determine the range of its potential participants. It was summarized that "collaborative communities" are not working groups or commissions that usually solve highly specialised problems and disband after the final result is obtained. They can exist indefinitely, if there is a public need. Cooperation relations are supported by shared responsibility for achieving socially significant results and accountability.

Key words: public administration, local self-government, inter-municipal cooperation, territorial community, medical service, healthcare, collaborative community.

Актуальність проблеми. Однією з радикальних та всебічних реформ, які відбуваються в Україні, є реформа системи охорони здоров'я. Бачення системи охорони здоров'я після проведення реформи: ефективна і доступна система охорони здоров'я, що відповідає потребам населення України; підвищення рівня і якості життя населення на основі розширення доступності; підвищення якості та безпеки медичної допомоги, продуктивної зайнятості персоналу, що працює у галузі охорони здоров'я, а також підвищення їх рівня соціального забезпечення, розвитку і оптимізації системи соціальної підтримки (Медична реформа, 2023). До пріоритетів регіонального розвитку на період до 2027 року належить: підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, зокрема на засадах цифровізації. Зазначене передбачає вирішення завдань формування доступної та спроможної мережі закладів для надання якісних медичних послуг та модернізації та розвитку системи екстреної медичної допомоги (Про затвердження Державної стратегії, 2020).

Повномасштабна війна, що розв'язана рф у лютому 2022 року, завдала значної шкоди системі охорони здоров'я України. Експерти Національного інституту стратегічних досліджень найбільш критичними наслідками вважають: руйнування медичної інфраструктури; неможливість дотримання на окремих територіях норм профілактики та лікування; брак медичних кадрів в деяких регіонах; порушення логістичних зв'язків, що перешкоджає вчасному та повному забезпеченню населення засобами медичного призначення; загострення диспропорції ресурсного забезпечення галузі охорони здоров'я

через суттєві зміни попиту на медичні послуги в різних регіонах унаслідок переміщення значної частини громадян усередині країни та за її межі (Ресурси системи охорони здоров'я, 2022).

Зазначене актуалізує вивчення нових можливостей для підсилення спроможності територіальних громад щодо забезпечення стійкості та швидкого відновлення сфери охорони здоров'я через упровадження міжмуніципального співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різноманітні аспекти співробітництва територіальних громад в Україні в останнє десятиріччя були предметом досліджень Г. Аранчія, З. Бурик, В. Вакулєнка, О. Врублевського, А. Генової, О. Глазова, О. Гриндей, М. Дзюпін, Т. Журавля, О. Ігнатенка, С. Кльоби, Н. Костіної, Т. Лозинської, М. Максимука, Т. Маматової, В. Толкованова, Л. Оленковської, В. Полтавець, А. Чайки, Ю. Шарова та інших.

Так, ще у 2015 році, коли розпочалися процеси укрупнення територіальних громад, Ю. Шаров наголошував на значному потенціалі співробітництва спроможних громад в умовах децентралізації та пропонував відповідне методико-технологічне забезпечення цих процесів (Шаров, 2015).

А. Чайка вивчала можливість використання кластерного підходу при організації співпраці територіальних громад як основи запровадження нової галузевої форми їх співробітництва, яка може забезпечити більш інтегровану діяльність у цій сфері (Чайка, 2019). У роботі М. Максимука і С. Кульоби досліджено проблеми співробітництва територіальних громад у регіонах України в контексті активізації процесів інклюзивного розвитку (Максимук, Кульоба, 2019). Д. Арабаджієв, З. Бурик, Г. Баршацька, М. Губа та М. Шашина розглядали налаго-

дження міжмуніципального співробітництва як інструмент підвищення спроможності територіальних громад (Arabadzhyiev, Buryk, Barshatska, Huba, Shashyna, 2020).

Т. Лозинська і Г. Аранчій акцентували на тому, що на етапі завершення процесу укрупнення територіальних громад у сфері міжмуніципального співробітництва виникають нові виклики, пов'язані із створенням складних міських громад, до яких увійшли прилеглі сільські громади, що потребуватиме удосконалення механізму співробітництва територіальних громад з огляду на необхідність розвитку їх економічної основи (Лозинська, Аранчій, 2021). Т. Лозинською і О. Глазовим обґрунтовано роль громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства у стимулюванні співробітництва територіальних громад (Лозинська, Глазов, 2023).

У публікаціях за участі автора, зокрема, акцентувалося на тому, що суттєвим викликом для громад-учасниць міжмуніципального співробітництва є необхідність гармонізації потреб стейкхолдерів місцевого і регіонального розвитку за усіма вимірами – програмним, екологічним, соціокультурним, економічним, політико-інституційним (Ігнат, Маматова, 2022).

Окремі аспекти співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я із наданням практичних рекомендацій розглядалися у спеціалізованому виданні для органів місцевого самоврядування, підготовленому за Програмою «U-LEAD з Європою» (Височанський, Мікуліч, 2019). Проте виклики та можливі інноваційні інструменти такого співробітництва в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні ще не знайшли висвітлення у публікаціях вітчизняних авторів.

Метою статті є узагальнення та розкриття особливостей співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід багатьох країн засвідчує, що територіальні громади, зазвичай, ніколи не є абсолютно достатніми, незалежно від інфраструктури, площі, чисельності населення чи інших економічних та демографічних показників. Зазначене актуалізує для переважної більшості утворених в Україні територіальних громад поширення такої інноваційної форми діяльності як міжмуніципальне співробітництво (Височанський, Мікуліч, 2019).

За визначенням Ради Європи (Council of Europe), міжмуніципальне співробітництво має місце, коли два або більше органів місцевого самоврядування погоджуються працювати

разом над будь-яким із завдань, покладених на них, з метою отримання взаємної вигоди та підвищення ефективності надання послуг громадянам (Intermunicipal Cooperation, 2023). У 2014 році із прийняттям Закону України № 1508-VII «Про співробітництво територіальних громад» створено законодавчу основу для кооперації ресурсів органів місцевого самоврядування з метою вирішення спільних проблем життєдіяльності територіальних громад на місцевому рівні, більш ефективного надання послуг місцевому населенню, створення спільних об'єктів муніципальної інфраструктури для декількох територіальних громад (Про співробітництво територіальних громад, 2014).

Погоджуємося із висновком О. Врублевського, що однією із наявних у міжмуніципального співробітництва переваг вбачається те, що територіальні громади на договірній основі можуть не лише об'єднувати свої зусилля та ресурси для вирішення питань місцевого значення, але й розвивати інфраструктуру, покращувати благоустрій та підвищувати якість наданих послуг (Врублевський, 2020). Саме тому, співробітництво може сприяти не лише успішному вирішенню наслідків нераціональної реалізації самоврядних функцій та неефективного використання наявних у територіальних громад ресурсів, але й спонукати до налагодження процесів управління із використанням при цьому інноваційних інструментів. Сутність нових підходів має полягати передусім у зміні традиційних споживацьких настроїв щодо вирішення існуючих у громаді проблем та поступового переходу керівництвом громади до самостійного пошуку та вибору інструментів їх вирішення, а також взяття на себе за це повної відповідальності.

За даними «Моніторингу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади», станом на 01 липня 2023 року 476 територіальних громад уклали 315 договорів про міжмуніципальне співробітництво, з яких найбільша частка належить до сфер освіти, охорони здоров'я, соціального захисту (Міжнародне і міжмуніципальне співробітництво громад, 2023). Окрім того, результати моніторингу зафіксували, що станом на II квартал 2023 року 356 територіальних громад уклали майже півтори тисячі договорів міжнародного партнерства з муніципалітетами із 62 країн світу. Найактивніше міжнародне партнерство розвивають громади Закарпатської та Львівської областей, територіальні громади яких станом на 1 липня 2023 року уклали 257 та 226 договорів про побратимські відносини. Повільніше розвивається міжмуніципальне співробітництво все-

редині країни, де за пів року лише 29 громад налагодили такі відносини (Міжнародне і міжмуніципальне співробітництво громад, 2023).

Виходячи із загального календарного графіку медичної реформи в Україні, у 2020 році на виконання Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» в повному обсязі запрацювала Програма медичних гарантій (Про державні фінансові гарантії, 2017). У наступні роки тривали процеси передачі майна спільної власності сіл, селищ міст районів, які увійшли до складу укрупнених, з районного на базовий рівень, та відбувся запуск процесів надання послуг первинної та вторинної медицини на рівні громад.

Під час передачі відповідних повноважень з управління медициною другого рівня від районних рад до територіальних громад, на рівні кожної області необхідно було здійснення моделювання по кожному пакету медичних послуг щодо доступності для жителів громад, виходячи з максимального використання вже укладених районними лікарнями договорів, потреби в конкретному пакеті для пацієнтів територіальної громади, а також максимально зручній логістичній доступності для людей. Подібна система створює передумови для покращення якості медичних послуг на основі конкуренції між лікарнями за пацієнтів, а також уникнення додаткових фінансових витрат

на розширення кількості пакетів послуг (Децентралізація у сфері медицини, 2021).

Як зазначено у спільному аналітичному документі ВООЗ, Представництва Європейського Союзу в Україні, Місії Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в Україні та Світового банку, який оприлюднено у грудні 2022 року, повномасштабне вторгнення РФ в Україну, призвело до значних жертв серед цивільного населення, переміщення мільйонів людей, масштабного руйнування інфраструктури та порушення процесів надання медичних послуг (Priorities for health system recovery in Ukraine, 2022). У межах дискусії експертів зазначених вище авторитетних міжнародних організацій було вироблено спільне бачення ключових пріоритетів (a common vision of key priorities) та планів раннього відновлення (plans for early recovery efforts) для сектору охорони здоров'я України на наступні 18–24 місяці (2023–2024 pp.) у чотирьох пріоритетних сферах: надання медичних послуг (service delivery); капітальні інвестиції (capital investment); фінансування охорони здоров'я (health financing); зміцнення інституцій (strengthening institutions). Аналізування складових структурованого спільного бачення дозволило окреслити виклики, що зумовлюють особливості процесів співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Виклики, що зумовлюють особливості процесів співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні

Пріоритетна сфера	Виклик
Надання медичних послуг	Відновлення доступу до послуг охорони здоров'я та задоволення нових потреб: – зміцнення первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) як основи для надання послуг, орієнтованих на людину; – відновлення надання медичних послуг на деокупованих територіях; – задоволення нових потреб ветеранів та цивільного населення, постраждалого від конфлікту, шляхом розширення послуг з реабілітації та охорони психічного здоров'я; – покращення доступу до ПМСД, екстреної медичної допомоги, ліків та інших основних послуг у сільській місцевості; – розвиток методів роботи з населенням та комунікацій для відновлення зв'язків між громадянами та постачальниками медичних послуг; – узгодження планів створення раціональної мережі закладів охорони здоров'я в кожній області для підвищення її ефективності; – краще використання потенціалу медичного і немедичного персоналу; – поглиблення цифровізації в охороні здоров'я; – захист основних функцій громадського здоров'я
Капітальні інвестиції	Капітальні інвестиції задля сталого розвитку: – залучення всіх можливих джерел фінансування; – поточні витрати – головний критерій для рішень щодо мережі і окремих закладів охорони здоров'я; – зосередження інвестиції на об'єктах та обладнанні для надання базових послуг ПМСД; – критична важливість інвестицій в людський капітал; – комплексні заходи із забезпечення стійкості медичної системи на території; – комплексне планування інвестицій в заклади охорони здоров'я разом з інвестиціями в інші сектори

Продовження таблиці 1

Фінансування охорони здоров'я	Підтримання та підвищення ефективності фінансування охорони здоров'я: – необхідність проаналізувати основні перебої в наданні послуг та бар'єри для доступу до послуг (наприклад, фінансові та географічні); – визначення пріоритетності наявних ресурсів, а також спрямування додаткових ресурсів на захист доступу до життєво необхідних послуг та тих, що мають найбільший вплив на захворюваність і смертність, зокрема серед уразливих груп населення
Зміцнення інституцій	Захист інституцій та базових засад реформи: – забезпечення прозорості, підзвітності та запобігання корупції в ході реформ, що тривають, а також в інвестуванні та управлінні фінансами для відновлення і відбудови з використанням усіх можливих джерел фінансування; – підвищення спроможності до стратегічного планування, координації діяльності центральних/регіональних/місцевих органів управління охороною здоров'я та збирання даних

Джерело: розроблено автором на основі матеріалів (Priorities for health system recovery in Ukraine, 2022) та власного дослідження

Рис. 1. Коло потенційних учасників «спільноти співпраці» у медичній сфері

До інноваційних інструментів співробітництва територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні належать кластеризація і створення «спільнот співпраці».

За визначенням The US Food and Drug Administration (FDA) «спільноти співпраці» (Collaborative Communities) – це безперервні «форуми», де представники державного, приватного та громадського секторів активно співпрацюють для досягнення спільних цілей і результатів, вирішення спільних проблем й використання колективних можливостей

в атмосфері довіри, поваги, емпатії та відкритості (The US Food and Drug Administration, 2023).

На основі рекомендацій FDA (The US Food and Drug Administration, 2019) у межах дослідження здійснено моделювання «спільноти співпраці» із додаванням територіальних громад-учасниць міжмуніципального співробітництва у сфері охорони здоров'я в Україні. На рис. 1 представлено коло потенційних учасників «спільноти співпраці»: лікарні/лікарняні системи; пацієнти та громадські об'єднання (далі – ГО), що захищають інтереси пацієнтів; органи

місцевого самоврядування; науково-дослідні установи; виробники технологій; заклади освіти; страхові компанії; фонди та інші неприбуткові організації; міжнародні організації; професійні товариства/асоціації/організації; державно-приватні партнерства; дистриб'ютори медичного обладнання; торгові асоціації.

«Спільноти співпраці» у медичній сфері не є робочими групами чи комісіями, які зазвичай вирішують вузькоспеціалізовані проблеми і розформовуються після отримання кінцевого результату. За наявності суспільної потреби вони можуть існувати безстроково. Відносини співпраці в спільноті підкріплюються спільною відповідальністю за досягнення суспільно значущих результатів та підзвітністю.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. 1. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні співробітництво територіальних громад має значний потенціал у сфері охорони здоров'я, а відповідні процеси потребують експертно-консультативного супроводу та розроблення науково обґрунтованого методико-технологічного забезпечення.

2. Аналізування складових структурованого спільного експертного бачення ключових пріоритетів і планів раннього відновлення для сектору охорони здоров'я України на наступні 18–24 місяці (2023–2024 рр.) дозволило окреслити виклики, що зумовлюють особливості процесів співробітництва територіальних громад у сфері охорони здоров'я в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: відновлення доступу до послуг охорони здоров'я та задоволення нових потреб; капітальні інвестиції задля сталого розвитку; підтримання та підвищення ефективності фінансування охорони здоров'я; захист інституцій та базових засад реформи.

3. До інноваційних інструментів співробітництва територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні належать класифікація і створення «спільнот співпраці» – безперервних «форумів», де представники державного, приватного та громадського секторів активно співпрацюють для досягнення спільних цілей і результатів, вирішення спільних проблем й використання колективних можливостей в атмосфері довіри, поваги, емпатії та відкритості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медична реформа. *Кабінет міністрів України : веб-сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozkritok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-okhoroni-zdorovya> (дата звернення: 20.06.2023).
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>.
3. Ресурси системи охорони здоров'я в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт*. 26.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-sistemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viyny-zhovten-2022r>.
4. Шаров Ю. П. Потенціал та інструменти співробітництва спроможних громад в умовах децентралізації. *Аспекти публічного управління*. 2015. Т. 3. № 4. С. 102–110. DOI: <https://doi.org/10.15421/151539>.
5. Чайка А. Кластерний підхід при співробітництві територіальних громад. *SAMOORG : веб-сайт*. 11.09.2019. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/11/klasterniy-pidhid-pri-spivrobitnitstvi-teritorialnih-gromad/>.
6. Максимчук М. В., Кльоба С. М. Міжмуниципальне співробітництво як інструмент підвищення інклюзивності розвитку об'єднаних територіальних громад України. *Регіональна економіка*. 2019. № 2(92). С. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-2-4>.
7. Arabadzhiev D. Yu., Buryk Z., Barshatska H. Yu., Huba M. I., Shashyna M. V. Establishing Interterritorial Cooperation of Amalgamated Territorial Communities as a Tool to Increase their Capacity. *International Journal of Management*. 2020. Vol. 11. № 5. P. 1036–1044. URL: https://iaeme.com/Home/article_id/IJM_11_05_095.
8. Лозинська Т. М., Аранчій Г. А. Напрями удосконалення співробітництва територіальних громад в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.1.6>.
9. Лозинська Т. М., Глазов О. М. Роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні співробітництва територіальних громад. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-1-8607>.
10. Ігнат О., Маматова Т. Співробітництво територіальних громад задля забезпечення стійкості та сталого розвитку. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. Т. 49. № 5. С. 109–116. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.5.18>.
11. Височанський В. І., Мікуліч В. О. Методологічні рекомендації щодо підписання угоди про міжмуниципальне співробітництво щодо створення спільного підприємства ПМД. Програма «U-LEAD з Євро-

- пою»: Рівне, 2019. 53 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/497/Recommendations_for_Health_InterMunicipal_Cooperation.pdf.
12. Intermunicipal Cooperation. *Council of Europe : website*. <https://www.coe.int/en/web/good-governance/imc-eap> (retrieved date: 20.06.2023).
13. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1508-18#Text>.
14. Врублевський О. Про роль міжмуніципального співробітництва у становленні та розвитку громад. *Децентралізація : веб-сайт*. 04.12.2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13041>.
15. Міжнародне і міжмуніципальне співробітництво громад: дані Моніторингу реформи від Мінінфраструктури. *Децентралізація : веб-сайт*. 19.07.2023. <https://decentralization.gov.ua/news/16923>.
16. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.
17. Децентралізація у сфері медицини. Експертне обговорення. *Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт*. 04.02.2021. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/decentralizaciya-u-sferi-medicini-ekspertne-obgovorennya>.
18. Priorities for health system recovery in Ukraine : joint discussion paper. WHO Health Emergencies Programme (WHE), 2022. 24 p. URL : <https://www.who.int/europe/publications/m/item/priorities-for-health-system-recovery-in-ukraine-joint-discussion-paper>.
19. Collaborative Communities: Addressing Health Care Challenges Together. *The US Food and Drug Administration : web-site*. 23.06.2023. URL: <https://www.fda.gov/about-fda/cdrh-strategic-priorities-and-updates/collaborative-communities-addressing-health-care-challenges-together#whatis>.
20. Collaborative Communities Toolkit. The US Food and Drug Administration, 2019. 15 p. URL: <https://www.fda.gov/media/116467/download>.

REFERENCES:

1. Medychna reforma. Kabinet ministriv Ukrainy [Healthcare reform. The Cabinet of Ministers of Ukraine.] *kmu.gov.ua*. Retrieved 20.06.2023 from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-okhoroni-zdorovya>
2. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021-2027 roky : Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 05.08.2020 r. № 695. [On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5, 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-n#Text>
3. Resursy systemy okhorony zdorov'ia v umovakh viiny. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [National Institute for Strategic Studies. Resources of the healthcare system in times of war]. *niss.gov.ua*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-systemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viiny-zhovten-2022r>
4. Sharov, Yu.P. (2015). Potentsial ta instrumenty spivrobitnytstva spromozhnykh hromad v umovakh decentralizatsiyi [The potential and tools of cooperation of capable communities in conditions of decentralization]. *Aspects of public administration*, 3(4), 102-110. doi: <https://doi.org/10.15421/151539> [in Ukrainian].
5. Chaika, A. (2019, September 11). *Klasternyi pidkhid pry spivrobitnytstvi terytorialnykh hromad [Cluster approach in the cooperation of territorial communities]*. Retrieved from <https://samoorg.com.ua/blog/2019/09/11/klasterniy-pidhid-pri-spivrobitnitstvi-teritorialnih-gromad/> [in Ukrainian].
6. Maksymchuk, M.V., & Klioba, S.M. (2019). Mizhmunitsypalne spivrobitnytstvo yak instrument pidvyshchennia inkluzyvnosti rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad Ukrainy [Inter-municipal cooperation as a tool for increasing the inclusiveness of the development of amalgamated territorial communities of Ukraine]. *Regional economy*, 2(92), 26-35. doi: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-2-4> [in Ukrainian].
7. Arabadzhiev, D.Yu., Buryk, Z., Barshatska, H.Yu., Huba, M. I., & Shashyna, M.V. (2020). Establishing interterritorial cooperation of amalgamated territorial communities as a tool to increase their capacity. *International Journal of Management*, 11 (5), 1036-1044. Retrieved from https://iaeme.com/Home/article_id/IJM_11_05_095
8. Lozynska, T.M., & Aranchiy, H.A. (2021). Napryamy udoskonalennya spivrobitnytstva terytorialnykh hromad v Ukrayini [Directions for improving the cooperation of territorial communities in Ukraine]. *Public administration: improvement and development*, 1. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.1.6> [in Ukrainian].
9. Lozynska, T.M., & Glazov, O.M. (2023). Rol instytutiv hromadianskoho suspilstva u zabezpechenni spivrobitnytstva terytorialnykh hromad [The role of civil society institutions in ensuring cooperation of territorial communities]. *Public administration and national security*, 1. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572x-2023-1-8607>

10. Ihnat, O., & Mamatova, T. (2022). Spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad zadlia zabezpechennia stiikosti ta staloho rozvytku [Local community's cooperation for resilience & sustainable development]. *Knowledge, Education, Law, Management, Vols. 49, issue 5*, 109-116. doi: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.5.18> [in Ukrainian].
11. Vysochanskyi, V.I., & Mikulich, V.O. (2019). *Metodolohichni rekomendatsii shchodo pidpysannia uhody pro mizhmunitsypalne spivrobitnytstvo shchodo stvorennia spilnogo pidpriemstva PMD [Methodological recommendations for signing an agreement on intermunicipal cooperation on the establishment of a joint venture of primary healthcare]*. U-LEAD with Europe Programme. Retrieved from https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/497/Recommendations_for_Health_InterMunicipal_Cooperation.pdf [in Ukrainian].
12. Council of Europe. (2023, June 20). *Intermunicipal Cooperation*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/good-governance/imc-eap>
13. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad : Zakon Ukrainy vid 17.06.2014 r. № 1508-VII [Law of Ukraine on cooperation of territorial communities from June 17 2014, № 1508-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
14. Vrublevskyi, O. (2020, December 04). *Pro rol mizhmunitsypalnoho spivrobitnytstva u stanovlenni ta rozvytku hromad [On the role of inter-municipal cooperation in the formation and development of hromadas]*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/13041> [in Ukrainian].
15. Mizhnarodne i mizhmunitsypalne spivrobitnytstvo hromad: dani Monitorynhu reformy vid Mininfrastruktury [International and intermunicipal cooperation of communities: data of the Monitoring of the reform from the Ministry of Infrastructure]. *Detsentralizatsiia – Decentralization*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/16923>.
16. Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naselennia: Zakon Ukrainy vid 19.10.2017 r. № 2168-VIII. [Law of Ukraine on state financial guarantees of medical care for the population from October 19 2017, № 2168-VIII.]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.
17. *Detsentralizatsiia u sferi medytsyny. Ekspertne obhovorennia [Decentralisation in the healthcare sector. Expert discussion]*. (2021, February 04). Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/decentralizaciya-u-sferi-medicini-ekspertne-obgovorennia>
18. WHO Health Emergencies Programme. (2022, December 28). *Priorities for health system recovery in Ukraine: joint discussion paper*. Retrieved from <https://www.who.int/europe/publications/m/item/priorities-for-health-system-recovery-in-ukraine-joint-discussion-paper>
19. The US Food and Drug Administration. (2023, June 23). *Collaborative Communities: Addressing Health Care Challenges Together*. Retrieved from <https://www.fda.gov/about-fda/cdrh-strategic-priorities-and-updates/collaborative-communities-addressing-health-care-challenges-together#whatis>
20. The US Food and Drug Administration. (2019). *Collaborative Communities Toolkit*. Retrieved from <https://www.fda.gov/media/116467/download>

УДК 351:614.2

Інна КОНДРАТЬЄВА

аспірантка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: kondrateva.inna44@gmail.com
ORCID: 0009-0000-2896-2277

Бібліографічний опис статті: Кондратьєва, І. (2023). Державне регулювання розвитку сімейної медицини в Україні: історико-теоретичний зріз. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 27–34, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-4>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗРІЗ

Наукова стаття присвячена висвітленню проблеми щодо актуалізації державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні. В контексті постійних змін у медичній сфері та зростаючих вимог населення до якості та доступної медичної допомоги, в умовах воєнного стану надзвичайно важливою проблемою управлінського змісту постає питання застосування ефективних механізмів розвитку та регулювання сімейної медицини. Метою даної статті є аналіз актуальних проблем та викликів, які існують у сфері державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні. Стаття враховує сучасні тенденції у галузі охорони здоров'я, такі як зростання вимог до якості медичної допомоги, демографічні зміни, зміни у підходах до пацієнт-центрованої допомоги тощо. Це дозволяє більш точно визначити виклики та можливості для розвитку сімейної медицини в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. Визначено, що глобальні зобов'язання національних урядів щодо охорони здоров'я вимагають також від уряду України застосування суттєвих стратегічних важелів щодо розвитку системи первинної медико-санітарної допомоги. Мова йде про механізм інтегрованого впливу кожного з важелів один на одного, а саме: політична підтримка, стратегічні плани, адекватне фінансування та партнерство з громадами. Перелічено характеристики, які виокремила ВООЗ для визначення сімейної медицини. Визначено перелік проблем у розвитку сімейної медицини в Україні на сучасному етапі. Передусім, це мінімальний обсяг державного фінансування, який обмежує якість медичних послуг і може призвести до дефіциту обладнання та ліків. Проблема ефективності кадрової політики, яка утримує низьку привабливість професії сімейного лікаря. Визначено, що недостатня прозорість державного регулювання може призвести до невикористання ресурсів та створити підґрунтя для корупції. Для подолання проблем розвитку сімейної медицини в Україні важливо залучити інвестиції та створити стимули для молодих фахівців через підвищення рівня заробітної плати, розширення переліку соціальних пільг та можливостей професійного розвитку. Також потрібно удосконалити чинне законодавство та посилити контроль за його дотриманням, забезпечити прозорість розподілу коштів та протидіяти корупції.

Ключові слова: державне регулювання, сімейна медицина, розвиток, інтегрований підхід, механізми державного управління.

Inna KONDRATIEVA

Postgraduate Student of Department of State Administration and Local Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: kondrateva.inna44@gmail.com
ORCID: 0009-0000-2896-2277

To cite this article: Kondratieva, I. (2023). Derzhavne rehuliuвання rozvytku simeinoi medytsyny v Ukraini: istoryko-teoretychnyi zriz [State regulation of the development of family medicine in Ukraine: urgency of the problem]. *Public Administration and Local Government*, 2, 27–34, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-4>

STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF FAMILY MEDICINE IN UKRAINE: URGENCY OF THE PROBLEM

The scientific article is devoted to highlighting the problem of updating the state regulation of the development of family medicine in Ukraine. In the context of constant changes in the medical field and the growing demands of the population for high-quality and affordable medical care, in the conditions of martial law, the question of applying effective mechanisms for the development and regulation of family medicine is an extremely important problem of management content. The purpose of this article is to analyze the current problems and challenges that exist in the field of state regulation of the development of family medicine in Ukraine. The article takes into account modern

trends in the field of health care, such as increasing requirements for the quality of medical care, demographic changes, changes in approaches to patient-centered care, etc. This makes it possible to more accurately define the challenges and opportunities for the development of family medicine in the conditions of martial law and post-war reconstruction. It was determined that the global obligations of national governments regarding health care also require the government of Ukraine to use significant strategic levers for the development of the primary health care system. We are talking about the mechanism of integrated influence of each of the levers on each other, namely: political support, strategic plans, adequate financing and partnership with communities. The characteristics identified by WHO to define family medicine are listed. The list of problems in the development of family medicine in Ukraine at the current stage is defined. First of all, this is the minimum amount of state funding, which limits the quality of medical services and can lead to a shortage of equipment and medicines. The problem of the effectiveness of personnel policy, which keeps the profession of a family doctor low. It was determined that insufficient transparency of state regulation can lead to underutilization of resources and create grounds for corruption. To overcome the problems of the development of family medicine in Ukraine, it is important to attract investments and create incentives for young specialists by increasing the salary level, expanding the list of social benefits and opportunities for professional development. It is also necessary to improve the current legislation and strengthen control over its compliance, ensure transparency in the distribution of funds and combat corruption.

Key words: state regulation, family medicine, development, integrated approach, state management mechanisms.

Постановка проблеми дослідження.

Сімейна медицина в Україні є однією з найважливіших галузей охорони здоров'я, яка забезпечує населення країни якісною та доступною медичною допомогою на рівні базової медичної допомоги. В контексті постійних змін в умовах сучасного світу, розбудова та розвиток сімейної медицини стають особливо актуальними завданнями для держави (Юристовська, 2017). Забезпечення належного рівня медичного обслуговування населення, підвищення якості надання послуг, забезпечення стабільності та ефективності системи охорони здоров'я – це лише деякі з важливих питань, які потребують негайної уваги в контексті державного регулювання розвитку сімейної медицини.

Аналіз останніх досліджень. Наукове дослідження виконано на основі аналізу нормативно-правового поля України у визначеній сфері, аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури. Серед найбільш відомих наукових праць за темою дослідження слід назвати роботи вітчизняних дослідників А.Д. Барзилович, Д.В. Карамишева, О.М. Коржа, Б.Б. Лемішка, В.М. Лехан, Л.В. Крячкової, Є.І. Ходаківського, О.Ф. Присяжнюк та ін. Аналіз останніх досліджень та публікацій, пов'язаних із проблематикою державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні, відображає високий ступінь зацікавленості цією актуальною темою в науковому співтоваристві. Дослідники та експерти спрямовують свої зусилля на розкриття проблем, перешкод та можливостей, які виникають у контексті впровадження та подальшого розвитку сімейної медицини в Україні у період повоєнної відбудови. Дослідники аналізують розподіл бюджетних коштів на розвиток сімейної медицини, оцінюють достатність фінансування для забезпечення якісної та доступної медичної

допомоги. Багато уваги приділяється вивченню ролі та перспектив використання інформаційних технологій у сімейній медицині для поліпшення ефективності та безпеки медичних послуг.

Невирішені частини загальної проблеми.

Незважаючи на зазначений прогрес у розвитку сімейної медицини в Україні протягом останніх років, існують серйозні виклики та проблеми, які перешкоджають повноцінному функціонуванню системи. Зокрема, недостатнє фінансове забезпечення, низька заробітна плата лікарів сімейної медицини, недостатня матеріально-технічна база закладів первинної медичної допомоги тощо. Одна з найважливіших проблем – це недостатня мережа медичних закладів та їх нерівномірне розташування. Багато сільських районів та віддалені території мають обмежений доступ до медичних закладів, що створює значні труднощі для мешканців отримати якісну та своєчасну медичну допомогу. Ще однією проблемою є висока вартість медичних послуг, особливо для вразливих груп населення. Одним із способів поліпшення доступності медичних послуг для різних верств населення є впровадження дистанційних консультацій (Лехан, Крячкова, Заярський, 2018). Окремим блоком постають і проблеми підвищення ефективності державного управління у галузі охорони здоров'я, про що було акцентовано на засіданні Ради національної безпеки і оборони України (Про стан національної системи охорони здоров'я, 2021). Тому, дана стаття має на меті проаналізувати актуальні проблеми та виклики, з якими стикається розвиток сімейної медицини в Україні, та обговорити можливі шляхи державного регулювання для покращення ситуації.

Мета дослідження – аналіз актуальності та значущості проблеми державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні.

Основні результати дослідження. Для будь-якої країни стан здоров'я населення є одним із ключових показників якості життя, а також він є індикатором як економічного, так і соціально-культурного розвитку країни. В Україні сфера охорони здоров'я є важливим напрямком державної політики, оскільки ефективність функціонування цієї сфери безпосередньо пливає на кожну людину і суспільство в цілому. Досягнення високих рейтингових позицій у розвитку системи охорони здоров'я тісно пов'язано, а навіть, і безпосередньо залежить від ефективності державного управління у цій сфері. Особливого значення набуває діяльність системи охорони здоров'я у період суспільних криз, трансформаційного періоду, у період війни тощо, адже від її діяльності залежить збереження людського капіталу. Охорона здоров'я українців – це пріоритетне питання національної безпеки України, формування її трудового і оборонного потенціалу (Лемішко, 2011).

Відомо, що сфера охорони здоров'я – це окрема галузь економіки, яка характеризується багатокладністю, ієрархічністю системи галузевого та адміністративно-територіального управління, різноманітністю спеціалізацій та рівнів організації надання медичної допомоги тощо. З метою досягнення цілей управління зазначена система вимагає належної державної уваги та регулювання. У фокусі даного дослідження ми розглядаємо аспекти державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні, адже саме цей напрям є фундаментом медичної сфери. Суспільний запит на медичні послуги на 80% реалізується на рівні закладів первинної медико-санітарної допомоги. Тож розглянемо термінологічний апарат. Існує багато визначень поняття «сімейна медицина». Але ж на рівні глобального управління ми розглядаємо трактування поняття «сімейна медицина» так, як воно визначено у міжнародних нормативно-правових актах. «Загальна практика/сімейна медицина – це академічна і наукова дисципліна зі своєю власною метою, завданнями, методами дослідження, доказовою базою і клінічною діяльністю». Таке визначення було запропоновано у 2002 році Європейською організацією сімейних лікарів (Wonca Europe – World Organization of National Colleges, Academies and Academic Associations of General Practitioners / Family Physicians, або World Organization of Family Doctors) (Thirteenth General Programme of Work 2019–2023, с. 131).

Значної уваги розвитку охорони здоров'я на засадах загальної практики-сімейної медицини також надає й Всесвітня організація охорони

здоров'я (ВООЗ). Це підтверджується включенням проблематики розвитку сімейної медицини до порядку денного 13-тої загальної програми роботи на 2019–2023 роки. Програмними цілями ВООЗ визначає: зміцнення здоров'я, забезпечення світової безпеки та надання послуг вразливим групам населення (Про стан національної системи охорони здоров'я, 2021). ВООЗ пропонує глобальний план дій для забезпечення здорового способу життя та благополуччя всіх. ВООЗ формулює функціональні характеристики інституціалізації сімейної медицини за декількома параметрами: орієнтація на пацієнта, орієнтація на родину та громаду, безперервність, безбар'єрність, доступність, координація надання медичної допомоги та підтримка тощо (Ємець, 2014).

Отже, розвиток ПМСД є важливою глобальною стратегією, спрямованою на підвищення якості охорони здоров'я, збільшення доступності медичних послуг, покращення здоров'я громадян і зменшення нерівності у забезпеченні медичної допомоги. Це сприяє загальному підвищенню добробуту та ефективності системи охорони здоров'я в країні (Ходаківський, 2021).

Перетворення глобальних зобов'язань у сфері охорони здоров'я на практичні дії та заходи на національному та місцевому рівні публічноуправлінської діяльності вимагає розвинутих важелів у системі первинної медико-санітарної допомоги, які взаємодіють та підтримують один одного. Ці принципи, в рамках національної стратегії в галузі охорони здоров'я, надають пріоритет значущості обслуговування всього населення.

Тож акцентуємо увагу на ключових стратегічних важелях щодо розвитку національної системи сімейної медицини, якими є:

- політична воля та керівництво. Рішуча підтримка з боку політиків та керівників у розвитку системи первинної медико-санітарної допомоги.

- розробка та впровадження ефективних стратегічних планів та політик, спрямованих на зміцнення первинної медико-санітарної допомоги.

- забезпечення адекватного фінансування для функціонування та розвитку системи первинної медико-санітарної допомоги, а також розподіл ресурсів на основі потреб та пріоритетів.

- взаємодія та партнерство з місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами для активної участі у створенні ефективної системи первинної медико-санітарної допомоги.

Всі дії та заходи, пов'язані з цими важелями, мають базуватись на широкому та постійному

політичному діалозі, який включає залучення місцевих громад. Тільки в такий спосіб можна створити ефективну систему первинної медико-санітарної допомоги, яка забезпечує якісну та доступну медичну допомогу всьому населенню (Ходаківський, 2021).

Міжнародний досвід розвитку сімейної медицини показує, що вона реалізується на практиці у різних організаційних формах (Корж, 2018):

- сімейна медицина як індивідуальна практика сімейного лікаря, який надає медичні послуги задекларованим пацієнтам, що проживають на певній території (так звана територіальна або географічна модель сімейної медицини). У такій моделі може бути присутнім додатковий персонал або помічник сімейного лікаря (асистент);
- сімейна медицина як групова практика з декількома сімейними лікарями та медсестрами в самостійному закладі (така модель сімейної медицини функціонує у Польщі);
- сімейна медицина як об'єднання кількох групових практик в центрах здоров'я;
- сімейна медицина як окремий структурний підрозділ (відділення або інші установи). Така модель сімейної медицини притаманна зарубіжним країнам, де відділення сімейної медицини функціонує на базі багатопрофільної лікарні як окремий підрозділ поряд з іншими спеціалізованими службами.

В Україні зародження та розвиток сімейної медицини відбувався, за визначенням МОЗ України, поетапно (наказ МОЗ України від 23.07.2001 року № 303). Це залежало від соціально-економічних та політичних умов, які в той чи інший період часу формували відповідний ландшафт розвитку національної системи охорони здоров'я. Історія становлення інституту сімейної медицини в Україні розпочалась ще у 2000 році з прийняттям низки нормативно-правових актів спеціального змісту: закон України «Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я» (2000 рік); наказ МОЗ України № 303 «Про організацію роботи закладів (підрозділів) загальної практики-сімейної медицини» (2001 рік); постанова КМУ «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я (щодо встановлення працівникам сімейної медицини додаткової відпустки)» (2007 рік).

Але й сьогодні, розбудову цього напрямку у сфері охорони здоров'я не можна вважати остаточно завершеною, адже процес поглиблення медичної реформи в Україні триває.

Нова філософія галузевих змін передбачає модернізацію системи охорони здоров'я з метою покращення якості і ефективності системи, а також зміцнення здоров'я кожної людини. Такий підхід відповідає світовим стандартам системи охорони здоров'я і є одним із критеріїв європейського вибору України. Задля цього експерти ВООЗ періодично здійснюють (2019 та 2022 роки) моніторингові дослідження розбудови системи первинної медико-санітарної допомоги в Україні (WHO. Regional Office for Europe (2023).

Розпочата в Україні системна модернізація медичної галузі, насамперед, передбачала упровадження організаційних змін на рівні сектору первинної медико-санітарної допомоги. Тобто з того часу активно почала упроваджуватись нова система суспільних відносин «на первинці», яка будувалась на принципах імплементації сімейної медицини в національний медичний простір. Успішним прикладом перебудови первинки був пілотний проєкт в окремих областях України упродовж 2012–2015 року (Лехан, Крячкова, Заярський, 2018).

Але стрімкого розвитку інституалізація сімейної медицини в Україні набула в 2018 році. Це обумовлено прийняттям закону «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (Про державні фінансові гарантії, 2017). У сфері державного управління охороною здоров'я з'явився новий суб'єкт управління – Національна служба здоров'я України (НСЗУ). Національна служба – це центральний орган виконавчої влади, основною функцією якого є контрахтування медичних послуг та їх оплата замість пацієнта. Тобто, фінансові розрахунки за надані медичні послуги, як не властива для профільного міністерства функція, в процесі реформування перейшла до нового суб'єкта управління, до НСЗУ (Яремчук, 2018). Сьогодні, основним здобутком реформування первинної ланки системи ОЗ в Україні є те, що майже 90% населення задекларували свою співпрацю з сімейним лікарем, а питома вага сімейних лікарів в реєстрі НСЗУ становить 65%.

Незважаючи на велике значення, розвиток сімейної медицини в Україні стикається з численними проблемами та викликами. По-перше, недостатній рівень фінансування сімейної медицини у країні є серйозним обмеженням її розвитку. Багато медичних закладів сімейної медицини знаходяться у складних економічних умовах, що обмежує їхню здатність забезпечити якісні послуги та залучити кваліфікованих лікарів. Недостатнє фінансування також може призвести до дефіциту необхідного медичного

обладнання та медикаментів, що впливає на якість надання медичних послуг. По-друге, тривалий час існує проблема кадрового забезпечення, в Україні особливо у сільській місцевості бракує лікарів загальної практики-сімейної медицини. Багато випускників медичних вишів вибирають спеціалізацію у інших галузях медицини, оскільки робота в сімейній медицині часто пов'язана з низьким соціальним статусом та недостатнім матеріальним стимулом. Це призводить до дефіциту кваліфікованих лікарів, які б могли вести профілактичну роботу та забезпечувати медичний догляд населенню. По-третє, державне регулювання сімейної медицини в Україні не завжди ефективно та прозоре. Законодавство часто містить протиріччя та прогалини, що ускладнює його реалізацію на практиці. Крім того, можуть існувати й корупційні схеми, які негативно впливають на розподіл бюджетних коштів та призводять до неефективного використання ресурсів (Барзилович, 2020).

Одним із можливих шляхів подолання цих проблем є збільшення інвестицій у розвиток сімейної медицини. Держава повинна сприяти створенню стимулів для молодих фахівців, щоб залучити їх до роботи в цій галузі. Підвищення заробітної плати, надання соціальних пільг та можливостей для професійного зростання можуть збільшити інтерес молодих лікарів до роботи в царині сімейної медицини.

Також важливим завданням публічного управління розвитком первинної ланки національної системи охорони здоров'я є удосконалення законодавства з питань сімейної медицини та контроль за його дотриманням (Терзі, 2020). Держава повинна забезпечити прозорість та відкритість процесу розподілу коштів, що спрямовуються на розвиток сімейної медицини, а також вжити заходів для протидії корупції в цій сфері.

Крім того, держава може сприяти популяризації сімейної медицини серед населення. Надання інформації про переваги та доступність медичних послуг, які надаються сімейними лікарями, допоможе підвищити свідомість громадян щодо важливості звернень до сімейних лікарів для профілактики та лікування хвороб (Лехан, Крячкова, Заярський, 2018, с. 7).

Запровадження інноваційних технологій та цифрових рішень також може значно покращити розвиток сімейної медицини (Свінціцький, Висоцька, 2015). Упровадження електронних медичних карт, систем онлайн-запису до лікаря та електронних консультацій допоможе зробити медичні послуги більш доступними та

зручними для пацієнтів. Крім того, це дозволить збирати та аналізувати дані про стан здоров'я населення, що в свою чергу сприятиме більш ефективному плануванню та розподілу ресурсів у системі сімейної медицини.

Однак, щоб ефективно розвивати сімейну медицину, держава повинна активізувати співпрацю з професійними асоціаціями та об'єднаннями медичних працівників. Важливо створити діалогову платформу, де сторони зможуть обговорювати проблеми та спільно шукати рішення. Такий підхід дозволить залучити експертну думку, враховувати потреби лікарів та пацієнтів і підвищити якість надання медичних послуг.

Окрім того, держава повинна стимулювати дослідницьку роботу у сфері сімейної медицини. Фінансування наукових досліджень та інноваційних проектів дозволить зробити сімейну медицину більш ефективною, адаптованою до потреб сучасного суспільства та спрямованою на попередження хвороб та покращення якості життя пацієнтів (Барзилович, 2020).

Доречно вказати, що з прийняттям нового механізму фінансування медичних послуг на рівні первинної медичної допомоги, позначилася тенденція до зростання фінансування системи охорони здоров'я, в тому числі амбулаторної допомоги. Це обумовлено скороченням обсягів стаціонарної допомоги та тарифною політикою, спрямованою на фінансове зміцнення первинної ланки охорони здоров'я. Такий підхід свідчить про деяке підвищення пріоритетності ПМСД у фінансовому забезпеченні медичних послуг. Однак, в сучасних умовах на амбулаторну допомогу українська держава витрачає приблизно третину державного фінансування, а на стаціонарну – більше половини (Яремчук, 2018, с. 19). Такий розподіл фінансів показує, що у сфері охорони здоров'я держава продовжує зберігати пріоритетність надання стаціонарної медичної допомоги перед амбулаторною, як це і було у дореформенний період. А розширення послуг на первинці відбувається, переважно, за рахунок збільшення числа середнього медичного персоналу і працівників соціальних служб. За таких умов значно зменшується клініко-діагностичний функціонал сімейного лікаря. Тож, скоріш за все, сьогодні в Україні діє проміжна організаційна модель сімейної медицини, в якій передбачено як пряме звернення пацієнтів до великого числа лікарів-спеціалістів, а також відкритий доступ до великої кількості діагностичних процедур та обстежень в мережі клініко-діагностичних лабораторій.

Сектор охорони здоров'я України відзначається дуже динамічним розвитком. Навіть в умо-

вах війни українська держава продовжує приділяти багато уваги та зусиль для розвитку цієї сфери економіки. Зокрема, серед пріоритетних завдань розвитку сімейної медицини постають питання діджиталізації управління та надання медичних послуг на первинці. Це дозволить в оперативному режимі збирати запити громадян на медичні послуги, визначати їх профільну спрямованість та відповідно формувати комплексні пакети пропозицій надання доступних медичних послуг належної якості. Актуальним залишається й питання захисту персональних пацієнтів даних в ЕСОЗ. Для цього, як показує досвід зарубіжних країн, необхідно використовувати метод анонімізації даних. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри громадян до електронних сервісів у сфері охорони здоров'я та обмежить зловживання в цій сфері. Також актуальним завданням постає упровадження зарубіжного досвіду щодо електронних медичних послуг на основі технологій Інтернет речей (Запровадження електронних послуг; Свінціцький, Висоцька, 2015).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи проблеми та перспективи державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні, можна констатувати, що розвиток напрямку сімейної медицини є загальносвітовим трендом сфери охорони

здоров'я. На наднаціональному рівні регулювання розвитку інституту сімейної медицини здійснюється такими суб'єктами політики як ВООЗ та Європейською організацією сімейних лікарів. Розвиток сімейної медицини в Україні регулюється державою, а поетапний характер організаційних змін регламентований наказами профільного міністерства. Сьогодні зафіксована важлива парадигмальна зміна у сприйнятті системи охорони здоров'я – від підходу «лікувати хворобу» до «зберігати здоров'я». Ця зміна вимагає не лише перетворення структурної організації медичної системи та галузевого управління, але й глибоких змін у менталітеті суспільства.

Перспективи подальших досліджень у сфері державного регулювання розвитку сімейної медицини в Україні є важливим напрямком для розуміння та вдосконалення системи охорони здоров'я. Подальші дослідження будуть сприяти ефективному впровадженню та розвитку сімейної медицини, а також забезпечити позитивні зміни для населення. Деякі перспективні напрямки для подальших досліджень можуть включати: оцінку впливу реформ на якість та доступність медичних послуг; ефективність використання інформаційних технологій; соціальний добробут; фінансове забезпечення та бюджетну підтримку та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барзилович А. Д. Механізми державного регулювання надання медичних послуг в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 1(24). С. 86-90.
2. Ємець А. Стан та перспективи підготовки фахівця сімейної медицини в Україні. Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки. 2014. № 14. С. 85-92.
3. Запровадження електронних послуг у сфері охорони здоров'я із технологій Інтернету речей: веб-сайт. URL: <https://knute.edu.ua>
4. Корж О.М. Сімейна медицина в Україні і за кордоном: відмінності і подібності. Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. 2018. № 2. С. 54-57.
5. Лемішко Б. Модернізаційний розвиток системи охорони здоров'я. Демократичне врядування. 2011. № 7. С. 62-70.
6. Лехан В. М., Крячкова Л. В., Заярський М. І. Аналіз реформ охорони здоров'я в Україні: від здобуття незалежності до сучасності. Здоров'я нації. 2018. № 4 (52). С. 5-11.
7. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
8. Про організацію роботи закладів (підрозділів) загальної практики-сімейної медицини: наказ МОЗ України від 23.07.2001 року № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0303282-01#Text>
9. Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою: рішення Ради нацбезпеки та оборони України від 30 липня 2021 року. <http://surl.li/jzfh>
10. Свінціцький, А. С., Висоцька, О. І. Актуальні питання щодо впровадження медичних інноваційних технологій у закладах охорони здоров'я. Практикуючий лікар. 2015. № 1. С. 7-13.
11. Терзі О. О. Шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання адміністративного управління у сфері охорони здоров'я. Юридична наука. Сер.: адміністративне право; фінансове право; інформаційне право. 2020. Вип. № 3 (105). С. 284-293.

12. Ходаківський Є. І. та ін. Інвестиційно-проектне управління розвитком первинної медичної допомоги: адміністративні та соціально-психологічні аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №№13-14. С. 14-19.
13. Юристовська Н. Я. Теоретичні аспекти державного забезпечення рівних можливостей доступу до медичних послуг та доступності медичного обслуговування сільського населення. Ефективність державного управління. 2017, № 2. С. 136-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_2_18
14. Яремчук О. В. Генезис сімейної медицини та перспективи його розвитку на теренах України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 24. С.130-134.
15. Thirteenth General Programme of Work 2019–2023. URL: <https://www.who.int/about/what-we-do/thirteenth-general-programme-of-work-2019-2023>
16. WHO.Regional Office for Europe (2023). Primary health care in Ukraine: progress review and way forward: assessment and data collection 2020–2021. Health policy papers series. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366447>

REFERENCES:

1. Barzylovych, A.D. (2020). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання nadання medychnykh posluh v Ukraini [Mechanisms of state regulation of the provision of medical services in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannya – Public administration and customs administration Public administration and customs administration*, 1(24). pp. 86-90. [in Ukrainian].
2. Yemets, A. (2014). Stan ta perspektyvy pidhotovky fakhivtsia simeinoi medytsyny v Ukraini [State and prospects of family medicine specialist training in Ukraine]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Ser.: Pedahohichni nauky – State and prospects of family medicine specialist training in Ukraine*, 14. pp. 85-92. [in Ukrainian].
3. Zaprovdzhennia elektronnykh posluh u sferi okhorony zdorov'ia iz tekhnolohii Internetu rechei: veb-sait [Implementation of electronic services in the field of health care using Internet of Things technologies: website]. Retrieved from: <https://knute.edu.ua> [in Ukrainian].
4. Korzh, O.M. (2018). Simeina medytsyna v Ukraini i za kordonom: vidminnosti i podobnosti [Family medicine in Ukraine and abroad: differences and similarities]. *Skhidnoevropeyskyi zhurnal vnutrishnoi ta simeinoi medytsyny – The East European Journal of Internal and Family Medicine*, 2. pp. 54-57. [in Ukrainian].
5. Lemishko, B. (2011). Modernizatsiyni rozvytok systemy okhorony zdorov'ia [Modernization development of the health care system]. *Demokratychnе vriaduvannya – Democratic governance*, 7. pp. 62-70. [in Ukrainian].
6. Lekhan, V.M., Kriachkova, L.V., & Zaiarskyi, M.I. (2018). Analiz reform okhorony zdorov'ia v Ukraini: vid zdobuttia nezalezhnosti do suchasnosti [Analysis of health care reforms in Ukraine: from independence to modern times]. *Zdorov'ia natsii – The health of the nation*, 4(52). pp. 5-11. [in Ukrainian].
7. Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannya naselennia: zakon Ukrainy vid 19 zhovtnia 2017 roku № 2168 [On state financial guarantees of medical care for the population: The Law of Ukraine dated October 19, 2017 No. 2168]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> [in Ukrainian].
8. Pro orhanizatsiiu roboty zakladiv (pidrozdiliv) zahalnoi praktyky-simeinoi medytsyny: nakaz MOZ Ukrainy vid 23.07.2001 roku № 303 [On the organization of the work of institutions (subdivisions) of general practice-family medicine: the order of the Ministry of Health of Ukraine dated July 23, 2001 No. 303.. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0303282-01#Text> [in Ukrainian].
9. Pro stan natsionalnoi systemy okhorony zdorov'ia ta nevidkladni zakhody shchodo zabezpechennia hromadian Ukrainy medychnoiu dopomohoiu: rishennia Rady natsbezpeky ta oborony Ukrainy vid 30 lypnia 2021 roku [On the state of the national health care system and urgent measures to provide citizens of Ukraine with medical aid: decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated July 30, 2021]. Retrieved from: <http://surl.li/jzfh> [in Ukrainian].
10. Svintsitskyi, A.S., & Vysotska, O.I. (2015). Aktualni pytannia shchodo vprovadzhennia medychnykh innovatsiynykh tekhnolohii u zakladakh okhorony zdorov'ia [Current issues regarding the implementation of innovative medical technologies in health care institutions]. *Praktykuiuchy likar – Practitioner*, 1. pp. 7-13. [in Ukrainian].
11. Terzi, O.O. (2020). Shliakhy udoskonalennia normatyvno-pravovoho rehuliuвання administratyvnoho upravlinnia u sferi okhorony zdorov'ia [Ways to improve regulatory and legal regulation of administrative management in the field of health care]. *Yurydychna nauka. Ser.: administratyvne pravo; finansove pravo; informatsiine parvo – Legal science. Ser.: administrative law; finance law; information law*, 3 (105). pp. 284-293. [in Ukrainian].
12. Khodakivskyi, Ye.I. ta in. (2021). Investytsiino-proiektne upravlinnia rozvytkom pervynnoi medychnoi dopomohy: administratyvni ta sotsialno-psykholohichni aspekty [Investment and project management of the

development of primary medical care: administrative and social-psychological aspects]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 13-14. pp. 14-19. [in Ukrainian].

13. Yurystovska, N.a. (2017). Teoretychni aspekty derzhavnoho zabezpechennia rivnykh mozhlyvostei dostupu do medychnykh posluh ta dostupnosti medychnoho obsluhovuvannia silskoho naselennia [Theoretical aspects of state provision of equal opportunities for access to medical services and availability of medical services for the rural population]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 2. pp.136-140. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_2_18 [in Ukrainian].

14. Yaremchuk, O.V. (2018). Henezys simeinoi medytsyny ta perspektyvy yoho rozvytku na terenakh Ukrainy [The genesis of family medicine and prospects for its development in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24. pp.130-134. [in Ukrainian].

15. Thirteenth General Programme of Work 2019–2023. Retrieved from: <https://www.who.int/about/what-we-do/thirteenth-general-programme-of-work-2019-2023>

16. WHO.Regional Office for Europe (2023). Primary health care in Ukraine: progress review and way forward: assessment and data collection 2020–2021. Health policy papers series. Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366447>

УДК 35.076+35.073.6

Тетяна КРАВЦОВА

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Kravtsova.T.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-5138-3799

Оксана ЛАЩЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Lashchenko.O.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-0267-4258

Олег КРАВЦОВ

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Kravtsov.OL.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-8027-1796

Людмила ПАВЛЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Pavlenko.L.V@nmu.one
ORCID: 0009-0006-6117-9624

Бібліографічний опис статті: Кравцова, Т., Лашченко, О., Кравцов, О., Павленко, Л. (2023). Використання проєктного підходу в процесі ревіталізації територіальних громад у післявоєнний період. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 35–49, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-5>

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Післявоєнна відбудова України, як європейської суверенної та незалежної держави, потребує розробки таких методики та інструментарію відновлення та розвитку зруйнованих війною територій, які дозволять отримати певну сталу та успішну модель процесів відновлення територіального простору, що набуває все більшої актуальності. Авторами статті розкрито сутність та особливості використання інструментів проєктного підходу в процесі ревіталізації територіальних громад у післявоєнний період. Визначено ключові підходи щодо розуміння суті поняття «ревіталізація» у сфері публічного управління. Показано, що ревіталізація передбачає комплексний підхід до відновлення територіального простору, однак у процесі післявоєнного відновлення України вона має стосуватися не лише відновлення інфраструктури, а й забезпечувати сталий розвиток та високу якість громадського простору, підвищення конкурентоспроможності території на регіональному та загальнодержавному рівнях. Ревіталізація – процес, що спрямований на економічне відновлення у поєднанні з заходами щодо вирішення соціальних та екологічних проблем, що є актуальними та особливими для кожного регіону України. Проєктний підхід є одним з ефективних інструментів, що можливо використовувати органам публічної влади у процесі ревіталізації, що в силу індивідуалізації та новизни рішень стрімко набуває поширення в діяльності органів публічного управління до військового часу та широко використовувався у бізнесі. Доцільно розглядати ревіталізацію як процес відновлення та відродження зруйнованих, деградованих чи депресивних територій через проєкти, що забезпечують досягнення певного унікального – неповторного за своїми характеристиками та особливостями результату, що здійснюється в заздалегідь визначений термін, у межах ліміту необхідних ресурсів для покращення добробуту місцевої громади, простору і місцевої економіки та проводяться у співпраці з місцевою громадою. Визначені особливості використання проєктного підходу у процесі ревіталізації територіального простору в Україні.

Ключові слова: публічне управління, ревіталізація, проєктний підхід, сталий розвиток.

Tetiana KRAVTSOVA

PhD in Engineering, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Local Self Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Kravtsova.T.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-5138-3799

Oksana LASHCHENKO

PhD in Public Administration, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Local Self Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Lashchenko.O.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-0267-4258

Oleh KRAVTSOV

PhD in Chemistry, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Local Self Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Kravtsov.OL.V@nmu.one
ORCID: 0000-0002-8027-1796

Liudmyla PAVLENKO

PhD in Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages, Dnipro University of Technology, (Dnipro, Ukraine), e-mail: Pavlenko.L.V@nmu.one
ORCID: 0009-0006-6117-9624

To cite this article: Kravtsova, T., Lashchenko, O., Kravtsov, O., Pavlenko, L. (2023). Vykorystannia proiektnoho pidkhodu v protsesi revitalizatsii terytorialnykh hromad u pisliavoiennyi period [Employing the project approach in reviving territorial communities in the postwar era]. *Public Administration and Local Government*, 2, 35–49, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-5>

EMPLOYING THE PROJECT APPROACH IN REVIVING TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE POSTWAR ERA

The post-war reconstruction of Ukraine as a European sovereign and independent state requires the development of methods and tools for the restoration and development of war-torn territories that will allow for a sustainable and successful model of the processes of restoring territorial space, which is becoming increasingly relevant. The authors of the article reveal the essence and features of the use of project approach tools in the process of revitalization of territorial communities in the post-war period. The key approaches to understanding the essence of the concept «revitalization» within the public administration domain are identified. It is shown that revitalization involves a comprehensive approach to the restoration of territorial space; however, in the process of post-war recovery of Ukraine, it should not only concern the restoration of infrastructure, but also ensure sustainable development and high quality of public space, and increase the competitiveness of the territory at the regional and national levels. Revitalization is a process aimed at economic recovery combined with measures to address social and environmental issues that are relevant and specific to each region of Ukraine. The project approach is one of the effective tools that can be used by public authorities in the revitalization process, which, due to the individualization and novelty of solutions, was rapidly gaining ground in the activities of public administration before wartime and was widely used in business. Revitalization should be considered as a process of restoration and revival of destroyed, degraded or depressed territories through projects that ensure the achievement of a certain unique result, inimitable in its characteristics and features, carried out within a predetermined time frame and within the necessary resources limits to enhance the well-being of the local community, space and local economy and are implemented in cooperation with the local community. The features of the project approach in the process of revitalization of territorial space in Ukraine are determined.

Key words: public administration, revitalization, project approach, sustainable development.

Постановка проблеми. Величезні виклики військового характеру, з якими зустрілась Україна з початком широкомасштабної війни, чітко окреслили першочергове значення територіальних громад в складному процесі підтримки життєдіяльності країни, її обороноздатності, спроможності до відновлення. Військова агресія російської федерації завдала мільярдні збитки територіальним громадам як окупованих

територій, так і по всій країні, змінила ресурсний потенціал багатьох територій, порушила координацію діяльності суб'єктів державного управління. Українська економіка зазнала відчутних втрат. За даними спецпроєкту MIND «Рік незламності» (Кравченко, 2023) прямі загальні матеріальні втрати України після 12 місяців військової становили 140 млрд. доларів, з них 50 млрд. доларів – руйнування будівель та

житлових будинків (приватних та багатоквартирних). Понад 5 млрд. доларів склали збитки, завдані об'єктам енергетики, включаючи сонячні, вітрові та гідроелектростанції, розташовані переважно на півдні країни, у Херсонській та Миколаївській областях. В 700–750 млрд. доларів оцінені збитки, завдані українській економіці військовим вторгненням, враховуючи непрямі втрати, недоотриманий прибуток підприємств та втрачений ВВП. Понад 8000 км доріг повністю зруйновано, переважно – у східних областях України. Понад 300 мостів зруйновано, зокрема стратегічно, щоб зупинити наступ ворога. Україну залишили 8 млн людей.

В цих умовах пріоритетним завданням органів місцевого самоврядування регіонів і територіальних громад, «щоб, з одного боку, забезпечити їх максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого, налагодити координацію діяльності всіх суб'єктів публічного управління з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки» (Борисенко, 2022), став пошук комплексу системних засобів забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні, зокрема, в умовах війни та в поствоєнний період (Чикаренко, Маматова, 2022).

Післявоєнна відбудова України, як європейської суверенної та незалежної держави, потребує розробки таких методики та інструментарію відновлення та розвитку зруйнованих війною територій, які дозволять отримати певну сталу та успішну модель процесів відновлення територіального простору, що набуває все більшої актуальності. Одним із елементів відбудови, який почав використовуватися на заході ще в 50-х роках XX століття, є процес ревіталізації. Кембриджський словник пояснює його як процес відновлення розвитку, росту, успішності (Cambridge Dictionary, 2020).

Ревіталізація (латинською *re* – відновлення, *vita* – життя, «повернення життя»), як процес відродження, відтворення, відновлення, відбудови, оживлення, реконструкції, соціалізації, вдосконалення, покращення, розвитку, давно відома світовій спільноті (Савйовський, Броневицький, 2014). Внаслідок цього процесу створюються нові робочі місця, оновлюються території, покращується їх екологія, підвищується рівень безпеки та комфорту, вдосконалюється інфраструктура, підвищується увага до територій та їх проблем, відкривається можливість залучення інвестицій, подальшого розвитку економіки, культури, спорту, туризму, що стимулює розвиток сполучення, зв'язку, логістики

та створює умови для продовження ревіталізації на новому рівні, забезпечуючи неухильне зростання якості життя. Незважаючи на те, що світу відомі численні приклади успішних ревіталізаційних процесів – об'єктів, споруд, будинків, заводів, лікарень, селищ, міст, регіонів, – для вітчизняної науки проблематика ревіталізації в її соціально-економічному трактуванні є доволі новою. В Україні найчастіше це поняття використовують у медицині, урбаністиці і техніці (Полянський, Назарук, 2019). Цей термін в основному застосовується в біотехнологіях – для визначення процесів регенерації та в архітектурі – для характеристики заходів, пов'язаних з реновацією будівель.

Ревіталізація передбачає комплексний підхід до відновлення територіального простору, однак у процесі післявоєнного відновлення України вона має стосуватися не лише відновлення інфраструктури, а й забезпечувати сталий розвиток та високу якість громадського простору, підвищення конкурентоспроможності території на регіональному та загальнодержавному рівнях. Одним із інструментів, який можливо використовувати органам публічної влади у процесі ревіталізації, є проєктний підхід, котрий стрімко набував поширення в діяльності органів публічного управління до військового часу та широко використовувався у бізнесі. Завдяки впровадженню проєктного підходу у процесах ревіталізації територій скоротяться терміни досягнення запланованих результатів, ефективніше використовуватимуться ресурси, а прийняті управлінські рішення будуть більш раціональними та обґрунтованими. У зв'язку з цим застосування проєктного підходу в діяльності органів публічного управління в умовах ревіталізації територіальних громад вимагає підвищення обізнаності та компетентності публічних службовців у методології проєктного менеджменту, формування у них практичних навичок володіння інструментами управління проєктами. Саме використання проєктного підходу у процесі ревіталізації є тим інструментом, що забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень шляхом розробки проєктів, в основу яких будуть покладені перспективні напрями відновлення та розвитку зруйнованих територій.

Методологія. Методологічною базою дослідження є сучасні теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених з проблем ревіталізації як комплексного підходу до відновлення територіального простору, загальнонаукові принципи пізнання суспільних явищ, системний, міждисциплінарний, інституційний, конкретно-історичний підходи.

У ході дослідження було застосовано аналітично-бібліографічний метод для вивчення наукової літератури з питань забезпечення сталого розвитку територіальних громад, пошуку інструментів реалізації політики ревіталізації у процесі відновленні територіального простору. Основу методології становлять системний підхід, методи аналізу і синтезу, узагальнення відповідно до предмета дослідження. Системний підхід дав змогу дослідити базові елементи процесу ревіталізації як інструменту, що забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень шляхом розробки проєктів, в основу яких будуть покладені перспективні напрями відновлення та розвитку зруйнованих територій у взаємодії з іншими елементами політики відновлення через їх інтеграцію. Застосування системного підходу дозволило окреслити основні складові процесу ревіталізації, його функціональні ознаки та особливості, проаналізувати процес ревіталізації урбанізованих просторів іноземних держав як важливу складову їх економічної політики, визначити обов'язковість виміру ревіталізації та її сприйняття як структурних змін в життєдіяльності громади, спрямованої на відновлення економічної та соціальної активності, дійти висновку, що в післявоєнний період в Україні забезпечення інклюзивності, безпеки та життєстійкості міст і громад має спиратися на сучасні проєктні рішення для забезпечення відновлення якісного життя в контексті сталого розвитку міст. Використання системного підходу базувалося на інформації, систематизованій за критеріями аналізу відповідно до характеру дослідження. У статті використано класичні наукові принципи об'єктивності та історизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

При написанні даної статті автори спиралися на ґрунтовні теоретичні розробки сучасних вітчизняних фахівців у галузі публічного управління, що досліджували інструменти реалізації політики ревіталізації у процесі відновленні територіального простору, а також використання проєктного підходу в діяльності органів публічного управління. Започаткували розв'язання зазначеної проблеми такі вітчизняні науковці: Ю. Боковикова, К. Глубоченко, Т. Іванова, Т. Маматова, В. Молоканова, Р. Олійник, С. Повна, О. Подольська, Л. Ричкіна, А. Чемерис, І. Чикаренко, Ю. Шаров та ін.

І. Чикаренко, аналізуючи використання проєктного підходу в провідних країнах світу, наводить його в сучасних умовах найбільш придатним інструментом управління складними системами (Чикаренко, 2004).

А. Чемерис, розкриваючи управління проєктами як засіб реалізації публічної політики, показує, що «управління проєктами у публічній сфері – це процес інституалізації у програмно-цільовий формат способів втручання державних органів влади чи органів місцевого самоврядування у соціальну дійсність з метою розв'язання публічної проблеми. При цьому в умовах обмеженого часу та ресурсів створюються унікальні продукти чи послуги, які не розроблялися раніше та відрізняються від існуючих аналогів» (Чемерис, 2012).

К. Глубоченко, здійснюючи визначення та аналіз особливостей технологій проєктного менеджменту в галузі місцевого самоврядування, доходить висновку, що «проєкт як форма вирішення питань місцевого розвитку виступає оптимальним інструментом у галузі місцевого самоврядування» (Глубоченко, 2013).

Л. Ричкіна, досліджуючи сутність та зміст проєктного менеджменту в розвитку територіальної громади, підсумовує, що в сучасних соціально-економічних умовах проєкти з розвитку територіальних громад постають важливими і ефективними засобами вирішення проблем (Ричкіна, 2014).

Ю. Шаров, вивчаючи питання створення спроможних територіальних громад та зміни технологій стратегічного планування їх розвитку на тлі реформи місцевого самоврядування, акцентує увагу на постійному поширенні сфери проєктного підходу та високій результативності його застосування в публічному управлінні (Шаров, 2015).

Ю. Боковикова, розкриваючи сутність політичного, організаційного, правового екологічного та публічного чинників, що визначають необхідність використання проєктного менеджменту в діяльності органів місцевого самоврядування, наголошує на можливості підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування шляхом залучення громади до розробки проєктів соціально-економічного розвитку населених пунктів (Боковикова, 2015).

В. Молоканова, досліджуючи впровадження методології управління проєктами у сфері державного управління, висвітлює проблеми її застосування в системі державного управління розвитком в Україні та пропонує «використання ціннісно-орієнтованої методології проєктного менеджменту для управління регіональним розвитком регіонів, що підвищує якість планування і ефективність реалізації проєктів та програм» (Молоканова, 2017).

С. Повна, аналізуючи переваги та особливості використання проєктного підходу в дер-

жавному управлінні, наголошує на можливості отримувати вищі результати від вкладених ресурсів шляхом посилення уваги до проектного менеджменту (Повна, 2017).

Р. Олійник, обґрунтовуючи ключові категорії проектного підходу, а також досліджуючи специфіку його реалізації у державному управлінні, стверджує, що «виокремлення особливостей управління проектами у публічному секторі доповнює розуміння сутності останнього й полегшує ідентифікацію умов для його конструктивного використання» (Олійник, 2019).

Т. Маматова та О. Чикаренко, досліджуючи особливості проектів місцевого розвитку, доходять висновку, що застосування методології бізнес-планування до розробки й управління цими проектами дає можливість вийти на новий рівень планування та підвищити якість управління проектами (Маматова, Чикаренко, 2019).

О. Подольська та В. Краля, розкриваючи зміст процесу проектного підходу в публічній сфері у сучасних умовах, доводять, що «використання проектного підходу дозволить активізувати успішне проведення реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, як ефективний метод реформування системи надання адміністративних послуг» (Подольська, Краля, 2019).

Т. Іванова, обґрунтовуючи необхідність застосування проектного підходу в реалізації стратегічних пріоритетів сервісноорієнтованої держави, визначає проектний підхід як ефективний засіб досягнення кінцевого результату діяльності, один із основних інструментів реалізації нових завдань в контексті європейського вибору, та виокремлює низку проблем на шляху його впровадження (Іванова, 2019). Дослідниця підкреслює, що «під час реалізації проектів досягається найважливіша мета процесу управління містом – «відтворення потенціалу міста»».

С. Горблюк, аналізуючи правові засади та основні характеристики ревіталізації польських міст на основі узагальнення кращих практик у цій сфері, наголошує на необхідності формування в Україні з огляду на польський досвід правових засад та застосування ревіталізації як дієвого інструменту міської політики, спираючись на особливості територіального розвитку в державі (Горблюк, 2019). Дослідником обґрунтовується сутність публічної політики ревіталізації міста, наводиться її процесна модель (Горблюк, 2020).

О. Сич, характеризуючи ревіталізацію урбанізованих просторів як важливу складову економічної політики держав, здійснює розкриття

сутності явища ревіталізації постпромислових територій як складової сталого розвитку держави (Сич, 2020).

Водночас, зважаючи на сучасний стан розвитку науки державного управління, слід зауважити, що дослідження за цією тематикою не лише не втрачають своєї актуальності, але й потребують активного продовження.

Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження проектного підходу у процесі ревіталізації територіальних громад у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Війна завдала нові орієнтири розвитку територіальних громад та органів публічного управління. Сьогодні зусилля органів влади та публічного управління більшості неокупованих територій України зосереджені на прийнятті управлінських рішень у сфері функціонування системи територіальної оборони, ефективному наданні соціальних та комунальних послуг, якісному облаштуванні укрить, роботі з переміщеними особами, результативних комунікативних заходах в умовах воєнної загрози, тощо. Проте, після припинення дії воєнного стану перед органами публічного управління на регіональному та місцевому рівні постануть завдання, що потребують системних дій, спрямованих не тільки на відновлення, але і на подальший розвиток територіальних громад (Іжа, Пахомова, Голинська, 2022). В таких умовах органам публічного управління необхідно буде розробити як стратегічні, так і тактичні плани, а відповідно і проекти щодо ефективної ревіталізації зруйнованих територій в контексті досягнення цілей сталого розвитку, оскільки саме цілі сталого розвитку є ключовою вимогою ревіталізації, спрямовані на досягнення оптимального балансу між економічною, соціальною та екологічною складовою розвитку держави (Сич, 2016).

Необхідно зазначити, що в Європі ревіталізація вже досить звичайне явище, яке має успішні приклади реалізації (табл. 1), багато з яких були детально розглянуті у 2020–2021рр. «Економічною правдою» у рубриці «Спецпроект». В сучасному формуванні геопростору міст воно «передбачає реконструкцію, переформатування окремих комплексів будівель, в тому числі промислової нерухомості, промислових районів і навіть цілих населених пунктів з метою більш ефективного використання як самих приміщень, так і території, перетворюючи ці простори на різного роду житлові та культурні об'єкти: гастрономічні, музейні, мистецькі, виставкові тощо. В даному випадку приміщення колишніх фабрик і заводів з їхніми

величезними відкритими просторами, хорошим освітленням, високими стелями, незвичайним дизайном становлять великий інтерес для організації арт-об'єктів, мистецьких студій, просторів з галереями, концертними майданчиками, кафе, пабами, ресторанами та офісами чи так званими сучасними коворкінгами. Такі трансформації приносять вигоду малому бізнесу, який зможе вести тут підприємницьку діяльність, місцевим мешканцям, які зможуть відвідати нові цікаві об'єкти, а також отримати нові робочі місця, і звичайно ж зберегти архітектурну та історичну спадщину міста» (Броневицький, 2010, Полянський, Назарук, 2019).

Розглянемо декілька досить відомих європейських практик перетворення промзон та публічних просторів. У Великій Британії чи не найперший досвід ревіталізації відбувся у 1980 році. Там текстильне підприємство XIX століття було перетворено у престижний художній центр Salts Mill (Трофименко, Ковальський, Вознюк, 2020). Він став настільки популярним, що кількість його відвідувачів досягла 100 тис. осіб на рік.

Одним з унікальних прикладів ревіталізації, цікавим для фахівців та важливим для збереження культурної спадщини країни, стала реконструкція споруд газосховищ (газгольдерів) в місті Відень (Австрія) (Савйовський, Броневицький, 2014). Чотири гігантських газгольдери, зведені в 1896–1899 роках, в 1984 році перестали експлуатуватися та отримали статус пам'яток архітектури. З прийняттям у 1995 році владою міста рішення про ревіталізацію споруд під цивільні об'єкти кожна з чотирьох споруд газосховищ проєктувалась окремими архітекторами та фірмами: Жаном Новелем (Jean Nouvel), архітектурним бюро Coop Himmelb(l)au (Wolf D. Prix), Манфредом Вадерном (Manfred Wehdorn) та Вільгельмом Хольцбауером (Wilhelm Holzbauer) і промислові споруди отримали не тільки оновлену зовнішність, а й нове, привабливе призначення – тут створили житло, студентські гуртожитки, офіси, торгівельні та громадські зали з сучасним інженерним устроєм, виставкові галереї, службові приміщення та архів магістратури міста, дитячий садочок, кінотеатри, зелені майданчики, гаражі. Повна реконструкція газгольдерів під об'єкти соціально-культурного призначення тривала 3 роки (1999–2001 рр.), коштувала 174,0 млн. євро та охопила територію майже 220,0 тис. м², перетворивши Відень у найбільший будівельний майданчик Європи. Цей проєкт став рідкісним прикладом екологічної реконструкції міста-мегаполісу (Савйовський, Броневицький, 2014),

який дав 600 нових робочих місць та нову якість життя громаді.

Неординарною роботою став проєкт у англійському графстві Конволл, де в'язницю XVIII століття протягом шести років переобладнали у чотиризірковий готель Bodmin Jail Hotel. Зараз тут є скляний атріум, галерея, інтерактивна виставка, що розповідає історію в'язниці, а також з лютого 2021 року доступні для бронювання 70 мебльованих люксів, де оригінальну архітектуру Бодміна доповнили сучасний інтер'єр і модний декор.

У Польщі колишній текстильний завод був перетворений у сучасний торгово-розважальний центр під назвою «Manufaktura», без якого важко уявити сьогоднішню Лодзь, а палац відомого фабриканта функціонує як музей (Маматова, Чикаренко, 2019). Відновлена «Manufaktura» щодня збирає туристів і жителів міста і відкриває перед ними сотні можливостей: розважальних, культурних і комерційних. Це особливе місце для бізнес зустрічей, укладання контрактів, святкування успішно завершених справ, шопінгу і приємного відпочинку (табл. 1).

Найбільш масштабним проявом позитивного впливу процесів ревіталізації на розвиток території є досвід оновлення Гонконгу. Колишній промисловий центр Китаю, нині сучасний Гонконг – один з потужніших фінансових та торгівельних центрів світу, лідер за кількістю штаб-квартир міжнародних компаній в Азійському регіоні.

У більшості країн світу ревіталізація допомагає зберегти місцевий спадок та створити нове місце тяжіння для людей. З початку 2010 року Україна активно приєдналася до процесу ревіталізації застарілих і нефункціональних промислових зон, який хоча і виявився складним через значні капіталовкладення і бюрократичні перепони, але й став достатньо результативним (табл. 2).

Впровадження проєктного підходу у процесі ревіталізації територіального простору у післявоєнний період вимагає з'ясування сутності поняття «ревіталізація» та його тлумачення вітчизняними та закордонними науковцями.

Так, американський дослідник С. MacGregor під ревіталізацією розуміє процес оновлення або перебудови навіколишнього середовища (в його найширшому соціальному, економічному, культурному, фізичному вимірах тощо) шляхом реалізації політики і програми, спрямованих на розвиток міських територій, які зазнали занепаду промисловості та набули статусу «депресивних» районів. Розвиток таких територій

Таблиця 1

Успішні світові проєкти ревіталізації

Місце знаходження, рік ревіталізації	Первинний об'єкт	Назва проєкту	Результат ревіталізації
Тель-Авів, Ізраїль (Azrieli Group, 2011–2019 pp.)	Колонія Сарона	Комплекс Сарона	Квартал хмарочосів Сарона, в яких створили ринок Сарона, став найбільшою гастрономічною цікавинкою міста. На 8700 кв. м розташувалися майже 100 ресторанів та продуктових крамниць на будь-який смак. Маркет, музей «ароматів, смаків та характерів Сходу», місце розваг та шопінгу.
Нью-Йорк, США (Джошуа Девід і Роберт Хаммонд, група Friends of High Line, 2006)	Залізнична лінія	Парк Хай Лайн	Один з найцікавіших суспільних просторів для прогулянок на висоті у світі, який оточений приємним районом з цікавою архітектурою
Кейптаун, ПАР (компанія V&A Waterfront, Йохан Цайц, Томас Хизервик, 2014–2017 pp.)	Будівлі закритих доків та елеватор «Grain Silo»	Громадський простір, Zeitz Museum of Contemporary Art Africa	Оновлена набережна, названа на честь королеви Вікторії та її сина Альфреда, та Музей Zeitz MOCAA – перлина Кейптауна, вдала туристична атракція, унікальна скарбниця сучасного африканського мистецтва
Люксембург (віденська архітектурна компанія AllesWirdGut)	Люксембурзький металургійний комбінат	Громадський парк	Шахти, заводи та комбінат з обладнанням та масивними спорудами залишилися на своїх місцях, лише додалися рослини, лавки та інші паркові атрибути
Люксембург (Jo Coenen Architects, з 2000 р. до теп. ч.)	Люксембурзький металургійний завод	Esch Belval	Нові факультети Люксембурзького університету, нове студмістечко, багатофункціональний міський квартал, бібліотека, музей, канал з дощовою водою, парк. Багатофункціональна забудова продовжується та передбачає різну типологію будівель, сучасні підвір'я, активні перші поверхи з привабливими комерційними приміщеннями, апартаменти та міські житлові будинки.
Калькар, Німеччина (1991–1995 pp.)	Атомна електростанція	«Wunderland Kalkar»	Парк розваг для всієї родини. На місці побудованої, але не запущеної через протести громадськості АЕС розгорнули парк атракціонів, що користується великим попитом (600 тис. відвідувачів на рік)
Мадрид, Іспанія (Хосе Лопес Салаберрі, Arranguren & Gallegos, 2010 p.)	Колишня броварня	ABC Museo – арт-центр	Багатофункціональний простір: музей, виставки, поверх для офісів, конференц-зали, реставраційна майстерня, книгарня та багато інших цікавих локацій. Музей ABC – сховище цінних експонатів іспанської газети ABC
Мадрид, Іспанія Марія Лангаріта та Віктор Наварро, 2000–2014 pp.)	Лісопильний завод La Serrería Belga	Medialab Prado	Мадридський центр поширення медіа-мистецтва та водночас дослідницька лабораторія. Займаються проведенням експериментів, презентацій, воркшопів, зустрічей, конференцій, семінарів, дебатів та виставок.
Лодзь, Польща (британська Virgile & Stone та французька Sud Architectes, 1999 p., 2002–2006 pp.)	Текстильна мануфактура Ізраїля Познанського	Торговельно-розважальний центр «Manufaktura»	Великий громадський простір, одна із найбільших торгово-розважальних площадок у Європі (площа 27 гектарів). Поеднує в собі торговельно-розважальний центр, кілька музеїв, другу за величиною площу в Польщі, готель і торговий центр із магазинами, книгарнями, ресторанами й кафе, більярд, боулінг, казино і паркінг та найдовший у Європі фонтан (алея із фонтанів, завдовжки 300 метрів), театр, 15-ти зальний кінотеатр, дитячий ігровий центр та експериментаріум, де наука є забавою і кожен може перевірити рівень свого інтелекту та протестувати почуття гумору. Для любителів активного відпочинку тут є: скейт-парк, ролердром, стіна для альпінізму, арена для лазертагу, данс-студія і фітнес-клуби. «Мануфактура» здобула кілька престижних архітектурних і соціальних нагород Польщі та Європи як найуспішніший проєкт пост-промислового оновлення.

Продовження таблиці 1

Осло, Норвегія (2001 р.)	Зерновий елеватор	Студентський гуртожиток «Sio Silo»	Будівлю, де раніше зберігали зерно, перетворили на 226 смарт-квартир, що займають 16 поверхів. Для всіх осель спроектували та виготовили спеціальні меблі, які б підкреслювали незвичність приміщення та могли вмістити все необхідне.
Катовіце, Польща (австрійське агентство Riegler Riewe Architekten, 1984 р., 2006–2012 рр.)	Будівля колишнього Grand Hotel та шахта	Сілезький музей	На поверхні створений парк, а в підземеллі – виставкові площі із спеціально збереженим обладнанням шахти
Монреаль, Квебек, Канада (П'єр Е. Леклерк 2007 р.)	Фабрична будівля	780 Brewster	Багатоквартирний офісний будинок. Будівля має срібний сертифікат LEED, що видається за кращі проекти класу «зеленого будівництва». Трансформація цієї п'ятиповерхівки площею у 12 тис. кв. м, зробленої з деревини та цегли, стала яскравим прикладом екологічного дизайну
Лондон, Велика Британія (бюро Wilkinson Eyre, 2002–2018 рр.)	Чавунні газгольдери біля вокзалу Кінгс Кросс, культурна спадщина XIX століття	Gasholders London, житло преміум-класу	Комплекс із 145 квартир, вартість яких починається з 800 тис. фунтів стерлінгів (Фахівці залишили архітектурну сутність та автентичність, але наповнили її новим змістом: житлом преміум-класу).
Хафенсіті, Гамбург (Пітер Дітріх, Хеннінг Фошерау Фольквін Марг, Кейса Крістіансе, реалізація почалася в 1997 році і триватиме до 2025 року)	Порт у Хафенсіті, цегляні склади Шпайхерштадту	Новий міський округ Хафенсіті (HafenCity)	Місто вирішило осучаснити квартал, зберігши історичну спадщину. Тепер Хафенсіті – флагманський район Гамбурга, місце, де люди живуть, відкривають офіси, зустрічаються на каву або дивляться концерти в прекрасній будівлі Ельбської філармонії
Гельсінкі, Фінляндія (архітектори JKMM та ILO, 1991 р.)	Кабельний завод	Культурний центр Каа-пелітехдас (Kaape-litehdas)	Культурний центр – Будинок танцю – найбільший танцювальний простір у Північній Європі

Укладено авторами за матеріалами (Беляєва, 2015; Мехтієв, 2021)

Таблиця 2

Успішні проекти ревіталізації у довоєнній Україні

Місце знаходження, рік ревіталізації	Первинний об'єкт	Назва проекту	Результат ревіталізації
Донецьк (2010 р.), Київ (2015 р.), Україна	Виробництво мінеральної вати; Київський суднобудівний завод	«IZONE» («Ізоляція»)	Галерея, виставковий центр, простір для конференцій та концертів, майстерні, магазини, кафетерії
Київ, Україна (2014 р.)	Шовковий комбінат	Арт-завод «Платформа»	Коворкінг, майстерні, галереї, простір для проведення концертів та фестивалів
Львів, Україна (2015 р.)	Завод медичної апаратури	«ReZavod»	Офіси, майстерні, галереї, триповерхова фотостудія
Одеса, Україна (2015 р.)	Амфітеатр під відкритим небом	«Зелений театр»	Еко-ферма (виращування овочів), відкритий лекторій, майданчик для дітей
Херсон, Україна (2017 р.)	Машино-будівний Завод	«Urban CAD»	Простір для проведення фестивалів, виставок, концертів, конференцій та благодійних акцій
Київ, Україна (2017 р.)	Київський мотозавод	«Unit city»	Платформа для розвитку креативного бізнесу
Івано-Франківськ, Україна (2018 – тепер. час)	Завод промислового Обладнання	«Промприлад. Реновація»	Простір для реалізації комерційних та соціальних ініціатив

Укладено авторами за матеріалами (Красовська, 2017; Авдєєв, 2020; Левченко, Біркендале, 2020)

зазвичай передбачає взаємодію місцевих органів самоврядування, місцевої громади, іноді представників бізнесу. Внаслідок ефективної взаємодії усіх учасників цього процесу та реалізації комплексних дій у межах розробленої програми розвитку відбувається покращення економічних та соціальних умов у певній місцевості та, відповідно, підвищується рівень якості життя населення (Кострубіцька, 2021).

Польський науковець Kaszmarek стверджує, що ревіталізація – це «певна послідовність запланованих заходів, спрямованих на відновлення економіки та зміну просторової та функціональної структури деградованих районів міста. Це процес, який може бути застосований до міських районів різного цільового призначення, таких як промислові, військові, порти, житлові будинки, транспортна інфраструктура» (Сич, 2020). У даному визначенні чітко простежуються особливості проектної діяльності як «певної послідовності запланованих заходів», спрямованих на досягнення заздалегідь визначеної мети. У працях вітчизняних дослідників також зустрічається визначення поняття ревіталізації. Так, О. Сич під ревіталізацією розуміє комплексний процес відновлення урбанізованої території, яка піддалась процесу структурної деградації, спричиняючи кризовий стан, що робить неможливим або суттєво ускладнює нормальний економічний і суспільний розвиток даної території, так і урівноважений розвиток цілого міста (Сич, 2016). Дослідниця зауважує, що розвиток міста передусім передбачає «перетворення, переосмислення і відродження наявних об'єктів промислової чи житлової нерухомості, впорядкування міського простору шляхом його ревіталізації» (Сич, 2020).

На думку С. Горблюка, ревіталізація міст є комплексним процесом «подолання просторових, економічних, соціальних, культурних, екологічних кризових явищ функціонування деградованих міських територій і створення передумов для їхнього сталого розвитку» (Горблюк, 2022).

Отже, саме так слід розуміти ревіталізацію – як процес відновлення та відродження зруйнованих, деградованих чи депресивних територій через проекти, що забезпечують досягнення певного неповторного за своїми характеристиками та особливостями результату, що здійснюється в заздалегідь визначений термін, у межах ліміту необхідних ресурсів для покращення добробуту місцевої громади, простору і місцевої економіки та проводяться у співпраці з місцевою громадою.

Метою ревіталізації є структурна зміна в певній сфері міської життєдіяльності, яка полягає

не лише у підвищенні якості життя та естетичних цінностей, а в першу чергу, у відновленні економічної та соціальної активності (Сич, 2020).

Процес ревіталізації має свої особливості, які відрізняють його від інших дій та заходів, а саме: спрямований на вихід території з кризового стану та забезпечення сталого розвитку; має чітко визначену мету, окреслені часові та ресурсні параметри; має комплексний підхід, який передбачає синергію та тривалість реалізованих заходів; передбачає обов'язкову участь усіх зацікавлених сторін (влади, бізнесу, громадськості).

Ревіталізація постає процесом скоординованим, до якого мають бути залучені органи місцевого самоврядування, місцева громада й інші учасники. На думку Ю. Полянського та М. Назарука, ревіталізація «є одним з елементів політики розвитку, що спрямований на запобігання процесам деградації урбанізованих територій, кризовим явищам, що відбуваються внаслідок зростання суспільної й економічної активності, поліпшення середовища проживання з одночасним дотриманням принципів збалансованого розвитку», «ревіталізація, завдяки її багатомірності та залученню багатьох різних учасників від місцевої влади, різноманітних громадських інституцій, соціальних організацій, приватних компаній та мешканців, – є відмінним інструментом надання допомоги з метою покращення геопростору міста» (Полянський, Назарук, 2019).

Більшість авторів (Błaszczuk, Kłopot, Kozdraś, 2010; Броневицький, 2010; Назарук, 2016; Сич, 2016; Полянський, Назарук, 2019; Ішков, Князева, 2022; ін.) вбачає наявність обов'язкових вимірів ревіталізації (табл. 3).

Важливим моментом для ревіталізації міського простору в Україні є обґрунтування (через планування поліфункціональної структури міського простору) застосування найбільш доцільної з існуючих новітніх моделей територіального розвитку: компактне місто, 15-хвилинне місто, Smart City, креативне місто, Cittaslow, інклюзивне місто, місто сталої мобільності та блакитно-зеленої інфраструктури, щасливе місто тощо.

У довоєнний період в Україні стартували перші успішні проекти ревіталізації: історичний центр в Ірпені, центральна площа Свободи в Маріуполі, водно-пейзажний парк «Саржин яр» у Харкові, торговий постіндустріальний парк «RemZavod» у Чернігові, вулиця Королєнка в Дніпрі та інші.

Таблиця 3

Сучасні виміри міської ревіталізації

Вимір	Зміст та значення
Людський капітал	формування навичок та спроможності окремих осіб скористатися освітніми та можливості працевлаштування
Соціально-культурний принцип	демонтаж об'єктів відтворюючих расизм та інших форм структурної нерівності, а також активна співпраця з громадою з підтримкою громадських ініціатив
Створене середовище	розвиток якісного, доступного житла для різноманітних ланок громади міста та спеціалізована інфраструктура з відтворенням об'єктів, які сприяють оздоровленню людей.
Місце привабливості	покращення міського дизайну, громадських приміщень та споживчих послуг
Економічна конкурентоспроможність	залучення, розвиток та підтримка бізнесу, робочої сили та заохочення підприємців, як бенефіціарів цього процесу
Екологічна стійкість	зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та відновлення екологічної системи, що підтримує життєве середовище людини та інших живих істот
Соціальна згуртованість	співпраця для досягнення економічних цілей може зміцнити довіру та змінити ставлення.
Миробудівництво	створення робочих місць та покращення основних послуг, транспортної інфраструктури чи державних послуг можуть зіграти певну роль у забезпеченні населення «дивідендами миру»

У вересні 2014 року, як проєкт фонду ІЗО-ЛЯЦІЯ, була створена креативна спільнота IZONE – будівлі колишньої лабораторії на території Київського суднобудівного-судноремонтного заводу (КССРЗ) перетворилися у функціональні робочі зони, галерею, виставковий простір, місця для проведення конференцій і зустрічей, концертний майданчик, творчі майстерні, а також крамницю, кав'ярню і терасу.

Масштабний проєкт 2018 року – незалежна студія «Постпромисловий Київ. Трансформації в Україні» став результатом співпраці Массачусетського технологічного інституту (MIT) та компанії SAGA Development у партнерстві з Urban Curators. Ревіталізовані промзони Києва стали мистецькими просторами і коворкінгами. Спільнота IZONE, Port creative hub (агенція культурного менеджменту у будівлі Річкового порту), Closer (арт-центр на території стрічкоткацької фабрики) є не тільки прикладами ефективної локальної ревіталізації, а й цікавими туристичними об'єктами.

Отже, ревіталізація може бути схарактеризована як процес всебічного перетворення задля економічного відновлення, вирішення соціальних та екологічних проблем.

Велика кількість втілень перших проєктів ревіталізації постраждали від російської агресії. На превеликий жаль, кожний день війни створює нові зони, що вимагають повоєнного відновлення. Орієнтиром для повоєнної відбудови територій України стає 11-та Ціль сталого розвитку «Сталий розвиток міст і громад» – забезпечення інклюзивності, безпеки та життєстійкості міст і громад.

Тобто, повоєнне відновлення має «забезпечити загальний доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла й основних послуг; можливість користуватися доступними та сталими транспортною інфраструктурою, підвищивши безпеку дорожнього руху; комплексне та сталі планування населених пунктів та управління ними на основі широкої громадської участі; захист і збереження світової культурної та природної спадщини; загальний доступ до безпечних, інклюзивних і відкритих для всіх зелених зон та громадських місць; спорудження екологічно безпечних і міцних будівель із використанням місцевих матеріалів тощо» (Горблюк, 2022). Шлях воєнної та повоєнної ревіталізації громад та територій передбачає підвищення ступеня соціальної інклюзії та розвиток соціального капіталу, залучення жителів громад у процес ухвалення рішень на місцях і підвищення здатності держави реагувати на потреби громадян, це надає особливого значення в політиці регіонального розвитку України Принципу соціальної згуртованості (Олефіренко, 2022).

Отже, проєкти можна виділити як дієві інструменти процесу ревіталізації в контексті відновлення України. В цьому напрямі доцільним є об'єднання зусиль органів публічної влади, громадськості, представників бізнес-структур, а також залучення зовнішніх ресурсів. Актуальність впровадження проєктного підходу зростає у розрізі підготовки та реалізації публічно-управлінських рішень, підготовки та впровадження державних реформ, створення соціальних та державних програм, стратегій, концепцій, нор-

мативно-правових актів, які направлені на підвищення показників рівня життя в країні з метою формування стійкості, ревіталізації та розвитку регіонів і територіальних громад в Україні. Забезпечення єдності громадянського суспільства і політико-управлінської еліти дозволить суб'єктам управління швидко та якісно реагувати на виклики, гнучко та адаптивно пристосовуватись до внутрішніх та зовнішніх змін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже перед органами публічного управління повстає новий дизайн подальшого управління громадами та територіями, який можна охарактеризувати як інноваційний, спрямований як на відновлення територій, так і на зміцнення їх стійкості і подальшого сталого розвитку в умовах війни та у поствоєнний період.

Застосування проектного підходу у діяльності публічних інституцій у процесі ревіталізації територій є важливим, перспективним, ключовим фактором успіху публічного управління, що сприяє підвищенню ефективності діяльності органів публічного управління. Проектний менеджмент у системі органів публічного управління має забезпечити чіткий процес реалізації планів виконання проекту з метою досягнення стратегічних цілей громади у визначені строки та з урахуванням обмеженості ресурсів, в тому числі фінансових.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності дослідження і систематизації зарубіжного досвіду щодо використання інструментів проектного підходу в діяльності органів публічного управління у процесах ревіталізації територіального простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдєєв О. Відродження з попелу: як вдихнути нове життя в депресивні райони українських міст. *Gordonua*, 22 жовтня 2020. URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/a-avdeev/vidrozhennja-z-popelu-jak-vdihnuti-nove-zhittja-v-depresivni-rajoni-ukrajinskih-mist-1524073.html> (дата звернення 05.03.2023).
2. Беляєва Я. Добре забыте старе: 10 прикладів перетворення промзон. *Platforma*, 2015. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/pb/10-adaptive-reuse-examples> (дата звернення 05.03.2023).
3. Боковикова Ю. В. Проектний менеджмент в діяльності органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво*. 2015. № 1. С. 1–10.
4. Борисенко Ю. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. № 3. С. 42–50.
5. Броневицький А. П. Особливості ревіталізації промислових будівель. Київ: Інтербуд-АС, 2010. 110 с.
6. Глубоченко К. О. Особливості застосування технологій проектного менеджменту в галузі місцевого самоврядування. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Державне управління. 2013. Т. 214. Вип. 202. С. 84–87.
7. Горблюк С. Правові засади та практика застосування ревіталізації у польських містах. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. Вип. 2. С. 26–36.
8. Горблюк С. А. Процесна модель вироблення публічної політики ревіталізації міста. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 4 (47). С. 113–122.
9. Горблюк С. А. Принципи повоєнної відбудови Варшави середини ХХ століття: історичні паралелі та уроки для України. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, 15-28 квітня 2022 р. / ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2022. Т. 1. С. 116–120.
10. Іванова Т. В. Методологія проектного підходу в реалізації стратегічних пріоритетів сервісно-орієнтованої держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 82–85. DOI: 10.32702/2306-6814.
11. Іжа М. М., Пахомова Т. І., Голинська О. В. Проблеми розвитку громад і територій в умовах війни та післявоєнного відродження в координатах стійкості та сталості. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, 15-28 квітня 2022 р. / ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2022. Т. 1. С. 130–134.
12. Ішков П. О., Князева О. В. Ревіталізація економіки як фактор миробудування. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, 15-28 квітня 2022 р. / ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2022. Т. 1. С. 134–136.
13. Кострубіцька А. В., Лук'янов О. П. Упровадження політики ревіталізації міст в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2021. № 6. С. 36–39.

14. Кравченко В. Рік незламності: 25 цифр, що характеризують економічні втрати України за період війни. *Mind.ua*, 22 лютого 2023. URL: <https://mind.ua/publications/20253782-rik-nezlamnosti-25-cifr-shcho-harakterizuyut-ekonomichni-vtrati-ukrayini-za-period-vijni>.
15. Красовська З. У Львові два десятки колишніх заводів можуть стати креативними просторами. *Твоє місто*, 2 жовтня 2017. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_dva_desyatky_kolyshnih_zavodiv_mozhut_staty_kreatyvnyumy_prostoramy_88914.html.
16. Левченко О. В., Біркентале В. В. Ревіталізація: історія, досвід і перспективи просторового розвитку. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. Василя Стуса*. 2020. Т. 2. Вип. 12. С.305–310. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9290>.
17. Маматова Т., Чикаренко О. Особливості застосування методології бізнес-планування: від проєктів бізнесу до проєктів місцевого розвитку. *Інноваційний розвиток і підвищення рівня спроможності об'єднаних територіальних громад*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 30 жовтня – 29 листопада 2019 р. / ДРІДУ НАДУ. Дніпро, 2019. С. 372–376.
18. Мехтієв Р. Не зносити, а переосмислити: як у Європі перетворюють шахти на музеї, а заводи – на культурні центри. *Економічна правда*, 11 жовтня 2021. Спецпроєкт «Простір з сенсом». URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/enso/2021/10/11/678200>.
19. Молоканова В. М. Впровадження ціннісно-орієнтованого проєктного менеджменту у сфері державного управління. *Аспекти публічного управління*. 2017. Т. 5. № 11. С. 5-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2017_5_11_3.
20. Назарук М. Ревіталізація-крок до еколого-збалансованого розвитку міста Львова. *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. 2016. Вип. 50. С. 271–276.
21. Олефіренко О. В. Використання принципів політики регіонального розвитку ЄС в публічному управлінні України у період війни та після закінчення військових дій. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, 15-28 квітня 2022 р. / ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2022. Т. 1. С. 189–192.
22. Олійник Р. Ю. Проєктний менеджмент: особливості ключових концептів та застосування у публічному секторі. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 147–151.
23. Повна С. В. Методологія проєктного менеджменту в управлінні державними інвестиційними проєктами. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2017. № 1. С. 101–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pandr_2017_1_15.
24. Подольська О. В., Краля В. Г. Використання проєктного підходу в публічній сфері. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка*. 2019. Вип. 200. С. 256–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2019_200_29.
25. Полянський Ю. С., Назарук М. М. Ревіталізація, як суспільно-географічний феномен в сучасному формуванні геопростору міст. *Збірник наукових статей XV Всеукраїнських наукових Таліївських читань «Охорона довкілля»*. Харків, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2019. С. 82–84.
26. Ричкіна Л. Сутність та зміст проєктного менеджменту в розвитку територіальної громади. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. № 3. С. 193–198.
27. Савйовський В. В., Броневицький А. П. Ревіталізація – екологічна реконструкція міської забудови. *Вісник ПДАБА*. 2014. № 8 (серпень). С. 47–52.
28. Сич О. А. Ревіталізація як механізм забезпечення сталого розвитку міст. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 27–30.
29. Сич О. А. Ревіталізація як складова стратегії розвитку міста. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Економічна». 2020. Вип. 99. С. 66–72.
30. Сич О. А. Теоретичні підходи до ревіталізації постпромислових територій. *Галицький економічний вісник*. (Економіка). 2020. Том 65. № 4. С. 68–73.
31. Трофименко К. О., Ковальський В. П., Вознюк І. М. Ревіталізація індустріальних об'єктів. Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи (МН-2020): матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця. 2020. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/viewFile/8660/7247>.
32. Чемерис А. Розроблення та управління проєктами у публічній сфері: європейський вимір для України. Практичний посібник; Швейцарсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ: Софія-А, 2012. 80 с.
33. Чикаренко І. А. Проєктний підхід як один із засобів підвищення ефективності діяльності. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 9. *Державне управління та місцеве самоврядування*: тези IV Міжнар. наук. конгресу, 26 лют. 2004 р. / ХРІДУ НАДУ. Харків, 2004. С. 24–26.

34. Чикаренко І. А., Маматова Т. В. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні: започаткування наукового дослідження. *Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації та Європейської економічної інтеграції: проблеми, перспективи, ефективність. ФЕНІКС-2022* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 31 травня 2022 р. / НТУ «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2022. С. 141–143.

35. Шаров Ю. П. Укрупнення територіальних громад та їх співробітництво: виклики для стратегічного планування. *Державне управління: теорія та практика*. 2015. № 2. С. 54–61.

36. Revitalization. Cambridge Dictionary. 2020. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/revitalization>.

37. Błaszczak M., Kłopot S. W., Kozdraś G., 2010. Problemy społeczne w przestrzeni miasta. *Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta*. Wrocławska Diagnoza Problemów Społecznych, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu, Wrocław.

REFERENCES:

1. Avdieiev, O. (2020). Vidrozhennia z popelu: yak vdykhnuty nove zhyttia v depresyvnii raiony ukrainskykh mist [Revival from the ashes: how to breathe new life into depressed areas of Ukrainian cities]. *Gordonua*. Retrieved from: <https://gordonua.com/ukr/blogs/a-avdeev/vidrozhennja-z-popelu-jak-vdihnuti-nove-zhyttja-v-depresivni-raioni-ukrajinskih-mist-1524073.html>. [in Ukrainian]

2. Beliaieva, Ya. (2015). Dobre zabute stare: 10 prykladiv peretvorennia promzon [The old is well forgotten: 10 examples of transformation of industrial zones]. *Platforma*. Retrieved from: <https://platforma.ua/magazine/text-sq/pb/10-adaptive-reuse-examples>. [in Ukrainian]

3. Bokovykova, Yu.V. (2015). Proiektnyi menedzhment v diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Project management in the activities of local self-government bodies]. *Derzhavne budivnytstvo*, 1, 1–10. [in Ukrainian]

4. Borysenko, Yu. (2022). Dosiahnennia ta vyklyky reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Achievements and challenges of reforming local self-government in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 10(3), 42–50. [in Ukrainian]

5. Bronevitskyi, A.P. (2010). *Osoblyvosti revitalizatsii promyslovykh budivel* [Features of revitalization of industrial buildings]. Kyiv: Interbud-AS. 110 p. [in Ukrainian]

6. Hlubochoenko, K.O. (2013). Osoblyvosti zastosuvannia tekhnolohii proektnoho menedzhmentu v haluzi mistsevoho samovriaduvannia [Peculiarities of application of project management technologies in the field of local self-government]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]*, Ser.: *Derzhavne upravlinnia*, 214(202), 84–87. [in Ukrainian]

7. Horbliuk, S. (2019). Pravovi zasady ta praktyka zastosuvannia revitalizatsii u polskykh mistakh [Legal principles and practice of revitalization in Polish cities]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 2, 26–36. [in Ukrainian]

8. Horbliuk, S.A. (2020). Protsesna model vyroblennia publichnoi polityky revitalizatsii mista [The process model of developing a public policy of city revitalization]. *Publichne upravlinnia ta mistseve samovriaduvanni*, 4(47), 113–122. [in Ukrainian]

9. Horbliuk, S. A. (2022). Pryntsypy povoiennoi vidbudovy Varshavy seredyny KhKh stolittia: istorychni paraleli ta uroky dlia Ukrainy [Principles of the post-war reconstruction of Warsaw in the middle of the 20th century: historical parallels and lessons for Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, 15-28 kvitnia 2022 r. / DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. Kyiv, 1, 116–120. [in Ukrainian]

10. Ivanova, T.V. (2019). Metodolohiia proektnoho pidkhodu v realizatsii stratehichnykh priorytetiv servisno-orientovanoi derzhavy [Methodology of the project approach in the implementation of strategic priorities of the service-oriented state]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 11, 82–85. DOI: 10.32702/2306-6814. [in Ukrainian]

11. Izha, M.M., Pakhomova, T.I., & Holynska, O.V. (2022). Problemy rozvytku hromad i terytorii v umovakh viiny ta pisliavoiennoho vidrozhennia v koordynatakh stiihosti ta stalosti [Problems of the development of communities and territories in the conditions of war and post-war revival in the coordinates of stability and sustainability]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, 15-28 kvitnia 2022 r. / DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. Kyiv, 1, 130–134. [in Ukrainian]

12. Ishkov, P.O., & Kniazieva, O.V. (2022). Revitalizatsiia ekonomiky yak faktor myrobuilduvannia [Economic revitalization as a factor in peacebuilding]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v post-*

voiennyi period v Ukraini : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, 15-28 kvitnia 2022 r. / DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. Kyiv, 1, 134–136. [in Ukrainian]

13. Kostrubitska, A.V., & Luk'ianov, O.P. (2021). Uprovadzhennia polityky revitalizatsii mist v Ukraini [Implementation of the urban revitalization policy in Ukraine]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, 6, 36–39. [in Ukrainian]

14. Kravchenko, V. (2023, February 22). Rik nezlamnosti: 25 tsyfr, shcho kharakteryzuiut ekonomichni vtraty Ukrainy za period viiny [The Year of Invincibility: 25 figures characterizing Ukraine's economic losses during the war]. *Mind.ua*. Retrieved from: <https://mind.ua/publications/20253782-rik-nezlamnosti-25-cifr-shcho-harakterizuyut-ekonomichni-vtraty-ukrayini-za-period-vijni>. [in Ukrainian]

15. Krasovska, Z.U. (2017, October 2). Lvovi dva desiatky kolyshnikh zavodiv mozhut staty kreatyvnymy prostoramy [In Lviv, two dozen former factories can become creative spaces]. *Tvoje misto*. Retrieved from: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_dva_desyatky_kolyshnikh_zavodiv_mozhut_staty_kreatyvnyimi_prostoramy_88914.html. [in Ukrainian]

16. Levchenko, O.V., & Birkentale, V.V. (2020). Revitalizatsiia: istoriia, dosvid i perspektyvy prostorovoho rozvytku [Revitalization: history, experience and prospects of spatial development]. *Visnyk studentskoho naukovo-ho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu im. Vasylia Stusa*, 2(12), 305–310. Retrieved from: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9290>. [in Ukrainian]

17. Mamatova, T., & Chykarenko, O. (2019). Osoblyvosti zastosuvannia metodolohii biznes-planuvannia: vid proektiv biznesu do proektiv mistsevoho rozvytku [Peculiarities of applying business planning methodology: from business projects to local development projects]. *Innovatsiyni rozvytok i pidvyshchennia rivnia spromozhnosti ob'iednanykh terytorialnykh hromad: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu, m. Dnipro, 30 zhovtnia – 29 lystopada 2019 r. /* DRIDU NADU. Dnipro, 372–376. [in Ukrainian]

18. Mekhtiev, R. (2021, October 11). Ne znosyty, a pereosmyslyty: yak u Yevropi peretvoriuiut shakhty na muzei, a zavody – na kulturni tsentry [Don't demolish, but rethink: how Europe is turning mines into museums and factories into cultural centers]. *Ekonomichna pravda*, Spetsproiekt «Prostir z sensom». Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/projects/enso/2021/10/11/678200>. [in Ukrainian]

19. Molokanova, V.M. (2017). Vprovadzhennia tsinnisno-orientovanoho proektnoho menedzhmentu u sferi derzhavnogo upravlinnia [Implementation of value-oriented project management in the field of public administration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 5(11), 5–18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2017_5_11_3. [in Ukrainian]

20. Nazaruk, M. (2016). Revitalizatsiia-krok do ekoloho-zbalansovanoho rozvytku mista Lvova [Revitalization is a step towards ecologically balanced development of the city of Lviv]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia heohrafichna*, 50, 271–276. [in Ukrainian]

21. Olefirenko, O.V. (2022). Vykorystannia pryntsypiv polityky rehionalnoho rozvytku YeS v publichnomu upravlinni Ukrainy u period viiny ta pislia zakinchennia viiskovykh dii [Using the principles of EU regional development policy in the public administration of Ukraine during the war and after the end of hostilities]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, 15-28 kvitnia 2022 r. /* DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. Kyiv, 1, 189–192. [in Ukrainian]

22. Oliinyk, R.Yu. (2019). Proiektnyi menedzhment: osoblyvosti kliuchovykh kontseptiv ta zastosuvannia u publichnomu sektori [Project management: features of key concepts and application in the public sector]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 2 (35). Vol. 2, 147–151. [in Ukrainian]

23. Povna, S.V. (2017). Metodolohiia proektnoho menedzhmentu v upravlinni derzhavnymy investytsiynymy proektamy [Methodology of project management in the management of state investment projects]. *Publichne administruvannia: naukovyi doslidzhennia ta rozvytok*, 1, 101–107. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pandr_2017_1_15. [in Ukrainian]

24. Podolska, O.V., & Kralia, V.H. (2019). Vykorystannia proektnoho pidkhodu v publichnii sferi [Using the project approach in the public sphere]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva im. Petra Vasylenka*, 200, 256–264. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhd-tusg_2019_200_29. [in Ukrainian]

25. Polianskyi, Yu.S., & Nazaruk, M.M. (2019). Revitalizatsiia, yak suspilno-heohrafichni fenomen v suchasnomu formuvanni heoprostoru mist [Revitalization as a socio-geographical phenomenon in the modern formation of the geospace of cities]. *Zbirnyk naukovykh statei KhV Vseukrainskykh naukovykh Taliivskykh chytan «Okhorona dovkillia»*. Kharkiv, Kharkivskiyi natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina, 82–84. [in Ukrainian]

26. Rychkina, L. (2014). Sutnist ta zmist proektnoho menedzhmentu v rozvytku terytorialnoi hromady [The essence and content of project management in the development of the territorial community]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 3, 193–198. [in Ukrainian]
27. Saviovskiy, V.V., & Bronevyskiy, A.P. (2014). Revitalizatsiia – ekolohichna rekonstruktsiia miskoi zabudovy [Revitalization – ecological reconstruction of urban buildings]. *Visnyk PDABA*, 8 (serpen), 47–52. [in Ukrainian]
28. Sych, O.A. (2016). Revitalizatsiia yak mekhanizm zabezpechennia staloho rozvytku mist [Revitalization as a mechanism for ensuring the sustainable development of cities]. *Yevropeiski perspektyvy*, 1, 27–30. [in Ukrainian]
29. Sych, O.A. (2020). Revitalizatsiia yak skladova stratehii rozvytku mista [Revitalization as a component of the city's development strategy]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V. N. Karazina. Seriia «Ekonomiczna»*, 99, 66–72. [in Ukrainian]
30. Sych, O.A. Teoretychni pidkhody do revitalizatsii postpromyslovkykh terytorii [Theoretical approaches to the revitalization of post-industrial areas]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk. (Ekonomika)*, 65(4), 68–73. [in Ukrainian]
31. Trofymenko, K.O., Kovalskiy, V.P., & Vozniuk, I.M. (2020). Revitalizatsiia industrialnykh ob'ektiv [Revitalization of industrial facilities]. *Molod v nautsi: doslidzhennia, problemy, perspektyvy (MN-2020): materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii, m. Vinnytsia*. Retrieved from: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/viewFile/8660/7247>. [in Ukrainian]
32. Chemerys, A. (2012). Rozroblennia ta upravlinnia proiektamy u publichnii sferi: yevropeyskyi vymir dlia Ukrainy [Development and management of projects in the public sphere: the European dimension for Ukraine]. *Praktychnyi posibnyk; Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini – DESPRO»*. Kyiv : Sofiia-A, 2012. 80 p. [in Ukrainian]
33. Chykarenko, I.A. (2004). Proektnyi pidkhid yak odyin iz zasobiv pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti [The project approach as one of the means of increasing the efficiency of activity]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 9. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia: tezy IV Mizhnar. nauk. konhresu, 26 liut. 2004 r. / KhRIDU NADU*. Kharkiv, 24–26. [in Ukrainian]
34. Chykarenko, I.A., Mamatova, T.V. (2022). Zabezpechennia stiikosti, revitalizatsii ta rozvytku terytorii i hromad v Ukraini: zapochatkuvannia naukovooho doslidzhennia [Ensuring stability, revitalization and development of territories and communities in Ukraine: initiation of scientific research]. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Stalyi rozvytok Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta Yevropeiskoi ekonomichnoi intehtratsii: problemy, perspektyvy, efektyvnist. FENIKS-2022 : materialy mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 31 travnia 2022 r. / NTU «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»*. Kharkiv, 141–143. [in Ukrainian]
35. Sharov, Yu.P. (2015). Ukrupnennia terytorialnykh hromad ta yikh spivrobitnytstvo: vyklyky dlia stratehichnoho planuvannia [Consolidation of territorial communities and their cooperation: challenges for strategic planning]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, 2, 54–61. [in Ukrainian]
36. Revitalization. Cambridge Dictionary (2020). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/revitalization>. [in Ukrainian]
37. Błaszczuk, M., Kłopot, S. W., Kozdraś, G. (2010). Problemy społeczne w przestrzeni miasta. *Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta*. Wrocławska Diagnoza Problemów Społecznych, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu, Wrocław. [in Polish]

УДК 351

Віталій КУЧМЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціального забезпечення, Державний університет «Житомирська політехніка» (Житомир, Україна), e-mail: vitaliy.kuchmenko1981@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3822-3528

Анна БУЛДИРКАЄВА

магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин, Державний університет «Житомирська політехніка» (Житомир, Україна)
ORCID: 0009-0002-9450-1836

Бібліографічний опис статті: Кучменко, В., Булдіркаєва, А. (2023) Лідерство на державній службі. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 50–55, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-6>

ЛІДЕРСТВО НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

В усі часи становлення та розвитку держави, основною її функцією є регулювання суспільних відносин які можуть проявлятися в різних формах. Підтримка порядку в державних установах сприяє підвищенню престижу держави в цілому. Державне управління не є достатньо легким процесом, адже основна діяльність пов'язана з роботою в колективі, де кожен службовець наділений своїми амбіціями, має свій характер, темперамент та звички. Саме тому, підтримка робочого мікроклімату, в якому кожен працівник буде задоволений своєю роботою є надзвичайно складним та кропітким процесом.

В статті розглядається, що саме завдяки впорядкованому розвитку суспільних відносин можливо передбачити зміни в системі публічного управління та якісно впливати на них. Розглядається, що ефективність і злагодженість всієї управлінської роботи державних структур значною мірою залежить від особи, яка очолює відповідний орган, а також наявності чи відсутності у такої особи досвіду, належних фахових знань та вроджених чи набутих лідерських якостей.

Для розкриття теми, в статті, значна увага приділена дослідженню проблематики, яка пов'язаної з пошуком сучасних теоретичних і практичних підходів до розвитку лідерства на державній службі, мотивації та формування навичок і компетенцій управлінця-лідера. Також, розкрито поняття лідера та лідерство взагалі. Як узагальнення – охарактеризовано значення ефективного лідера в державній сфері. Проаналізовано праці багатьох вчених для пошуку спільного та відмінного в характеристиці лідерства та усвідомлення, що ефективне лідерство є мінливим процесом на який легко впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Досліджено, що державний службовець повинен вдало поєднувати якості ефективного керівника з лідерськими якостями, завдяки яким ефективність роботи державних установ буде максимально високою не зважаючи на зміни в зовнішньому середовищі. Поєднання ефективно роботи з лідерськими якостями сприятиме ефективному залученню громадської організації до надання відмінних державних послуг.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, керівник, державна служба, державне управління.

Vitalii KUCHMENKO

PhD in Economy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Welfare, Zhytomyr Polytechnic State University (Zhytomyr, Ukraine), e-mail: vitaliy.kuchmenko1981@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3822-3528

Anna BULDYRKAIEVA

Master's Student, specialty 281 «Public management and administration», Faculty of National Security, Law and International Relations, Zhytomyr Polytechnic State University (Zhytomyr, Ukraine)
ORCID: 0009-0002-9450-1836

To cite this article: Kuchmenko, V., Buldyrkaieva, A. (2023). Liderstvo na derzhavnii sluzhbi [Leadership in public service]. *Public Administration and Local Government*, 2, 50–55, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-6>

LEADERSHIP IN PUBLIC SERVICE

At all times of the formation and development of the state, its main function is the regulation of social relations, which can be manifested in various forms. Maintaining order in state institutions contributes to increasing the prestige of the state as a whole. Public administration is not an easy enough process, because the main activity is related to work in a team, where each employee is endowed with his own ambitions, has his own character, temperament and habits. That is why maintaining a working microclimate in which every employee will be satisfied with their work is an extremely difficult and painstaking process.

The article considers that it is thanks to the orderly development of social relations that it is possible to predict changes in the system of public administration and to influence them qualitatively. It is considered that the efficiency and coherence of the entire management work of state structures largely depends on the person who heads the relevant body, as well as the presence or absence of such a person's experience, appropriate professional knowledge, and innate or acquired leadership qualities. To reveal the topic, in the article, considerable attention is paid to the study of issues related to the search for modern theoretical and practical approaches to the development of leadership in the public service, motivation and formation of skills and competencies of the manager-leader. Also, the concept of leader and leadership in general is revealed. As a generalization, the meaning of an effective leader in the state sphere is characterized. The works of many scientists were analyzed to find the common and different characteristics of leadership and to realize that effective leadership is a changing process that is easily influenced by factors of the internal and external environment. It has been studied that a civil servant must successfully combine the qualities of an effective manager with leadership qualities, thanks to which the efficiency of the work of state institutions will be as high as possible, regardless of changes in the external environment. The combination of effective work with leadership qualities will contribute to the effective involvement of the public organization in the provision of excellent public services.

Key words: leader, leadership, leadership qualities, manager, public service, public administration.

Постановка проблеми. Питання лідерства на державній службі піднімалося не одноразово, втім жоден в повній мірі не зміг ствердити, що саме лідер сприятиме ефективному розвитку усіх державних установ в Україні. Досліджуючи праці різних науковців було встановлено, що лідерство є рушійною силою у житті організації, а державний сектор – не є винятком. Поняття лідерства – завжди цікаве та актуальне для обговорення, оскільки ця теорія продовжує формуватися та розвиватися разом з розвитком державної служби. Вищезазначене передбачає, що саме приведення сучасних вимог управлінської системи органів державної влади у сфері розвитку лідерства у відповідність до вимог, які дозволять ефективно досягати важливих соціально-економічних цілей держави та суспільства є основним фактором розвитку всієї країни. Тому постає питання, який лідер повинен очолювати державні установи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей розвитку лідерства на державній служби України займалися такі відомі вчені: Л. Андерсена, Д. Келліса, Л. Колеснік, Д. Оразі, Т. Офіцерова, Л. Таммерса, В. Толкованова, П. Хаїтова, Дж. Шварца. Серед джерел, питанням лідерства на державній службі у прямій постановці проблеми присвячена наукова праця Підлісної Т. (Підлісна, 2012) та Пархоменко-Куцевіл О. (Пархоменко-Куцевіл, 2012), Піддубчак О. (Піддубчак, 2013), Побережна В. (Побережна, 2014), Попадюк Н. (Попадюк, 2013), Сидоренко П. (Сидоренко, 2012), Сурай І. (Сурай, 2014). Однак, попри вра-

ховуючи глобальність та багатоманітність обраної теми дослідження, деякі питання потребують уточнення.

Метою статті є комплексний огляд поняття лідер та лідерство, а також характеристика сучасного лідера на державній службі.

Виклад основного матеріалу. З'ясування суті особливостей формування держави, державної служби та специфіки державного управління достатньо важливо розуміти, що ідеальний стандарт ефективного керівництва має пряму залежність від ефективної оцінки лідерства в організації, коли всі повинні бачити результати самого лідерства. Зразковий приклад завжди був, є та буде тим, що варто наслідувати, а отже – аналіз поняття «лідер» є невід'ємною частиною нашого дослідження. За допомогою табл. 1 проведемо порівняльну характеристику поняття лідер.

Отже, виходячи з тверджень, які наведені в таблиці ми бачимо що поняття «лідер» характеризує сильну особистість, яка вміє згрупувати діяльність колективу в потрібному напрямку задля досягнення поставленої цілі. Таким чином, згуртованість роботи буде забезпечена.

Тож постає питання, чим поняття «лідер» відрізняється від «лідерства»?

Лідерство – це процес цілеспрямованого керівництва який забезпечує створення середовища в якому людина використовує свої знання та навички для успішної роботи організації (Міляєва, 2014). Ефективне лідерство – це динамічний процес, оскільки він відбувається в середовищі організації як система людського

Таблиця 1

Порівняльна характеристика поняття «лідер»

Джерело	Визначення
Д. А. Романов	Лідер (від англ. leader – ведучий) – це особистість, яка користується найбільшим авторитетом, впливом у будь якому колективі
Вікіпедія	Лідер — той, хто веде; перший, що йде попереду, завжди перемагає. Член групи, всі учасники якої визнають його керівництво, покладаються на нього в прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем.
Навчальний посібник з лідерства. Л. М. Сергеева, А. П. Кондратьєва, М. Я. Хромей	Лідер – це вміння пробудити в людей мрію, до якої вони наближатимуться, «вдихнути» в них потрібну для руху енергію.
Г. Тарда і Г. Лебона	«Лідер», що позначав людину, яка володіє владою і управляє іншими.
Великий тлумачний словник	Лідера – особа, яка очолює політичну партію або іншу суспільно-політичну організацію

Джерело: [власна розробка автора на основі вивчених джерел (Бусел, 2002; Основи менеджменту (2014); Сергеева, Кондратьєва, Хромей, 2015)]

співробітництва для досягнення певних цілей, які також є динамічними (Хадарі Н., Хадарі М., 2012). Отже, лідерство – це мінливий процес, на який впливає особистість лідера при створенні взаємозв'язку з людьми, якими він керує.

Таким чином ми розуміємо, що бути лідером не достатньо для підвищення ефективності державної служби, адже цей процес пов'язаний з поєднанням навичок і компетенцій, які підтримують особистий вплив керівника, визначення мети та напрямів, його стратегічне мислення та прагнення отримання максимальної віддачі від людей.

На сьогоднішній день виділяють досить велику кількість стилів професійного лідерства, проте з усіх можливих ми обрали найбільш актуальні для нас, а саме (Мотренка, 2010):

1. Регламентований, стиль використання якого передбачає тотальну регламентації усього робочого процесу державних установ за рахунок наявності незліченної кількості посадових інструкцій, різноманітних правил внутрішнього трудового розпорядку, нормативів та інших документів. Використовуючи такий стиль державні установи зможуть максимально якісно виконувати свою роботу, але мікроклімат колективу буде відсутній, що в подальшому призведе до небажання працівників розвиватись та залишатись на зайнятій посаді;

2. Колегіальний, стиль в якому збори трудового колективу посідають одне з найважливіших місць, планові та позапланові засідання – запорука успіху. Перевагою такого стилю є те, що на засіданнях присутня максимальна кількість працівників, проте будь яка автономність в прийнятті рішень – відсутня. Застосування такого стилю найчастіше має формальний характер, працівники вимушені ходити на засідання, де вже все вирішено;

3. Стиль спринтера дозволяє лідеру миттєво реагувати на всі зміни за рахунок прогнозування майбутнього розвитку компанії. Застосування такого стилю є досить ризиковим, адже необдумані рішення можуть мати негативні наслідки;

4. Об'єктивний, стиль в якому керівник завжди враховує об'єктивні факти, особливо негативного характеру. Застосування такого стилю, в більшості випадків, призводить до втрати дорогоцінного часу та робить лідера неефективною складовою організації;

5. Волокитний, стиль в якому значну роль приділено саме бюрократії. Всі дії повинні мати друковане підкріплення а також, витримку за допомогою якої будуть вирішуватись завдання. Такий стиль лідерства є досить затратним та неефективним, оскільки тривалість прийняття рішення впливає на ефективність підприємства та його подальшу долю. Нажаль, сьогодні в багатьох установах цей стиль є поширеним, а отже – низька ефективність наданих послуг через обмаль часу;

6. Максималістський, стиль в якому лідер бачить лише масштабні проблеми та прагне швидко їх усунути. Проблеми незначного характеру його не цікавлять. Як результат – накопичення дрібних проблем призводить до збільшення масштабних та ускладнює можливість їх подальшого вирішення та попередження виникнення;

7. Організаторський, стиль в якому основна увага зосереджена на організаційних питаннях. Кадровий потенціал, розробка поточних планів та розподіл завдань – єдине, що є в часі. Інші проблеми просто не існують тому і вирішувати їх не потрібно. Наявність такого стилю максимально ускладнює роботу державних службовців та віддаляє державні послуги від громадян;

8. Клопітливий, стиль в якому лідер поєднує різноманітні риси, він постійно прагне бути задіяним у всіх справах підприємства, відвідувати всі існуючі засідання та наради, контролювати роботу всіх процесів свого підрозділу. Недоліком такого стилю є те, що всі справи вирішуються одночасно, немає поділу за терміновістю та важливістю.

Отже, охарактеризувавши найпопулярніші стилі лідерства слід зазначити, що застосування якогось одного стилю не дасть бажаного результату. Справжній лідер, який очолює державну установу повинен вміти комбінувати стилі враховуючи обставини, які склались в певний період часу.

Лідерство у системі публічного управління є процесом організації управління соціальними групами для сприяння досягненню загальних цілей, оптимізації термінів та ефективності на основі рушійної сили авторитету керівника-лідера. Діяльність керівника зосереджується на виконанні завдання підлеглими, діяльність лідера корегує відносини у групі. Керівнику-лідеру необхідне поєднання якостей лідера (неформальний авторитет, інтелектуальний рівень, здатність до прийняття ризикових рішень, наполегливість, уміння прогнозування, бажання досягати успіху, комунікативні навички тощо) та керівника (формальний авторитет, здібності до аналізу, професійні знання, бажання навчатися). Владні позиції керівника мають посилюватися за рахунок отримання визнання своїх підлеглих лідером, виходячи з особистих якостей (Колесник, 2019). Таким чином нам не слід забувати про характеристики ефективного керівництва, яка була запропонована К. Девіс, та повинна мати чотири складові, такі як;

- 1) високий рівень інтелекту – лідер повинен мати вищий рівень інтелекту, ніж його підлеглі;
- 2) соціальна зрілість і широта – лідер зазвичай має почуття зрілості, виявляє інтерес і значну увагу до своїх підлеглих;
- 3) внутрішня мотивація і прагнення до досягнення – лідер завжди хоче, щоб все було звільнено від обов'язків і відповідальності;
- 4) виявлення людських відносин – лідери повинні вміти ефективно працювати з іншими людьми або з підлеглими (Девіс, 1992).

Ми хочемо виділити якості якими повинен обов'язково володіти лідер на державній службі:

- 1) високий інтелектуальний розвиток;
- 2) розширені інтереси до громадського життя;
- 3) зрілість.

Саме ці якості, виходячи з вивчення праць багатьох вчених, сприятимуть ефективній роботі, оскільки інтелектуальний розвиток відображає прагнення до поглиблення та розширення знань, зацікавленість в житті громадян підтверджує не байдужість до людей, а зрілість є показником виваженості та прагнення робити правильні вчинки.

Підсумовуючи вищезазначені основні характеристики ефективного лідерства, можна стверджувати, що ефективний лідер на державній службі – це той, хто своєю поведінкою надихає його послідовників на досягнення кращої ситуації, ніж поточна. Ефективність лідерства проявляється не лише в можливості бути взірцем, але й в умінні розуміти ситуацію, вирішувати проблеми які виникають в найкоротший термін, бути відповідальним, готовим розвивати послідовників і, мати порядність.

Висновки та пропозиції. Дослідивши поняття «лідер» та зрозумівши, що представляє собою «лідерство» ми дійшли висновку, що перед сучасною державною службою стоять надзвичайно складні задачі щодо побудови ефективного системи державного управління, яка додає конкурентних переваг країні, за рахунок створення демократичних принципів управлінської діяльності на основі верховенства права. Враховуючи вплив зовнішнього середовища наявність ефективного лідера, який зацікавлений в збереженні своєї організації, захисту її працівників, збереженню прав та свобод громадян є найважливішим критерієм оцінки його професійної діяльності. Вміння ефективно поєднувати стилі лідерства та складові ефективного керівництва сприятимуть підвищенню престижності державних установ. Якість наданих послуг залежить від ефективності роботи, процес якої повністю залежить від лідера.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови.. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80>
3. Девіс К.А. Організаційна поведінка: поведінка людини на роботі. Коледж МакгроХілл. 1992. 608 с.
4. Історія розвитку лідерства. URL: <https://library.if.ua/book/3/416.html>
5. Колесник Л.Л. Сучасні підходи до розвитку лідерства на державній службі. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3 (89). С. 174–177.

6. Міляєва В. Р. Розвиток лідерського потенціалу в процесі формування управлінської компетентності керівників навчальних закладів. *Вісник Нац. акад. Держ. прикордон. служби України*. 2014. Вип. 1. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/6706/1/V_Miliaieva_Vnadps_2014_NDL_KL.pdf.
7. Мотренка Т. Головне управління державної служби в Україні: звіт про підсумки діяльності у 2009 році. Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 119 с.
8. Пархоменко-Куцевіл О. І. Теоретико-методологічні засади формування, розвитку та модернізації системи державних посад : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Х., 2012. 35 с.
9. Піддубчак О. А. Соціалізація молодих політико-управлінських кадрів на державній службі в умовах суспільної трансформації в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. К., 2013. 20 с.
10. Підлісна Т. В. Лідерство в державній службі України: теоретичні основи : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2012. 272 с.
11. Побережна В. А. Формування та реалізація державної кадрової політики у сфері державної служби України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. К., 2014. 20 с.
12. Попадюк Н. І. Механізми формування державно-управлінської еліти: вітчизняний та зарубіжний досвід : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. К., 2013. 20 с.
13. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. Івано-Франківськ. «Лілея НВ». 2015. 296 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/liderstvo.pdf
14. Сидоренко П. В. Кадрова політика в місцевих органах виконавчої влади України: сутність та тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. К., 2012. 20 с.
15. Сурай І. Г. Формування й розвиток еліти в державному управлінні України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. К., 2014. 36 с.
16. Хадарі Н., Хадарі М. Ефективне лідерство. Джакарта: Університетська преса Гаджа Мада. 2012. 233 с.

REFERENCES:

1. Busel, V.T. (2002). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv., Irpin' : VTF «Perun», 1440 p. [in Ukrainian]
2. Vikipediia [Wikipedia]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80> [in Ukrainian]
3. Devis, K.A. (1992). *Orhanizatsiina povedinka: povedinka liudyny na roboti [Organizational behavior: human behavior at work]*. Koledzh MakhroKhill. 608 p. [in Ukrainian]
4. *Istoriia rozvytku liderstva [History of leadership development]*. Retrieved from: <https://library.if.ua/book/3/416.html> [in Ukrainian]
5. Kolesnyk, L.L. (2019). Suchasni pidkhody do rozvytku liderstva na derzhavnij sluzhbi [Modern approaches to the development of leadership in the civil service]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economy, management and administration*, 3 (89), p. 174–177. [in Ukrainian]
6. Miliaieva, V.R. (2014). Rozvytok liderskoho potentsialu v protsesi formuvannia upravlinskoj kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv [Development of leadership potential in the process of formation of managerial competence of heads of educational institutions]. *Visnyk Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*, 1. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/6706/1/V_Miliaieva_Vnadps_2014_NDL_KL.pdf. [in Ukrainian]
7. Motrenka, T. (2010). *Holovne upravlinnia derzhavnoi sluzhby v Ukraini: zvit pro pidsumky diial'nosti u 2009 rotsi [The main administration of the civil service in Ukraine: report on the results of activities in 2009]*. Tsentr adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv Yevropejs'koho Soiuzu, 119 p. [in Ukrainian]
8. Parkhomenko-Kutsevil, O.I. (2012). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia, rozvytku ta modernizatsii systemy derzhavnykh posad [Theoretical and methodological principles of formation, development and modernization of the system of public positions]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv. rehion. in-derzh. uпр. Nats. akad. derzh. uпр. pry Prezydentovi Ukrainy. Kharkiv, 35 p. [in Ukrainian]
9. Pidubchak, O.A. (2013). Sotsializatsiia molodykh polityko-upravlins'kykh kadriv na derzhavnij sluzhbi v umovakh suspil'noi transformatsii v Ukraini [Socialization of young political and managerial personnel in the public service in the conditions of social transformation in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. uпр. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]

10. Pidlisna, T.V. (2012). Liderstvo v derzhavnij sluzhbi Ukrainy: teoretychni osnovy [Leadership in the civil service of Ukraine: theoretical foundations]. *Candidate's thesis*. In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv, 272 p. [in Ukrainian]
11. Poberezhna, V.A. (2014). Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi kadrovoi polityky u sferi derzhavnoi sluzhby Ukrainy [Formation and implementation of state personnel policy in the field of civil service of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]
12. Popadiuk, N.I. (2013). Mekhanizmy formuvannia derzhavno-upravlins'koi elity: vitchyznianyj ta zarubizhnyj dosvid [Mechanisms of formation of the state-management elite: domestic and foreign experience]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]
13. Serheieva, L.M., Kondratieva, V.P., & Khromei, M. Ya. (2015) *Liderstvo [Leadership]*. Ivano-Frankivsk. «Lileia NV». 296 p. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/liderstvo.pdf [in Ukrainian]
14. Sydorenko, P.V. (2012). Kadrova polityka v mistsevykh orhanakh vykonavchoi vlady Ukrainy: sutnist' ta tendentsii rozvytku [HR policy in local executive bodies of Ukraine: essence and development trends]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian]
15. Suraj, I.H. (2014). Formuvannia j rozvytok elity v derzhavnomu upravlinni Ukrainy [Formation and development of the elite in the state administration of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 36 p. [in Ukrainian]
16. Khadari, N., & Khadari, M. (2012). Efektyvne liderstvo [Effective leadership]. Dzhakarta: Universytets'ka presa Hadzha Mada. 233 p. [in Ukrainian]

УДК: 35::351,351.8

Наталія ЛИПОВСЬКА

доктор наук з державного управління, професор, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Lypovska.N@ntmu.one
ORCID: 0000-0002-9288-4733

Ірина ХОЖИЛО

доктор наук з державного управління, професор, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Khozhylo.I.I@ntmu.one
ORCID: 0000-0002-9288-4733

Бібліографічний опис статті: Липовська, Н., Хожило, І. (2023). Соціальні чинники ефективності професійної діяльності публічних службовців. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 56–60, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-7>

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У статті проаналізовано соціальні чинники ефективності публічної служби та запропоновано підхід до їх класифікації. Об'єктивно задані соціальні чинники розглядаються з позиції їхньої визначеної ієрархії, що обумовлена рівнем їхнього впливу на публічну службу.

Авторки визначають вищий рівень реалізації соціальних чинників як загальносоціальний та доводять, що провідним загальносоціальним чинником є громадська думка, яка виступає мірилом відповідності результатів функціонування публічної служби реальним потребам і інтересам громадян.

Наголошено на важливу роль у формуванні позитивного відношення громадян до діяльності державних структур морального чинника.

Виділено роль соціального контролю серед загальносоціальних чинників ефективності публічної служби. Підкреслено вплив демократизму публічної служби на рівень її ефективності.

На думку авторок, найбільш важливим соціальним чинником організаційного рівня публічної служби варто вважати якість проведення кадрової політики. Екосистема управління персоналом забезпечує формування оптимального стилю керівництва, морально-психологічного клімату в колективі, внутрішньоорганізаційного контролю, професійної культури чиновників, плануванні і реалізації посадової кар'єри, виховання високо моральної особистості публічного службовця, високо відповідальної за виконання свого професійного обов'язку – служіння людям. Розглянуто організаційні соціальні чинники ефективності публічної служби.

Участь публічних службовців у виробленні і прийнятті управлінських рішень є одним з необхідних демократичних чинників ефективності публічної служби. Вона формує в працівників особисту зацікавленість справами трудового колективу, високу відповідальність, сумлінність, приводить до дієвих рішень, поліпшення організації праці, усунення недоліків, найбільшої оперативності і доцільності рішень.

Ключові слова: публічна служба, публічні службовці, ефективність публічної служби, управління персоналом, соціальні чинники, професійна діяльність.

Nataliia LYPOVSKA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Lypovska.N@ntmu.one
ORCID: 0000-0002-9288-4733

Iryna KHOZHYLO

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Khozhylo.I.I@ntmu.one
ORCID: 0000-0002-9288-4733

To cite this article: Lypovska, N., Khozhylo, I. (2023). Sotsialni chynnyky efektyvnosti profesiinoi diialnosti publichnykh sluzhbovtiv [Social factors of efficiency of professional activities of public servants]. *Public Administration and Local Government*, 2, 56–60, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-7>

SOCIAL FACTORS OF EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF PUBLIC SERVANTS

The article analyzes the social factors of public service efficiency and proposes an approach to their classification. Objectively defined social factors are considered from the position of their defined hierarchy, which is determined by the level of their influence on the public service.

The authors define the highest level of implementation of social factors as general social and prove that the leading general social factor is public opinion, which acts as a measure of compliance of the results of the functioning of the public service with the real needs and interests of citizens.

The important role of the moral factor in the formation of a positive attitude of citizens to the activities of state structures is emphasized.

The role of social control among general social factors of public service efficiency is highlighted. The influence of the democracy of the public service on the level of its efficiency is emphasized.

According to the authors, the most important social factor at the organizational level of the public service should be considered the quality of personnel policy implementation. The personnel management ecosystem ensures the formation of an optimal leadership style, moral and psychological climate in the team, intra-organizational control, professional culture of officials, planning and implementation of official careers, education of a highly moral personality of a public servant, highly responsible for the fulfillment of his professional duty – service to people. The organizational social factors of public service efficiency are considered.

The participation of public servants in the development and adoption of management decisions is one of the necessary democratic factors of the effectiveness of public service. It forms in employees a personal interest in the affairs of the work team, high responsibility, conscientiousness, leads to effective decisions, improvement of work organization, elimination of shortcomings, maximum efficiency and expediency of decisions.

Key words: public service, public employees, efficiency of public service, personnel management, social factors, professional activity.

Актуальність проблеми. Після вісімнадцяти місяців війни збільшується загроза консолідованості українського суспільства, кричущі корупційні скандали обумовлюють зниження довіри громадян до публічних службовців. Ще у березні 2023 р., згідно з даними опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова, більшість респондентів висловлюють недовіру державному апарату (чиновникам), яким не довіряють 64%, політичним партіям – 63%, судам (судовій системі загалом) – 59% опитаних, Верховній Раді – 51% (ЗСУ очолюють рейтинг довіри українців – опитування, 2023). Напевно, викриття Л. Марченко, А. Гунька, Ю. Арістова, «справи воєнкомів» ще більше посилили антирейтинг публічних службовців. Але останні заяви посадовців про тривалу війну і заклики до збереження стійкості та згуртованості обумовлюють пошук відповідей на запитання про забезпечення ефективності публічної служби в тих надскладних умовах, в яких перебуває держава через безпрецедентно агресивні руйнівні дії держави-терориста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові публікації, в яких порушуються проблеми ефективності публічної служби налічують доволі значний перелік відомих українських дослідників. Серед них слід назвати Ю. Битяка (2018), Р. Войтович та П. Ворону (2018), В. Малиновського (2018), Г. Сабодоша, Є. Сивака, О. Харченка (2020), С. Серьогіна (2017) та ін. В цих роботах аналізуються проблеми та перешкоди, а також

можливості підвищення ефективності публічної служби. Зокрема, «основними проблемами, які стоять перед органами публічної служби, є: відсутність, або декларативність правових норм, що регулюють соціально-трудова, кадрові відносини, в тому числі необхідність невідкладної розробки науково обґрунтованої і легітимної концепції державної кадрової політики, широке використання сучасних кадрових технологій, підвищення ефективності та результативності кадрової діяльності органів державної влади; відсутність дієвого, наділеного розпорядчими повноваженнями органу управління персоналом публічної служби; низький управлінський статус і компетентність кадрових служб державних органів, фактично одноосібне вирішення керівником усіх кадрових проблем; підвищення авторитету публічної служби у суспільстві, соціальна захищеність і грошове утримання державних службовців; управління кадровими процесами в органах державної влади носить нормативно-правовий характер, проте механізми, що регулюють кадрові процеси та відносини на державній службі, організація управління персоналом державних органів охоплюють лише окремі аспекти і нерідко мають декларативний характер» (Авербух, Сухорукова, 2022).

Однак проблематика соціальної обумовленості ефективності публічної служби зустрічається досить рідко в полі вітчизняного наукового дискурсу. Все вищезначене підтверджує необхідність здійснення такого дослідження.

Визначення мети дослідження. Метою роботи є аналіз та класифікація соціальних чинників ефективності публічної служби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне функціонування публічної служби залежить від багатьох умов і чинників різного походження. Виявлення джерел підвищення результативності професійної діяльності публічних службовців та їхнє раціональне використання є одним з центральних завдань публічної служби. Існує низка чинників, які впливають на ефективність трудової діяльності. До них належать: техніко-технологічні, організаційно-управлінські, економічні і власне соціальні чинники.

В основі соціальних детермінант трудової діяльності лежить людина та її визначені властивості. Саме вони і складають ядро цих чинників. Таким чином, під соціальними чинниками ефективності праці варто мати на увазі чинники, що визначають трудовий потенціал окремих працівників, їхніх груп, умови його формування, використання і відтворення (Студенець, 2018, с. 80).

Під трудовим потенціалом ми будемо розглядати цілісну сукупність тих властивостей (якостей) особистості працівника, що впливають на результативність його трудової діяльності.

Специфіка публічної служби накладає свій відбиток і на сукупність соціальних чинників, що обумовлюють ефективність праці публічних службовців. Тому, з огляду на особливості професійної діяльності чиновників, можна запропонувати і відповідний підхід до класифікації соціальних чинників публічної служби.

У цій класифікації соціальні чинники будемо розглядати у двох аспектах. З одного боку, як об'єктивно задані умови, стимули стосовно особистості публічного службовця. З іншого боку, як суб'єктивні характеристики її трудового потенціалу. Зовнішні, стосовно публічного службовця, умови відіграють досить вирішальне значення в ефективному функціонуванні публічної служби, тому що саме вони визначають ступінь використання, розвитку і відтворення трудового потенціалу особистості публічних службовців. Однак, якщо особистісні характеристики трудового потенціалу чиновників, у свою чергу, не будуть відповідати базовим вимогам їхньої професійно-трудової діяльності, то ніякі, навіть ідеальні умови організації праці не зможуть повною мірою сприяти підвищенню продуктивності роботи кадрів публічної служби.

Об'єктивно задані соціальні чинники варто розглядати з позиції їхньої визначеної ієрархії, що обумовлена рівнем їхнього впливу на публічну службу.

Через те, що базовою метою професійно-трудової діяльності публічних службовців є служіння загальним інтересам суспільства, громадян і соціальних груп, то вищий рівень реалізації соціальних чинників варто позначити як загально-соціальний рівень.

Отже, провідним загально-соціальним чинником, на нашу думку, є громадська думка. Відношення населення до діяльності державної влади є важливим індикатором результативності публічної служби. Думка громадянського суспільства власне кажучи виступає мірилом відповідності результатів функціонування публічної служби реальним потребам і інтересам громадян. У ситуації існування суспільної напруженості, обумовленої, приміром, затяжною війною, обтяженою глибокою соціально-економічною кризою, переважаючим стає негативне відношення громадян до дій правлячої еліти, включаючи і публічних службовців. З одного боку, це негативно позначається на продуктивності публічної служби навіть тільки з погляду підвищення витрат на мінімізацію таких негативних ефектів, з іншого боку – говорить про слабе виконання нею своїх функцій.

Сприйняття суспільством діяльності державних органів, публічних службовців знаходить своє вираження в політичних пристрастях громадян, у підтримці і виборі тих або інших політичних лідерів. Політичні керівники, щоб залишитися у влади, повинні прагнути до виконання волі своїх виборців. Це знаходить своє відображення у формуванні визначеного політичного курсу і забезпечення його виконання в сфері публічної служби. У свою чергу, публічні службовці зобов'язані зберігати політичну лояльність і відповідати основному політичному курсу своїх керівників, хоча б тому, що від цього буде залежати заняття ними тієї або іншої посади в органах влади. Ця обставина є важливою умовою ефективності діяльності публічних службовців. Стало бути, у цьому і виявляється вплив громадської думки на продуктивність публічної служби.

Важливу роль у формуванні позитивного відношення громадян до діяльності державних структур грає моральний чинник. Моральна оцінка населенням діяльності державно-адміністративного апарату виходить насамперед з того, якими особистісними духовно-моральними якостями володіють публічні службовці й якою мірою вони прагнуть до захисту економічних, соціальних, культурних, індивідуальних і інших інтересів людей. Низький моральний рівень чиновників: бюрократизм; байдужне, неповажне відношення до людей, відірваність

від народу; прагнення використовувати свою роботу в корисливих цілях; хабарництво, корупційність; імітація бурхливої діяльності; зневага до законів – багато в чому визначає і якість функціонування державних установ. Негативна моральна оцінка, здебільшого громадянського суспільства, роботи державних структур, негативно позначається на авторитетності публічних службовців та їх управлінських впливів.

Наразі ці небезпечні нарративи стрімко поширюються в мережових спільнотах, що власне і впливає на зазначений рівень довіри до публічних службовців. Проте, незважаючи на громадський осуд та рішуче несприйняття Президентом України В. Зеленським вищезгаданих ганебних вчинків деяких представників влади, майже щотижня викриваються нові негативні факти.

Це може мати зворотній вплив на суспільство, адже за визначенням поведінка еліти має бути прикладом для суспільства. Отже, будь-яким, можливо навіть благим діям чиновників, у такому випадку, буде протистояти мирний саботаж з боку населення. Що, саме собою зрозуміло, «сприятливо» відіб'ється на ефективності роботи державних організацій та їхніх працівників.

Отже, ігнорування цієї ситуації може привести до значних репутаційних втрат інституційного рівня як всередині країни, так і у міжнародному вимірі та серйозно зашкодити нашому поступу до Перемоги.

Серед наступних загально-соціальних чинників ефективності публічної служби можна виділити громадський контроль. Громадський контроль є формою зворотного зв'язку громадянського суспільства з державою. Він виявляється в контролі за станом публічної служби, за відповідністю діяльності державних посадових осіб вимогам, пропонованим до них державою, забезпечених інтересами населення, і закріплених у законах і нормативних актах. Наявність громадського контролю, а також форм його прояву, говорить про рівень демократизації суспільства. Забезпеченість гарантій одержання громадянами достовірної і за можливістю більш повної інформації про діяльність владних структур усіх рівнів безумовно є тим мінімумом, що здатний підвищити результативність професійної діяльності публічних службовців. Якщо у громадянського суспільства буде хоч невелика можливість контролювати якість управлінської діяльності публічних службовців, її відповідність нормам права, то чиновники будуть змушені у своїй роботі більш повно враховувати реальні інтереси громадян. Якраз завдяки рішучому вияву громадського контролю, моні-

торингу способу життя депутатів та посадовців з боку не тільки правоохоронних органів, а й громадських інституцій та журналістів, вдалося викрити деякі корупційні схеми.

Ще одним важливим джерелом ефективної публічної служби, що тісно переплітається з попередніми чинниками, є рівень її демократизму. Найбільш важливими його проявами варто вважати, по-перше, прозорість державних структур, по-друге, можливість громадян брати участь у державному управлінні. Відкритість публічної служби може бути здійснена лише при наявності незалежних від бюрократичного апарата джерел інформації (Мосора, 2018, с. 465). У цьому зв'язку необхідна відсутність монопольного права на використання масмедіа: наявність альтернативних органів друку, радіо, телебачення, глобальних комп'ютерних мереж. Звичайно, під час війни мають застосовуватись принципи інформаційної безпеки, проте питання «Єдиного телемарафону» все більше дискутується в суспільстві.

Наступний рівень функціонування соціальних чинників можна позначити як організаційний або колективістський. Цей момент особливо важливий у контексті успішного функціонування публічної служби, у розумінні того, що він зможе реалізуватися лише у випадку відсутності неузгодженості цілей колективів публічних службовців і суспільства.

Найбільш важливим соціальним чинником організаційного рівня публічної служби варто вважати якість проведення кадрової політики. Зростаюча роль особистості працівника, значення його мотиваційних настанов, уміння їх формувати і спрямовувати відповідно до завдань, що постають перед організацією повинні складати основу концепції управління персоналом сучасної публічної служби. Більш того на сьогодні управління персоналом державних організацій доцільно вважати базовим, інтеграційним джерелом підвищення ефективності професійної діяльності службовців. Робота з кадрами не повинна обмежуватися традиційними плануванням чисельності персоналу, його оцінкою, доборою, підготовкою і перепідготовкою, підвищенням кваліфікації тощо. Кадровий менеджмент зобов'язаний активно брати участь у формуванні оптимального стилю керівництва, морально-психологічного клімату в колективі, внутрішньоорганізаційного контролю, професійної культури чиновників, плануванні і реалізації посадової кар'єри, вихованні високо моральної особистості публічного службовця, високо відповідальної за виконання свого професійного обов'язку – служіння людям.

Значимість професійної компетентності обумовлена тим, що вона необхідна і як правило, властива тим професіям і спеціальностям, які відрізняються високою складністю, соціальною і професійною значимістю. До таких професій, безсумнівно, відноситься публічна служба.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, як бачимо, на публічного службовця і його професійно-трудова діяльність, її результативність впливає

велика і складна кількість взаємозалежних об'єктивно і суб'єктивно заданих, стосовно особистості службовця, соціальних чинників, значна кількість яких була розглянута вище. Тому однією з основних задач публічної служби є комплексний облік і активне використання необхідного потенціалу усіх чинників. Що безумовно, повинне сприяти підвищенню ефективності функціонування органів державної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЗСУ очолюють рейтинг довіри українців – опитування. 15 березня 2023 р. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-dovira-zsu/32319880.html>
2. Битяк Ю. П., Матюхіна Н. П., Федчишин С. А. Публічна служба: посіб. для підгот. до іспиту / за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків : Право, 2018. 260 с.
3. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с.
4. Сабаш, Г. О., Сивак, Є. І., & Харченко, О. В. (2020). Умови застосування ефективної публічної служби в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 1 (57), 85-93. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-57-85-93>
5. Публічна служба: системна парадигма: кол. монограф. / К. О. Ващенко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна ; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 256 с.
6. Авербух, Г. М., & Сухорукова, А. Л. (2022). Шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів управління персоналом публічної служби в контексті європейської інтеграції. *Публічне урядування*, (3 (28)), 10-16. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-1)
7. Студенець В. О. Соціальні чинники ефективності трудової діяльності: сутність і тенденції розвитку. *Регіональна економіка* 2020, №4. 79-85. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-4-10>
8. Мосора Л. С. Відкритість як критерій оцінки якості функціонування державної служби. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). 464-467. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(1\)_110](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(1)_110).

REFERENCES:

1. ZSU ocholiuiut reitynh doviry ukrainsiv – opytuvannia (2023). [The Armed Forces lead the rating of trust of Ukrainians – survey]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-dovira-zsu/32319880.html> [in Ukrainian]
2. Bytiak, Yu.P., Matiukhina, N.P., & Fedchyshyn, S. A. (2018). *Publichna sluzhba: posib. dlia pidhot. do ispytu* [Public service: manual. for preparation before the exam]. (Matiukhina N.P. Eds.). Kharkiv : Pravo. 260. [in Ukrainian]
3. Malynovskyi, V.Ya. (2018). *Publichna sluzhba v Ukraini* [Public service in Ukraine]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kondor». 312. [in Ukrainian]
4. Sabadosh, H.O., Syvak, Ye.I., & Kharchenko, O.V. (2020). Umovy zastosuвання efektyvnoi publichnoi sluzhby v Ukraini [Terms of use of effective public service in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»* [Scientific notes of the University "KROK"], 1 (57), 85-93. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-57-85-93> [in Ukrainian]
5. Vashchenko, K.O., Serohin, S.M., Borodin, Ye.I., Lypovska, N.A., & Sorokina, N.H. (2017). *Publichna sluzhba: systemna paradyhma* [Public service: system paradigm]. (Serohin S.M. Eds.). Dnipro : DRIDU NADU. 256. [in Ukrainian]
6. Averbukh, H.M., & Sukhorukova, A.L. (2022). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti ta diievosti mekhanizmiv upravlinnia personalom publichnoi sluzhby v konteksti yevropeiskoi intehtatsii [Ways to improve the efficiency and effectiveness of public service personnel management mechanisms in the context of European integration]. *Publichne uriaduvannia* [Public Administration], 3 (28), 10-16. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-1) [in Ukrainian]
7. Studenets, V.O. (2020). Sotsialni chynnyky efektyvnosti trudovoi diialnosti: sutnist i tendentsii rozvytku [Social factors of the efficiency of labor activity: essence and development trends.]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 4. 79-85. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-4-10/> [in Ukrainian]
8. Mosora, L.S. (2018). Vidkrytist yak kryterii otsinky yakosti funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby [Openness as a criterion for assessing the quality of the functioning of the civil service]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 1(1). 464-467. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(1\)_110](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(1)_110). [in Ukrainian]

УДК 351.77;618

Марія МАЛАЧИНСЬКА

докторантка кафедри публічного управління та регіоналістики, кандидат медичних наук, доцент, Навчально-науковий інститут публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), e-mail: malaschynska@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2895-3666

Бібліографічний опис статті: Малачинська, М. (2023). Міжнародні підходи до критеріїв ефективності управління системою перинатальної допомоги. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-8>

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Актуальність статті зумовлена необхідністю підвищення ефективності управління системою охорони здоров'я, зокрема системою перинатального догляду, що за світовим досвідом має призвести до покращення показників здоров'я населення, економічного процвітання та загального людського розвитку в країнах по всьому світу. Мета статті полягає в аналізі міжнародних підходів до визначення критеріїв ефективності управління системою перинатальної допомоги, їх систематизації у групи критеріїв за якими можна було б оцінювати ефективність в реформуванні системи перинатальної допомоги в Україні в майбутньому. Проаналізовано останні розробки щодо визначення критеріїв ефективності управління і встановлено, що міжнародні підходи потребують систематизації, на основі якої можна напрацювати власну систему критеріїв для визначення ефективності управління системою перинатальної допомоги в Україні.

В статті проаналізовано міжнародні регулюючі документи щодо стандартів та керуючих принципів надання перинатальної допомоги. На основі цього аналізу систематизовано декілька груп критеріїв, які можуть виступати показниками ефективності системи перинатальної допомоги та управління нею. Наголошено та обґрунтовано різницю між «критеріями ефективності перинатальної допомоги» та «критеріями ефективності управління системою перинатальної допомоги».

Охарактеризовано важливість інтеграції послуг (медичних різного типу між собою, медичних та соціальних послуг), зокрема управління процесами інтеграції між різними рівнями перинатальної допомоги, такими як допологовий догляд, послуги пологів, післяпологовий догляд і догляд за новонародженими, дітьми до трьох років поза межами медичних закладів та установ.

Визначено, що більшість міжнародних підходів до критеріїв ефективності управління системою перинатальної допомоги містять мінімальні стандарти, які потребують уточнення на національному рівні.

Ключові слова: система перинатальної допомоги, міжнародні стандарти, медичні послуги, інтеграція послуг, ефективність управління, благополуччя матері та дитини.

Mariya MALACHYNSKA

Postdoctoral Student at the Department of Public Administration and Regional Studies, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Odesa Regional Institute of State Administration (Odesa, Ukraine). e-mail: malaschynska@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2895-3666

To cite this article: Malachynska, M. (2023). Mizhnarodni pidkhody do kryteriiv efektyvnosti upravlinnia systemoiu perynatalnoi dopomohy [International approaches to criteria for the perinatal care system administration effectiveness]. *Public Administration and Local Government*, 2, 61–66, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-8>

INTERNATIONAL APPROACHES TO CRITERIA FOR THE PERINATAL CARE SYSTEM ADMINISTRATION EFFECTIVENESS

The relevance of the article is due to the necessary to improve the health care system administration efficiency that, according to world experience, should lead to improved indicators of population health, economic prosperity and general human development in countries. The goal of the article is to analyze international approaches to determining the criteria for the perinatal care system administration effectiveness, their systematization into groups of criteria by which it would be possible to evaluate the effectiveness of perinatal care system reforming in Ukraine in the future. The latest researches of perinatal care system administration efficiency criteria were analyzed and it

was established that international approaches require systematization, on the basis of which it is possible to develop own system of criteria of the perinatal care system effectiveness in Ukraine.

The article analyzes international regulatory documents regarding the standards and governing principles of perinatal care. Based on this analysis, several groups of criteria were systematized, which can act as indicators of the effectiveness of the perinatal care system and its management. The difference between "perinatal care effectiveness criteria" and "perinatal care system administration effectiveness criteria" is emphasized and justified.

The importance of the integration of services (different types of medical, medical and social services) is characterized, in particular the management of integration processes between different levels of perinatal care, such as prenatal care, delivery services, postnatal care and care for newborns, babies up to three years old outside medical institutions.

It was determined that the majority of international approaches to the criteria for the perinatal care system administration effectiveness contain minimum standards that require clarification at the national level.

Key words: perinatal care system, international standards, medical services, service integration, management efficiency, mother and child well-being.

Актуальність проблеми. Підвищення ефективності перинатального догляду має вирішальне значення для міжнародного розвитку, розвитку світової спільноти в цілому, оскільки він безпосередньо впливає на здоров'я матері та новонародженого, сприяє гендерній рівності, розриває цикл бідності, допомагає стійкості та покращенню функціонування системи охорони здоров'я, а також узгоджується з Глобальними Цілями Розвитку. Підвищення ефективності системи перинатального догляду має призвести до покращення показників здоров'я, економічного процвітання та загального людського розвитку в країнах по всьому світу.

Для того, щоб усвідомлювати прогрес у функціонуванні системи перинатальної допомоги та управління нею, необхідно визначити чіткі критерії та показники ефективності або не ефективності. Враховуючи потенційні та реальні складнощі, з якими стикається Україна на сучасному етапі життя, ми розуміємо, що перехід відбуватиметься поетапно. Прийняття, адаптація до реалій та вітчизняного законодавства та застосування на практиці критеріїв ефективності управління, що аналізуються в статті, потребують часу, зусиль та ресурсів, а також пошуку різни стратегій подолання перешкод в розбудові ефективного управління системою перинатальної допомоги в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи дослідження з тематики статті, маю зауважити, що питання ефективності управління будь-якою підсистемою системи охорони здоров'я, зокрема і перинатальної допомогою, лежить в декількох площинах: ефективність всієї системи охорони здоров'я, ефективність окремих медичних послуг, ефективність соціальної підтримки та супроводу, ефективність роботи з населенням щодо відповідального ставлення до свого здоров'я. Отже, говорячи про критерії ефективності управління системою перинатальної допомоги, ми будемо

так чи інакше, розглядати всі згадані аспекти.

Серед найважливіших, з нашої точки зору, досліджень міжнародних підходів до визначення критеріїв ефективності управління системою перинатальної допомоги можна віднести роботи: Богомазова В., яка зробила аналіз перспективних світових наукових та технологічних напрямів досліджень за Ціллю сталого розвитку № 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» (Богомазова, 2020); дослідження засад дослідження політики збереження здоров'я, здійснене Співаком М. (Співак, 2015); вивчення змін акцентів державної політики в охороні здоров'я та вплив міжнародних актів на цей процес (Калашник та ін., 2022); розробки С. Янг та С. Ейерс щодо можливих ризиків і забезпечення стійкості всіх учасників перинатального процесу під час вагітності та пологів, (Young & Ayers, 2021), Т.М.Б. Леонарда, який активно вивчає основи руху за репродуктивну справедливість, зокрема доступність до перинатальних послуг однакової якості в різних країнах і в різних верствах населення (Leonard, 2017) тощо. Безумовно ключовими для дослідження тематики статті є нормативні документи ВООЗ, які і консолідують критерії ефективності як самої перинатальної допомоги, так і визначення її ефективності (WHO, 2016b; WHO, 2016c); рекомендації для повоєнної розбудови системи охорони здоров'я України від ВООЗ (Principles, 2022). Зазначимо, що вказані та інші джерела необхідно систематизувати та напрацювати власну систему критеріїв для визначення ефективності управління системою перинатальної допомоги, бо нині в Україні розроблена лише медична складова, в той час як управлінська потребує опрацювання.

Метою дослідження є аналіз міжнародних підходів до визначення критеріїв ефективності управління системою перинатальної допомоги, їх систематизація у групи критеріїв за якими можна було б оцінювати ефективність в рефор-

муванні системи перинатальної допомоги в Україні в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ефективність управління перинатальною допомогою можна оцінити на основі кількох груп критеріїв. Зазначимо, що для визначення цих груп ми проаналізували низку міжнародних актів та стандартів, перш за все Стандарти ВООЗ, а також її регіонального Європейського офісу. Аналіз показав, що всі показники, про які йдеться в міжнародних документах охоплюють результати як для матері, так і для дитини (плода, новонародженого, немовля, дитини до року і старше). Було визначено декілька основних груп критеріїв оцінки ефективності перинатального догляду:

наслідки для здоров'я матері. Благополуччя матері має вирішальне значення для перинатального догляду (для оцінки ефективності догляду зазвичай враховуються такі фактори: рівень материнської смертності, а саме кількість материнських смертей на 100 000 живонароджених; рівень материнської захворюваності – частота ускладнень або несприятливих подій під час вагітності, пологів або післяпологового періоду);

задоволеність матерів (відгуки матерів про їхній досвід перинатального догляду, включаючи такі аспекти, як спілкування, підтримка та повага до їх вибору);

наслідки для здоров'я новонароджених, що рівно із наслідками для здоров'я матері є основною метою перинатального догляду (для оцінки наслідків для здоров'я новонароджених використовують такі показники:

- рівень неонатальної смертності: кількість смертей серед новонароджених протягом перших 28 днів життя на 1000 живонароджених;

- рівень неонатальної захворюваності: поява захворювань, ускладнень або інвалідності у новонароджених;

- середня вага новонароджених при народженні, оскільки низька вага при народженні пов'язана з підвищеним ризиком для здоров'я;

- оцінка за шкалою Апгар: швидка оцінка загального самопочуття новонародженого відразу після народження, оцінка частоти серцевих скорочень, дихальних зусиль, м'язового тону, рефлексорної подразливості та кольору шкіри);

доступ і використання послуг: оцінка доступності та використання послуг перинатального догляду має важливе значення для забезпечення того, щоб догляд охоплював тих, хто його потребує, зазвичай враховуються такі чинники:

- своєчасний початок допологового догляду – відсоток вагітних жінок, які отримують

допологовий догляд протягом рекомендованого терміну;

- адекватна кількість допологових візитів – відсоток жінок, які отримують рекомендовану кількість допологових візитів;

- наявність кваліфікованого медперсоналу: частка пологів, які приймають кваліфіковані медичні працівники;

- доступ до екстреної акушерської допомоги: наявність і використання послуг для лікування невідкладних акушерських ситуацій, таких як кесарів розтин або переливання крові (компонентів крові);

Безперервність догляду, що передбачає забезпечення скоординованості та безперервності перинатального догляду. Ключові аспекти, які слід враховувати:

- координація догляду: ступінь, в якому різні надавачі медичних послуг і служби співпрацюють і ефективно спілкуються впродовж перинатального періоду;

- післяпологовий догляд: забезпечення адекватного подальшого догляду як за матір'ю, так і за новонародженим після народження, надання їм соціальної та соціально-економічної допомоги;

- підтримка грудного вигодовування: просування та підтримка практики грудного вигодовування, оскільки грудне вигодовування має численні переваги для здоров'я матері та дитини (Young & Ayers, 2021; Leonard, 2017; WHO, 2016b; WHO, 2016c).

Нагадаємо, що перелічені групи критеріїв ефективності є узагальненими, властивими для більшості підходів і можуть допомогти оцінити ефективність ведення перинатального догляду, спрямувати вдосконалення для підвищення загальної якості догляду та результатів для матерів і новонароджених. Вони знайшли своє відображення і в українському нормативному полі (Про вдосконалення, 2018), хіба що, окрім підтримки грудного вигодовування в контексті створення банку грудного молока, що тільки поступово входить до практики України. Перелічені критерії не є вичерпним переліком, ми систематизували та виокремили базис, виходячи з мінімальних обов'язкових вимог регулюючих документів ВООЗ та її експертів.

Одночасно зауважимо на відмінності понять «критерії ефективності перинатальної допомоги» та «критерії ефективності управління системою перинатальної допомоги». Якщо перші, значною мірою, містять медичні показники, а вже потім соціальні та управлінські, як підсилюючи медичну складову, то друга категорія критеріїв сфокусовані на налагодженні взаємодії всіх

суб'єктів процесів. Аналіз нормативних документів та наукових досліджень дозволив нам визначити таке.

Ефективність управління перинатальною системою можна оцінити на основі різних критеріїв, які зосереджуються на управлінні та організації служб перинатального догляду. Серед них найбільш показовими є такі.

По-перше, координація та інтеграція, а саме злагоджена та безперебійна координація та інтеграція різних компонентів перинатальної системи, зокрема надавачів медичних послуг, заклади та служби підтримки медичного та немедичного спрямування починаючи з моменту зачаття (чи навіть планування вагітності у разі лікування безпліддя) до супроводу дитини до трирічного віку, у разі необхідності і довше.

Співпраця між надавачами медичних послуг визначається через ступінь, в якому медичні працівники та організації співпрацюють для надання скоординованої перинатальної допомоги. Сюди ж, на наш погляд, входять і ефективність та результативність систем направлення та переведення пацієнтів між різними рівнями медичної допомоги, коли це необхідно.

Важливим напрямом також є інтеграція послуг (мовиться як про виключно медичні послуги між собою, так і про медичні та соціальні послуги, що в контексті перинатального догляду є нерозривними). Важливим показником вважається рівень інтеграції між різними рівнями догляду, такими як допологовий догляд, послуги пологів, післяпологовий догляд і догляд за новонародженими, дітьми до трьох років поза межами медичних закладів та установ.

По-друге, важливим є пріоритет постійного покращення якості та гарантування безпеки пацієнтів. Тут важливо розрізняти медичні показники, такі як : дотримання практик, що ґрунтуються на фактичних даних, ступінь відповідності практик перинатального догляду встановленим рекомендаціям і протоколам, що ґрунтуються на фактичних даних; впровадження заходів для мінімізації ризиків і помилок у перинатальному догляді, таких як протоколи інфекційного контролю, безпека ліків і процедури ідентифікації пацієнтів тощо. І заходи фізичної безпеки та неушкодженості в умовах війни.

Не менш важливим для гарантування якості надання перинатальної допомоги є впровадження систем моніторингу та оцінки якості наданої медичної допомоги, включаючи регулярні аудити, показники ефективності та оцінку результатів.

Третій блок критеріїв стосується розподілу ресурсів і планування можливостей у функціонуванні системи перинатальної допомоги. Можна оцінити такі чинники:

наявність і доступність закладів охорони здоров'я, обладнаних для надання комплексних перинатальних послуг, у тому числі допологових консультацій, пологових відділень та відділень інтенсивної терапії новонароджених, якщо це необхідно;

достатність кваліфікованих медичних працівників, таких як акушери-гінекологи, акушерки, медсестри та неонатологи, а також їх компетентність для надання високоякісної перинатальної допомоги;

наявність основних ресурсів і матеріалів, зокрема медичне обладнання, ліки та діагностичні інструменти, необхідні для перинатального догляду, його обсяги та достатність у разі різкого збільшення пацієнтів, що стало вкрай важливим у зв'язку із війною, а відповідно і можливості швидкого поповнення ресурсів.

Четвертий блок критеріїв – управління інформацією та комунікація. Ефективне адміністрування залежить від ефективних систем управління інформацією та зв'язку, показовими є такі чинники:

електронні медичні записи (картки), впровадження систем електронних історій хвороб (реєстрів записів та призначень тощо) для забезпечення точних, вичерпних і доступних перинатальних медичних записів для пацієнтів;

збір і аналіз даних: здатність збирати, аналізувати та використовувати дані для моніторингу перинатальних результатів, визначення тенденцій і прийняття обґрунтованих рішень;

комунікаційні мережі: створення ефективних каналів зв'язку між надавачами медичних послуг, зокрема чіткі протоколи для обміну інформацією та сприяння своєчасному спілкуванню в критичних ситуаціях.

П'ята група критеріїв витікає із підходу до розвитку перинатальної системи, який зорієнтований на залучення зацікавлених сторін і догляд, орієнтований на пацієнта:

співпраця зацікавлених сторін – ступінь, до якого відповідні зацікавлені сторони, такі як медичні працівники, адміністратори, політики та групи захисту прав пацієнтів, члени родини, релігійні організації, професійні спілки тощо, залучені до процесів прийняття рішень та впровадження політики та ініціатив щодо перинатального догляду;

залучення пацієнтів (залучення вагітних жінок, батька дитини чи партнера/партнерши жінки до процесів прийняття рішень і надання

допомоги, орієнтованої на пацієнта, яка поважає їхні уподобання, цінності та культурне походження) (Цілі сталого розвитку, 2022; Guidelines, 2017; Leonard, 2017; WHO, 2016b; WHO, 2016c, Principles, 2022, Kalashnyk et, 2022).

Враховуючи перелічені критерії, управлінці, які приймають рішення щодо розвитку систем перинатальної допомоги, можуть оцінити ефективність своїх методів управління, визначити сфери, які потрібно вдосконалити, і працювати над наданням оптимальних послуг перинатального догляду за жінками та новонародженими.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Передбачувано, що впровадження, перелічених груп критеріїв вимагатиме реорганізації системи та перерозподілу ресурсів охорони здоров'я в цілому, системи перинатальної допомоги зокрема. Також переосмислення підлягатимуть і принципи інтеграції медичних та немедичних послуг в перинатальний період. Потенційні пере-

шкоди для впровадження узагальнених критеріїв ефективності в Україні можуть становити: відсутність людських ресурсів із необхідним досвідом і навичками для впровадження; відсутність чи пошкодження інфраструктури для підтримки заходів спрямованих на підвищення ефективності управління; недостатнє розуміння громадою нової моделі перинатальної допомоги, особливо щодо географічної доступності закладів охорони здоров'я і потенційно довшого часу очікування консультації профільного спеціаліста; відсутність ефективних механізмів перенаправлення та шляхів догляду за жінками, які визначені як такі, що потребують додаткового догляду; відсутність систем управління медичною інформацією, призначених для документування та моніторингу рекомендованих практик тощо. З іншого боку, більшість з цих проблем мають свої шляхи вирішення, але вони потребують дослідження та наукового обґрунтування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомазова В. М. Аналіз перспективних світових наукових та технологічних напрямів досліджень за Ціллю сталого розвитку № 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» з використанням інструментів платформ «Web of Science» та «Derwent Innovation»: науково-аналітична записка / В. М. Богомазова. – К. : УкрІНТЕІ, 2020. – 38 с.
2. Про вдосконалення організації надання медичної допомоги матерям та новонародженим у перинатальних центрах, Наказ МОЗ №726 від 31.10.2011 р. у редакції 2018 року, чинний. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-12#Text>
3. Співак М. В. (2015). Методологічні засади дослідження політики збереження здоров'я. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 56. URL.: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300>
4. Цілі сталого розвитку – невід'ємна частина Плану відновлення України. (2022). *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny>
5. Guidelines for perinatal care (2017). *American Academy of Pediatrics and the American College of Obstetricians and Gynecologists*. 8th ed. 2017. USA 712 p. URL: <https://www.acog.org/clinical-information/physician-faqs/-/media/3a22e153b67446a6b31fb051e469187c.ashx>
6. Kalashnyk N., Yukalo V., Yukalo M., Meduna B., Hukova-Kushnir H. Changing public policy emphasis: aspects of ethics and publicity in health care. *AD ALTA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH*. 2022. URL.: <http://www.magnanimitas.cz/12-01-xxv>
7. Leonard TMB. 2017. Laying the foundations for a reproductive justice movement. In: Ross L, Roberts L, Derkas E et al. (eds). *Radical Reproductive Justice*. New York: First Feminist Press, 39–49. URL.: <http://ezaccess.libraries.psu.edu/login?url=https://doi.org/10.1007/978-3-031-24903-7>
8. World Health Organization. *Principles to guide health system recovery and transformation in Ukraine*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2022». URL.: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo>
9. World Health Organization. 2016b. *WHO Recommendations on Antenatal Care for a Positive Pregnancy Experience*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
10. World Health Organization. 2016c. *Standards for Improving Quality of Maternal and Newborn Care in Health Facilities*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
11. Young, C. and Ayers, S. (2021). Risk and Resilience in Pregnancy and Birth. *Multisystemic Resilience*. Edited by: Michael Ungar, Oxford University Press. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780190095888.003.0004

REFERENCES:

1. Bohomazova, V.M. (2020). Analiz perspektyvnykh svitovykh naukovykh ta tekhnolohichnykh napriamiv doslidzhen za Tsilliu staloho rozvytku № 3 «Mitsne zdorovia i blahopoluchchia» z vykorystanniam instrumentiv platform «Web of Science» ta «Derwent Innovation»: nauko-vo-analitychna zapyska [Analysis of promising global scientific and technological directions of research under Sustainable Development Goal No. 3 "Strong health and well-being" using the tools of the "Web of Science" and "Derwent Innovation" platforms: a scientific and analytical note]. K. : UkrINTEI, 38 s. [in Ukrainian]
2. Pro vdoshkonalennia orhanizatsii nadannia medychnoi dopomohy materiam ta novonarodzhnym u perynatalnykh tsentrakh, Nakaz MOZ №726 vid 31.10.2011 r. u redaktsii 2018 roku, chynnyi [On improving the organization of medical care for mothers and newborns in perinatal centers, Order of the Ministry of Health No. 726 of 10/31/2011, as amended in 2018, in force]. Retrieved from.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-12#Text> [in Ukrainian]
3. Spivak, M.V. (2015). Metodolohichni zasady doslidzhennia polityky zberezhenia zdorovia [Methodological principles of health preservation policy research]. *Aktualni problemy polityky*, 56. Retrieved from.: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300> [in Ukrainian]
4. Tsili staloho rozvytku – nevidiemna chastyna Planu vidnovlennia Ukrainy. (2022). [Sustainable development goals are an integral part of the Recovery Plan of Ukraine] UNDP. Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidiemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny> [in Ukrainian]
5. Guidelines for perinatal care (2017). *American Academy of Pediatrics and the American College of Obstetricians and Gynecologists* .8th ed. 2017. USA 712 p. Retrieved from: <https://www.acog.org/clinical-information/physician-faqs/-/media/3a22e153b67446a6b31fb051e469187c.ashx>
6. Kalashnyk, N., Yukalo, V., Yukalo, M., Meduna, B., Hukova-Kushnir, H. (2022). Changing public policy emphasis: aspects of ethics and publicity in health care. *AD ALTA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH*. Retrieved from.: <http://www.magnanimitas.cz/12-01-xxv>
7. Leonard TMB. 2017. Laying the foundations for a reproductive justice movement. In: Ross L, Roberts L, Derkas E et al. (eds). *Radical Reproductive Justice*. New York: First Feminist Press , 39–49. Retrieved from.:<http://ezaccess.libraries.psu.edu/login?url=https://doi.org/10.1007/978-3-031-24903-7>
8. World Health Organization. *Principles to guide health system recovery and transformation in Ukraine*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2022». Retrieved from.: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo>
9. World Health Organization. 2016b. *WHO Recommendations on Antenatal Care for a Positive Pregnancy Experience*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
10. World Health Organization. 2016c. *Standards for Improving Quality of Maternal and Newborn Care in Health Facilities*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
11. Young,, C. & Ayers, S. (2021). Risk and Resilience in Pregnancy and Birth. *Multisystemic Resilience*. Edited by: Michael Ungar, Oxford University Press. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780190095888.003.0004

УДК 352

Тетяна МАМАТОВА

доктор наук з державного управління, професор, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: mamatova.t.v@nmu.one
ORCID: 0000-0003-1844-5377

Владислав БОРИСЕНКО

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: borysenko.v.y@nmu.one
ORCID: 0000-0001-7990-5838

Бібліографічний опис статті: Маматова, Т., Борисенко, В. (2023). Теоретичне підґрунтя дослідження процесів публічного управління у сфері забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 67–73, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-9>

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні в умовах численних ризиків і загроз безпеці й життю людей, цілісності й відновленню місцевої інфраструктури. Схарактеризовано резильєнтність як категорію галузі знань «Публічне управління» як здатність системи – території/громади/спільноти – поглинати руйнівні впливи і при цьому зберігати основні функції та структуру, є якістю, яку необхідно набути, розвинути та безупинно вдосконалювати в межах держави, регіону чи громади. Акцентовано на тому, що для забезпечення резильєнтності територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні найбільшою мірою застосовні два технічні підходи (концепції) до резильєнтності, як головного стратегічного імперативу для складних адаптивних систем: резильєнтність як протилежність якості «крихкості» («допустима розширюваність»), що забезпечує отримання додаткової адаптивної здатності, та «резильєнтність як мережева архітектура», що підтримує здатність адаптуватися до майбутніх ризиків, викликів і травматичних подій. Визначено, що умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення потребують обов'язкового урахування під час здійснення процесів публічного управління шість фундаментальних основ резильєнтності громади: люди (члени громади); системне мислення; адаптивність; спроможність до трансформування; сталість; мужність. Надано перелік основних міжнародних стандартів у сфері забезпечення резильєнтності територій і громад. До напрямів подальших наукових розвідок належить вирішення наукового завдання обґрунтування комплексу концептуальних положень щодо забезпечення резильєнтності сільської територіальної громади в Україні, а також розроблення методико-технологічного забезпечення відповідних процесів та їх безупинного вдосконалення.

Ключові слова: публічне управління, територіальна громада, резильєнтність, ризик, безпека, сталий розвиток, стандарт ISO.

Tetiana MAMATOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Mamatova.T.V@nmu.one
ORCID: 0000-0003-1844-5377

Vladyslav BORYSENKO

Postgraduate Student of the Department of Public Administration, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: borysenko.v.y@nmu.one
ORCID: 0000-0001-7990-5838

To cite this article: Mamatova, T., Borysenko, V. (2023). Teoretychne pidgruntia doslidzhennia protsesiv publicnogo upravlinnia u sferi zabezpechennia rezilientnosti terytorialnykh hromad v Ukraini [Theoretical basis for the study of the public administration processes in the domain of local communities' resilience in Ukraine]. *Public Administration and Local Government*, 2, 67–73, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-9>

THEORETICAL BASIS FOR THE STUDY OF THE PUBLIC ADMINISTRATION PROCESSES IN THE DOMAIN OF LOCAL COMMUNITIES' RESILIENCE IN UKRAINE

The relevance of the study is due to the need to ensure the resilience of local communities in Ukraine in the face of numerous risks and threats to human safety and life, integrity and restoration of local infrastructure. The authors characterize resilience as a category of the field of knowledge "Public Administration" as the ability of a system – territory/local community/community – to absorb destructive influences and at the same time preserve its basic functions and structure, and it is a quality that needs to be acquired, developed and continuously improved within the State, region or local community. It is emphasized that in order to ensure the resilience of local communities under martial law and post-war recovery in Ukraine, two technical approaches (concepts) to resilience as the main strategic imperative for complex adaptive systems are most applicable: resilience as the opposite of the quality of "fragility" ("permissible extensibility"), which provides additional adaptive capacity, and "resilience as a network architecture", which supports the ability to adapt to future risks, challenges and traumatic events. It is determined that under the conditions of the legal regime of martial law and post-war reconstruction, six fundamental foundations of community resilience must be taken into account in the public administration processes' implementation: people (community members); systemic thinking; adaptability; ability to transform; sustainability. A list of the main international standards in the field of ensuring the resilience of territories and communities is provided. The directions for further research include solving the scientific task of substantiating a set of conceptual provisions for ensuring the resilience of a territorial community in Ukraine, as well as developing methodological and technological support for the relevant processes and their continuous improvement.

Key words: public administration, local community, resilience, risk, security, sustainable development, ISO standards.

Актуальність проблеми. Безсумнівним результатом реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні є те, що роль територіальних громад у забезпеченні сталого розвитку відповідної території стає ключовою. Із початком широкомасштабної агресії РФ у лютому 2022 року ця роль набула додаткової ваги – життєдіяльність країни у великій мірі підтримується завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, реалізують заходи з підтримки Збройних сил України, територіальної оборони, забезпечують протидію численним ризикам і загрозам безпеці й життю людей та сприяють збереженню цілісності й відновленню місцевої інфраструктури.

Саме тому актуалізується завдання забезпечення резильєнтності (стійкості) територіальних громад, адже в умовах війн, стихійних лих та техногенних катастроф саме резильєнтність є тією характеристикою, що важливо набуті, розвинути та сформувати в межах окремо взятої території (держави, регіону чи громади) (Кондратенко, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика резильєнтності територіальних громад залишається у фокусі уваги науковців і практиків публічного управління різних країн вже багато років. Зокрема, у роботах Л. Кірмайєра, М. Седхева, Р. Уїтлі, С. Дандену та К. Ісаак (Kirmayer, Sedhev, Whitley, Dandeneau, Isaac, 2009), К. Ліона (Lyon, 2014), Л. Ванекхаут, Т. Ванвінга, У. Джаквіта, Б.Абельшауїна

та П. Меурса (Vaneckhaute, Vanwing, Jacquet, Abelshausen, Meurs, 2017), Ж. Кавайє та Г. Росс (Cavaye, Ross, 2019), Р. Гатгард, А. Кафер та Дж. Гріна (Haggard, Cafer, Green, 2019), М. Коліу, Дж. У. ван ден Ліндта, Т. П. МакАлістер, Б. Р. Елінвуда, М. Діллард та Г. Катлера (Koliou, van de Lindt, McAllister, Ellingwood, Dillard, Cutler, 2020), С. Окланда та С. Кілпатрік (Auckland, Kilpatrick, 2021), Г. Сліггерланд, Е. Едуа-Менза, М. ван Гілс, Р. Клейнханса та Ф. Бразіра (Slingerland, Edua-Mensah, van Gils, Kleinhans, Brazier, 2022).

У працях українських науковців проблема забезпечення резильєнтності територіальних громад не знайшла до цього часу значного висвітлення. Можна визначити роботи: О. Корольчук і В. Арнаутової, які розглядають у контексті формування національної резильєнтності чотири базові концепти розвитку (Корольчук & Арнаутова, 2019); М. Кондратенко, яка із посиланням на результати науково-дослідної роботи Національної академії державного управління при Президентові України «Формування національної резильєнтності в Україні в умовах соціально-економічної турбулентності», акцентує на наявності проявів двох видів резильєнтності територій – національної та локальної (Кондратенко, 2020); О. Корольчук, яка аналізує зарубіжний досвід вивчення характеристик резильєнтності системи охорони здоров'я на основі проведеного дослідження наслідків після епідемії Ебола (Корольчук, 2021); О. Пахненко, яка розглядає сутність та складові резильєнтності громад в контексті COVID-19, зауважуючи, що в українських наукових працях дана категорія

розглядається переважно в аспекті вивчення психологічного здоров'я (Пахненко, 2022). Таким чином, як теоретико-методологічні, так методико-технологічні аспекти забезпечення резильєнтності територіальних громад не знайшли до цього часу висвітлення у публікаціях вітчизняних дослідників.

З огляду на зазначене, **метою статті** є визначення теоретичного підґрунтя дослідження процесів публічного управління у сфері забезпечення стійкості територіальних громад в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Резильєнтність (resilience) у економічній сфері та сфері публічного управління розглядається як здатність системи (наприклад, території/громади/спільноти) поглинати руйнівні впливи і при цьому зберігати основні функції та структуру. Забезпечення резильєнтності передбачає свідоме керування процесом адаптування системи з метою збереження певних її якостей та дозволити іншим зникнути, при цьому зберігаючи сутність (або «ідентичність») системи (Resilience, 2023).

Маємо зазначити, що для територіальної громади «ідентичність» визначається тим, що є цінним для людей на території, де вони мешкають («what people value about where they live») (Resilience, 2023). Зважаючи на те, що специфічною рисою колективних цінностей є їх відкритість до інтерпретації і можливість розбіжності у трактуванні, саме люди – і шляхи, якими вони приходять до грубого консенсусу – обов'язково знаходяться в центрі уваги під час формування стійкості громади.

О. Корольчук і В. Арнаутова виокремлюють чотири основні сучасні технічні підходи (концепції) до питань визначення, розробки та застосування резильєнтності, як головного стратегічного імперативу, для складних адаптивних систем (Корольчук & Арнаутова, 2019) (табл. 1).

Вважаємо, що для забезпечення резильєнтності територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні найбільшою мірою застосовні третій та четвертий підходи, які забезпечують отримання додаткової адаптивної здатності та підтримують здатність адаптуватися до майбутніх ризиків, викликів і травматичних подій.

У контексті застосування підходу управління ризиками (risk management) до процесів розвитку громади (community development), резильєнтні / стійкі громади здатні відновитися після «тривожних подій» (disturbing events) і, навіть, адаптуватися до них (Cinderby, Haq, Cambridge, Lock, 2014). Збільшуючи готовність протистояти викликам і ризикам можливих катастроф (disaster readiness) через формування набору певних якостей, резильєнтна громада може не лише «виживати», але й процвітати в середовищі, що характеризується змінами, невизначеністю, непередбачуваністю і несподіванками. Саме тому дослідники й практики приділяють значну увагу визначенню набору загальних навичок (bundle of common skills), застосування яких забезпечить уможливлення резильєнтності і «позитивний розвиток громади» (positive development of the community) (Norris, Stevens, Pfefferbaum, Wyche, Pfefferbaum, 2008).

Таблиця 1

Технічні підходи до визначення та забезпечення резильєнтності

Підхід до визначення резильєнтності	Концептуальний підхід до застосування	Пріоритетність застосування в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення
Як здатність до швидкого відновлення	«Спрацьовує» після настання «травматичної» події та забезпечує ініціацію процесів, що дозволять повернути систему до рівноваги	✓
Як синонім стійкості (стабільності, надійності)	Дозволяє зберігати цілісність в умовах наростаючих стресів, проблем	✓✓
Як протилежність якості «крихкості» – «допустима розширюваність»	Зумовлює властивість системи розширювати власну продуктивність, або отримувати додаткову адаптивну здатність, коли несподівані травматична подія «кидає виклик кордонам системи»	✓✓✓
Як мережевої архітектура	Підтримує здатність адаптуватися до майбутніх ризиків, викликів і травматичних подій через формування умов забезпечення життєдіяльності системи	✓✓✓

Джерело: розроблено В. Борисенком на основі матеріалів (Корольчук & Арнаутова, 2019)

Таки чином, експерти погоджуються, що резильєнтність / стійкість громади зумовлюється не окремими, ізольованими факторами, а високим рівнем взаємозв'язку різноманітних умов і атрибутів сприяння стійкості (resilience-promoting conditions and attributes) (Steiner, Atterton, 2015). Ці певні характеристики і специфічні умови, які забезпечують резильєнтність / стійкість) територіальних громад є наразі у фокусі практико орієнтованих досліджень, до яких залучені особи, які приймають політичні рішення, інституції, що фінансують програми місцевого розвитку, а також практики публічного управління (Steiner, Markantoni, 2013).

На думку дослідників, саме цей напрямок дає змогу визначати політику управління, що працює на різних рівнях мереж будь-яких систем (біологічних, соціальних, технологічних тощо), що дає відповідь на питання: які саме політики управління підтримують можливості продовжувати тривало ефективно функціонувати за мінливих умов, тобто, мати так звану стійку адаптованість (Корольчук & Арнаутова, 2019).

Одним з підходів, що застосовуються у ЄС є обґрунтування спроможності громад до резильєнтності / стійкості у межах «нечіткої концепції резильєнтності / стійкості» (fuzzy concept of resilience) (Adam-Hernández, Harteisen, 2019; Cheol-Joo, 2014; De Iuliisa, Kammouhb, Cimellaroa, 2022).

Так, М. Де Іулііса (M. De Iuliisa), О. Каммуб (O. Kammouhb), Дж. П. Цімеллароа

(G. P. Cimellaroa) зазначають, що у зв'язку зі збільшенням частоти стихійних і техногенних катастроф наукове співтовариство приділило значну увагу концепції «інженерії резильєнтності / стійкості» (resilience engineering) (De Iuliisa, Kammouhb, Cimellaroa, 2022).

З іншого боку, органи публічного управління та особи, які приймають рішення, зосереджують свої зусилля на розробці стратегій, які можуть допомогти підвищити резильєнтність / стійкість громади до різних типів екстремальних подій. Оскільки часто неможливо запобігти кожному ризику, основна увага приділяється адаптації та управлінню ризиками таким чином, щоб мінімізувати вплив на громади. Дослідники констатують, що, як правило, оцінка резильєнтності / стійкості є складною через невизначеність і відсутність даних, необхідних для процесу оцінювання, тому пропонують метод Fuzzy Logic (нечіткої логіки) для кількісної оцінки резильєнтності / стійкості громади (De Iuliisa, Kammouhb, Cimellaroa, 2022).

Визначають шість фундаментальних основ резильєнтності громади, які потребують урахування під час здійснення процесів публічного управління в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення (табл. 2).

На наш погляд, відповідні керуючі впливи можуть бути здійснені через упровадження механізмів публічного управління на основі комплексу міжнародних стандартів ISO серії 37100 (настанови для стійких/резильєнтних (sustainable)

Таблиця 2

Шість фундаментальних основ резильєнтності громади

Foundation (назва англ.)	Фундаментальна основа (назва укр.)	Зміст / Коментар
People	Люди	Члени громади мають «владу» уявити майбутнє громади та зміцнити її стійкість/резильєнтність
Systems thinking	Системне мислення	Має важливе значення для розуміння складних, взаємопов'язаних криз, що зараз розгортаються, а також того, що вони означають для так само «складних» громад
Adaptability	Адаптивність	Громада, яка пристосовується до змін, є стійкою/ резильєнтною, але, оскільки як спільноти, так і виклики, з якими вони стикаються, є динамічними, адаптація – це постійний процес
Transformability	Спроможність до трансформувannya	Деякі проблеми настільки значні, що громада не може «просто адаптуватися» – можуть знадобитися фундаментальні, трансформаційні зміни
Sustainability	Сталість	Резильєнтність громади не є «стійкою», якщо вона «служить тільки нам, і тільки зараз»; вона має «працювати на інші громади, майбутні покоління та екосистеми», від яких ми всі залежимо
Courage	Мужність	І як індивідам, і як громадам, нам потрібна мужність, щоб протистояти складним викликам і брати відповідальність за наше колективне майбутнє

Джерело: розроблено В. Борисенком на основі матеріалів (Resilience, 2023)

і розумних (smart) громад) (Naden, 2018), а також ISO 22301 (настанови щодо системи управління безперервністю діяльності), ISO 31000 (настанови щодо систем управління ризиками) та ISO 45000 (настанови щодо систем управління охороною здоров'я і безпекою праці).

Таким чином, результати аналізування публікацій і міжнародних документів свідчать, з одного боку, про складність і багатовимірність процесів забезпечення резильєнтності територіальних громад, з іншого – про значні теоретичні й практичні напрацювання, що можуть бути успішно адаптовані органами місцевого самоврядування до умов власної діяльності. Але на даному етапі розвитку країни можна констатувати, що потенціал упровадження міжнародно визнаних підходів у цій сфері використовується не повною мірою.

Для розв'язання визначеної проблеми має бути поступово вирішено низку наукових завдань, зокрема, здійснення комплексного аналізу стану наукового опрацювання проблеми забезпечення резильєнтності, ревіталізації та сталого розвитку територій і громад, визначення особливостей публічного управління процесами забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні у воєнний та повоєнний період, розроблення механізмів адаптування вимог і настанов міжнародних стандартів щодо забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Категорія «резильєнтність» розглядається у сфері публічного управління як здатність системи – території/громади/спільноти – поглинати руйнівні впливи і при цьому зберігати основні функції та структуру, є якістю, яку необхідно набуту, розвинути та безупинно вдосконалювати в межах держави, регіону чи громади (Т. Маматова).

2. Для забезпечення резильєнтності територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні найбільшою мірою застосовні два технічні підходи (концепції) до резильєнтності, як головного стратегічного імперативу для складних адаптивних систем: резильєнтність як протилежність якості «крихкості» («допустима розширюваність»), що забезпечує отримання додаткової адаптивної здатності, та «резильєнтність як мережева архітектура», що підтримує здатність адаптуватися до майбутніх ризиків, викликів і травматичних подій (В. Борисенко).

3. В умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення потребують обов'язкового урахування під час здійснення процесів публічного управління шість фундаментальних основ резильєнтності громади: люди (члени громади); системне мислення; адаптивність; спроможність до трансформування; сталість; мужність (В. Борисенко).

4. У провідних країнах світу наявні теоретичні й практичні напрацювання щодо забезпечення резильєнтності територій і громад, які можуть бути успішно адаптовані вітчизняними органами публічного управління, зокрема, комплекси стандартів Міжнародної організації зі стандартизації: ISO 37100 для стійких (sustainable) і розумних (smart) громад; ISO 22301 щодо управління безперервністю діяльності, ISO 31000 щодо управління ризиками та ISO 45000 щодо управління охороною здоров'я і безпекою праці (Т. Маматова).

5. До напрямів подальших наукових розвідок належить вирішення наукового завдання обґрунтування комплексу концептуальних положень щодо забезпечення резильєнтності сільської територіальної громади в Україні, а також розроблення методико-технологічного забезпечення відповідних процесів та їх безупинного вдосконалення (В. Борисенко).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кондратенко М. Забезпечення якості публічних послуг як умова формування резильєнтності об'єднаних територіальних громад. *Становлення публічного адміністрування в Україні : матеріали XI Конф. студентів та молодих учених за міжнар. участю*. Дніпро : ДПІДУ НАДУ. 2020. С. 191-193. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2020_05_08_mup_material_stud.pdf.
2. Kirmayer L., Sedhev M., Whitley R., Dandeneau S., Isaac C. Community Resilience: Models, Metaphors and Measures. *Journal of Aboriginal Health*. 2009. Vol. 5. № 1. P. 62-117. URL: <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/ijih/article/view/28978/23910>.
3. Lyon C. Place Systems and Social Resilience: A Framework for Understanding Place in Social Adaptation, Resilience, and Transformation. *Society & Natural Resources*. 2014. Vol. 27. № 10. P. 1009-1023. DOI: <https://doi.org/10.1080/08941920.2014.918228>.
4. Vaneeckhaute L. E., Vanwing T., Jacquet W., Abelshausen B., Meurs P. Community resilience 2.0: Toward a comprehensive conception of community-level resilience. *Community Development*. 2017. Vol. 48. № 5. P. 735-751. DOI: <https://doi.org/10.1080/15575330.2017.1369443>.

5. Cavaye J., Ross H. Community resilience and community development: What mutual opportunities arise from interactions between the two concepts? *Community Development*. 2019. Vol. 50. № 2. P. 181-200. DOI: <https://doi.org/10.1080/15575330.2019.1572634>
6. Haggard R., Cafer A., Green J. Community resilience: A meta-study of international development rhetoric in emerging economies. *Community Development*. 2019. Vol. 50. № 2. P. 160-180. DOI: <https://doi.org/10.1080/15575330.2019.1574851>.
7. Koliou M., van de Lindt J. W., McAllister T. P., Ellingwood B. R., Dillard M., Cutler H. State of the research in community resilience: progress and challenges. *Sustainable and Resilient Infrastructure*. 2020. Vol. 5. № 3. P. 131-151. DOI: <https://doi.org/10.1080/23789689.2017.1418547>.
8. Auckland S., Kilpatrick S. Restoring community cohesion through positive education: applying a community resilience model. *International Journal of Lifelong Education*. 2021. Vol. 40. № 5-6. P. 561-575. DOI: <https://doi.org/10.1080/02601370.2021.2009584>.
9. Slingerland G., Edua-Mensah E., van Gils M., Kleinhans R., Brazier F. We're in this together: Capacities and relationships to enable community resilience. *Urban Research & Practice*. 2022. Vol. 16. № 3. P. 418-37. DOI: <https://doi.org/10.1080/17535069.2022.2036804>.
10. Корольчук О. Л., Арнаутова В. В. До питань формування національної резильєнтності: 4 базові концепти розвитку. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали XIII наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченої пам'яті Решетніченка А. В.* Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 349-352. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2019_11_29_Material_Social_develop.pdf.
11. Корольчук О. Л. Характеристики резильєнтності системи охорони здоров'я: міжнародний досвід для України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. № 23. С. 35-41. DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.23.6>.
12. Пахненко О. Сутність та складові резильєнтності громад в контексті COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2022. (39). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-51>.
13. Six Foundations for Community Resilience. *Resilience : web-site*. 2023. URL: <https://www.resilience.org/six-foundations-for-community-resilience>.
14. Cinderby S., Haq G., Cambridge H., Lock K. *Practical Action to Build Community Resilience – The Good Life Initiative in New Earswick*. Joseph Rowntree Foundation: York. UK, 2014. 74 p. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4126.9609>.
15. Norris F. H., Stevens S. P., Pfefferbaum B., Wyche K. F., Pfefferbaum R. L. Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. 2008. Vol. 41, Iss. 1-2, P. 127-150. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>.
16. De Iuliisa M., Kammouh O., Cimellaro G. P. Measuring and improving community resilience: A fuzzy logic approach. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2022. Vol.78. 103118. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103118>.
17. Steiner A., Atterton, J. Exploring the Contribution of Rural Enterprises to Local Resilience. *Journal of Rural Studies*. 2015. Vol. 40, P. 30-45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.05.004>.
18. Steiner A., Markantoni M. Unpacking Community Resilience through Capacity for Change. *Community Development Journal*. 2013. Vol. 49. Iss. 3, P. 407-425. DOI: <https://doi.org/10.1093/cdj/bst042>.
19. Naden C. Stronger cities for the future: a new set of international standards just out. *ISO : web-site*. 6 July 2018. URL: <https://www.iso.org/news/ref2305.html>.

REFERENCES:

1. Kondratenko, M. (2020). Zabezpechennia yakosti publichnykh posluh yak umova formuvannia rezilientnosti obiednanykh terytorialnykh hromad [Ensuring the quality of public services as a condition for the formation of resilience of united territorial communities]. *Proceedings of the XI Conf. of students and young scientists with international participation "Formation of public administration in Ukraine"* (pp. 191-193), DRIDU NADU. Retrieved from https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2020_05_08_mup_material_stud.pdf [in Ukrainian].
2. Kirmayer, L., Sedhev, M., Whitley, R., Dandeneau, S., & Isaac, C. (2009). Community Resilience: Models, Metaphors and Measures. *Journal of Aboriginal Health*, 5(1), 62-117. Retrieved from <https://jps.library.utoronto.ca/index.php/ijah/article/view/28978/23910>
3. Lyon, C. (2014). Place Systems and Social Resilience: A Framework for Understanding Place in Social Adaptation, Resilience, and Transformation. *Society & Natural Resources*, 27(10), 1009-1023. <https://doi.org/10.1080/08941920.2014.918228>

4. Vaneeckhaute, L. E., Vanwing, T., Jacquet, W., Abelshausen, B., & Meurs, P. (2017). Community resilience 2.0: Toward a comprehensive conception of community-level resilience. *Community Development*, 48(5), 735-751. <https://doi.org/10.1080/15575330.2017.1369443>
5. Cavaye, J., & Ross, H. (2019). Community resilience and community development: What mutual opportunities arise from interactions between the two concepts? *Community Development*, 50(2), 181-200. <https://doi.org/10.1080/15575330.2019.1572634>
6. Haggard, R., Cafer, A., & Green, J. (2019). Community resilience: A meta-study of international development rhetoric in emerging economies. *Community Development*, 50(2), 160-180. <https://doi.org/10.1080/15575330.2019.1574851>
7. Koliou, M., van de Lindt, J. W., McAllister, T. P., Ellingwood, B. R., Dillard, M., & Cutler, H. (2020). State of the research in community resilience: progress and challenges. *Sustainable and Resilient Infrastructure*, 5(3), 131-151. <https://doi.org/10.1080/23789689.2017.1418547>
8. Auckland, S., & Kilpatrick, S. (2021). Restoring community cohesion through positive education: applying a community resilience model. *International Journal of Lifelong Education*, 40(5-6), 561-575. <https://doi.org/10.1080/02601370.2021.2009584>
9. Slingerland, G., Edua-Mensah, E., van Gils, M., Kleinhans, R., & Brazier, F. (2022). We're in this together: Capacities and relationships to enable community resilience. *Urban Research & Practice*, 16(3), 418-37. <https://doi.org/10.1080/17535069.2022.2036804>
10. Korolchuk, O. L. (2021). Kharakterystyky rezylientnosti systemy okhorony zdorovia: mizhnarodnyi dosvid dlia Ukrainy [Characteristics of health care system resilience: international experience for Ukraine]. *Public management and administration in Ukraine*, (23), 35-41. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.23.6> [in Ukrainian].
11. Korolchuk, O.L., & Arnautova, V.V. (2019). Do pytan formuvannia natsionalnoi rezilientnosti: 4 bazovi kontsepty rozvytku [On the formation of national resilience: 4 basic concepts of development]. *Proceedings of the XIII scientific and practical conference with international participation "Problems of managing social and humanitarian development"* (pp. 349-352). DRIDU NADU. Retrieved from https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/2019_11_29_Material_Social_develop.pdf [in Ukrainian].
12. Pakhnenko, O. (2022). Sutnist ta skladovi rezylientnosti hromad v konteksti COVID-19 [The essence and components of community resilience in the context of COVID-19]. *Economy and society*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-51> [in Ukrainian].
13. Resilience. (2023, May 21). *Six Foundations for Community Resilience*. Retrieved May 21, 2023, Retrieved from <https://www.resilience.org/six-foundations-for-community-resilience>
14. Cinderby, S., Haq, G., Cambridge, H., & Lock, K. (2014). *Practical Action to Build Community Resilience – The Good Life Initiative in New Earswick*. Joseph Rowntree Foundation. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4126.9609>
15. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
16. De Iuliisa, M., Kammouhb, O., & Cimellaroa, G. P. (2022). Measuring and improving community resilience: A fuzzy logic approach. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 78, 103118. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103118>
17. Steiner, A., & Atterton, J. (2015). Exploring the Contribution of Rural Enterprises to Local Resilience. *Journal of Rural Studies*, 40, 30-45. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.05.004>
18. Steiner, A., & Markantoni, M. (2013). Unpacking Community Resilience through Capacity for Change. *Community Development Journal*, 49(3), 407-425. <https://doi.org/10.1093/cdj/bst042>
19. Naden, C. (2018, July 6). *Stronger cities for the future: a new set of international standards just out*. ISO. Retrieved from <https://www.iso.org/news/ref2305.html>

УДК 007:069]:351.85:004

Василь ОРИЩУК

аспірант кафедри публічної політики, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна), e-mail: voryshchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4362-2785

Наталія ЛАРІНА

кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри публічної політики, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна), e-mail: natali.larina@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5843-0765

Бібліографічний опис статті: Орищук, В., Ларіна, Н. (2023). Прогрес метавсесвіту у сфері музейної справи як інструмент впровадження механізму державної політики цифрового розвитку. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 74–82, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-10>

**ПРОГРЕС МЕТАВСЕСВІТУ У СФЕРІ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ**

Сучасне суспільство невпинно перебуває у процесі цифрової трансформації, де вагому значенню надається концепція метавсесвіту. У статті досліджено публікацій, що стосуються метавсесвіту, зокрема його ролі у сфері музейної справи та впровадження механізму державної політики цифрового розвитку. Відповідно до обстежених джерел, метавсесвіт визначається як цифрове середовище, яке поєднує реальний світ з віртуальним простором, відкриваючи нові можливості для розвитку культури, мистецтва, навчання та інших сфер тощо.

Актуальність дослідження обумовлена появою цифрових технологій та віртуальної реальності, які дозволили переосмислити підходи до музейної справи та розширити взаємодію з суспільством. Зростання цифрового розвитку вимагає ефективної державної політики для інклюзивного доступу до культурних цінностей. У цьому контексті метавсесвіт виступає як передовий інструмент, що забезпечує віртуальний доступ до культурних скарбів, особливо важливий під час обмежень та конфліктних ситуацій. Також розгортання метавсесвіту у музейній справі сприяє збереженню спадщини та новим формам освіти, привертаючи молодь до вивчення культурної спадщини та сприяючи творчому використанню цифрових інструментів. Враховуючи стрімкий розвиток цифрових технологій та важливість державної політики цифрового розвитку, впровадження метавсесвіту у музейну справу стає надзвичайно актуальною, сприяючи доступності, інноваціям у навчанні та збереженню культурної спадщини.

Авторами статті було проаналізовано ключові аспекти впровадження метавсесвіту в музейну справу, у контексті державної політики цифрового розвитку. Виокремлено, що ця політика створює необхідні засади для інноваційного піднесення та підвищення конкурентоспроможності культурної сфери та туризму. Наголошено на тому, що впровадження метавсесвіту допомагає забезпечити віртуальний доступ до культурних цінностей та культурної спадщини, зокрема в умовах обмежень, пов'язаних із конфліктом та ризиком для традиційних музеїв.

Ключові слова: метавсесвіт, цифровий розвиток, музейна справа, державна політика, культурна спадщина, інновації, туризм.

Vasyi ORYSHCHUK

Postgraduate Student at the Department of Public Policy of the Educational and Scientific, Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine), e-mail: voryshchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4362-2785

Nataliia LARINA

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Public Policy of the Educational and Scientific, Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine), e-mail: natali.larina@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5843-0765

To cite this article: Oryshchuk, V., Larina, N. (2023). Progres metavesvitu u sferi muzeinoi spravy yak instrument vprovadzhenia mekhanizmu derzhavnoi polityky tsyfrovoho rozvytku [Progress of the metaverse in the field of museums as a tool for implementing the mechanism of state policy of digital development]. *Public Administration and Local Government*, 2, 74–82, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-10>

PROGRESS OF THE METAVERSE IN THE FIELD OF MUSEUMS AS A TOOL FOR IMPLEMENTING THE MECHANISM OF STATE POLICY OF DIGITAL DEVELOPMENT

Modern society is constantly in the process of digital transformation, where the concept of the metaverse is of great importance. The article examines the publications related to the metaverse, in particular its role in the field of museums and the implementation of the mechanism of the state policy of digital development. According to the sources surveyed, the metaverse is defined as a digital environment that combines the real world with virtual space, opening up new opportunities for the development of culture, art, education and other areas, etc.

The relevance of the study is due to the emergence of digital technologies and virtual reality, which have made it possible to rethink approaches to museums and expand interaction with society. The growth of digital development requires effective public policy for inclusive access to cultural property. In this context, the metaverse acts as an advanced tool that provides virtual access to cultural treasures, especially important in times of restrictions and conflict. The deployment of the metaverse in museums also contributes to heritage preservation and new forms of education, attracting young people to study cultural heritage and promoting the creative use of digital tools. Given the rapid development of digital technologies and the importance of the state policy of digital development, the introduction of the metaverse in museums is becoming extremely relevant, promoting accessibility, innovation in education and preservation of cultural heritage.

The authors of the article analysed the key aspects of the introduction of the metaverse in museums in the context of the state policy of digital development. It is emphasised that this policy creates the necessary conditions for innovative development and increase of competitiveness of the cultural sphere and tourism. It is emphasised that the introduction of the metaverse helps to provide virtual access to cultural values and cultural heritage, in particular in the context of restrictions related to conflict and risk for traditional museums.

Key words: metaverse, digital development, the museum field, public policy, cultural heritage, innovation, tourism.

Актуальність проблеми. З появою цифрових технологій та віртуальної реальності (VR), сфера музейної справи отримала можливість переосмислити свої традиційні підходи та розширити границі взаємодії зі суспільством.

Цифровий розвиток вимагає ефективної державної політики для забезпечення інклюзивності та доступності культурних цінностей для всіх верств суспільства. Метавсесвіт (метапростір), як передовий інструмент цифрового розвитку, може забезпечити віртуальний доступ до культурних скарбів та мистецьких шедеврів, незалежно від фізичного розташування. Це особливо важливо в умовах обмежень та небезпеки, викликаних повномасштабним вторгненням Російської Федерації на терени України, коли традиційні музеї можуть бути недоступні для широкої аудиторії або і взагалі зруйновані.

Окрім того, розгортання метавсесвіту у музейній справі сприяє збереженню культурної спадщини та створенню нових форм взаємодії зі школярами, студентами та дослідниками. Він дозволяє віртуально відтворити важливі історичні події, створювати інтерактивні виставки та освітні платформи. Це

сприяє залученню молодого покоління до вивчення і пізнання культурної спадщини, а також стимулює розвиток творчого підходу до використання цифрових інструментів у культурі.

Отже, в контексті стрімкого розвитку цифрових технологій та зростаючої важливості державної політики цифрового розвитку, питання впровадження метавсесвіту у музейну справу набуває особливої актуальності, сприяючи доступності, інноваційному навчанню та збереженню культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасному науковому та практичному дискурсі велику увагу привертає концепція метавсесвіту, яка розглядається з різних перспектив і впливає на різні аспекти життя суспільства. Аналіз останніх досліджень та публікацій з цієї тематики надає можливість зрозуміти багатогранність та різноманітність цієї концепції, зокрема в контексті її впливу на сферу музейної справи та впровадження механізму державної політики цифрового розвитку.

За результатами наукових досліджень Костенко О. та Маньгора В. (Костенко, Маньгора, 2022), питання правового регулювання

використання аватарів та штучного інтелекту у метавсесвіті набуває важливості, оскільки воно визначає контур юридичних перспектив в цій області. За допомогою Google Trends (Google Trends) можна визначити динаміку інтересу громадськості до концепції метавсесвіту, виявити зростання популярності та зрозуміти масштаби цього явища.

Висвітлюючи практичні застосування метавсесвіту, дослідження Чжан та ін. (Metaverse for Cultural Heritages, с. 3730, 2022) вказує на потенціал цієї концепції для збереження та популяризації культурних спадщин. Стаття на Binance Academy (Що таке Метавсесвіт?) пропонує загальний огляд метавсесвіту, який розкриває ключові аспекти його впливу на сучасне суспільство. Експертне думка, представлена на The Art Newspaper (What is the metaverse and why does it matter to the art world?), свідчить про значущість метавсесвіту для сфери мистецтва та культури.

За допомогою технології Web3, як вказано в дослідженні Парасоль М. (Parasol, 2022), метавсесвіт може забезпечити покращення функціонування музеїв, розширити їх можливості та залучити більше відвідувачів. Аналіз впливу метавсесвіту на навчання, зроблений Буровим О. (Буров, 2023), підкреслює позитивний ефект віртуального навчального середовища на реальне життя.

Дослідження Ченг та ін. (Exploring the metaverse in the digital economy..., 2022) розглядають метавсесвіт як чинник цифрової економіки, що відкриває нові можливості та потребує подальшого дослідження. За міркуваннями в науковій праці Бухаліс та ін. (Buhalis, с. 104724, 2023), метавсесвіт має потенціал революціонізувати туристичний менеджмент та маркетинг.

Дослідження Чжан та ін. (The metaverse in education, 2022) виділяють використання метавсесвіту у сфері освіти, акцентуючи увагу на визначенні концепції, її можливостях та перспективах для майбутніх досліджень.

Всі ці аспекти вказують на важливість дослідження та розуміння метавсесвіту в контексті сучасних суспільних, культурних та економічних реалій. Подальші дослідження можуть спрямовуватися на глибше вивчення концепції метавсесвіту та визначення ефективних стратегій впровадження в різних сферах суспільства.

Визначення мети дослідження. Метою даного дослідження є аналіз прогресу метавсесвіту у сфері музейної справи як ключового інструменту для ефективного впро-

вадження механізму державної політики цифрового розвитку. Виходячи з мети були поставлені такі завдання: визначити роль та вплив метавсесвіту на розвиток музейної сфери з урахуванням сучасних технологічних досягнень; з'ясувати, як використання цифрових інструментів та метавсесвіту може сприяти збільшенню доступності культурної спадщини, підвищенню інтерактивності експозицій та залученню аудиторії; дослідити, як прогрес метавсесвіту у музейній справі може відповідати та сприяти реалізації цифрової політики держави, спрямованої на розвиток технологій та впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Останнім часом набуває популярності концепція метапростору (метавсесвіту, метасвіту) – широкомасштабної тривимірної мережевої платформи, що існує незалежно і завжди, сполучаючи в собі віртуальний та фізичний світи (див. рис. 1, рис. 2). Цей метапростір охоплює 4D просторово-часовий континуум, де взаємодія між людиною та комп'ютером формує економічну цінність. Він використовує різноманітні технології, такі як мережеві та обчислювальні, Інтернет речей, блокчейн, взаємодію людина-комп'ютер, штучний інтелект, а також віртуальну та доповнену реальність, візуалізацію і інше.

Метапростір культурної спадщини концентрується на обробці інформації, яка стосується матеріальних та нематеріальних аспектів культурної спадщини. Ця інформація не лише використовується для збору, зберігання, презентації, обміну та збереження даних, але й служить для відновлення, моніторингу, захисту, повторного пошуку та передачі культурної спадщини (Metaverse for Cultural Heritages, с. 3730, 2022).

Метасвіт – це термін, який використовується для опису віртуального всесвіту, створеного конвергенцією декількох віртуальних світів, доповненої реальності та інтернету. По суті, це колективний віртуальний спільний простір, створений конвергенцією різних цифрових технологій. Очікується, що метасвіт стане новою платформою для соціальної взаємодії, комерції та розваг (Що таке Метавсесвіт?).

У цьому метасвіті користувачі можуть створювати та імпортувати різноманітні цифрові товари, зокрема NFT. Деякі метапростори, такі як Cryptovoxels, здобувають популярність серед художніх галерей та музеїв, включаючи Музей сучасного мистецтва Сан-Франциско (What is the metaverse and why does it matter to the art world?). Більше того, метапростори, які оживлюють історичні місця, можуть визначити

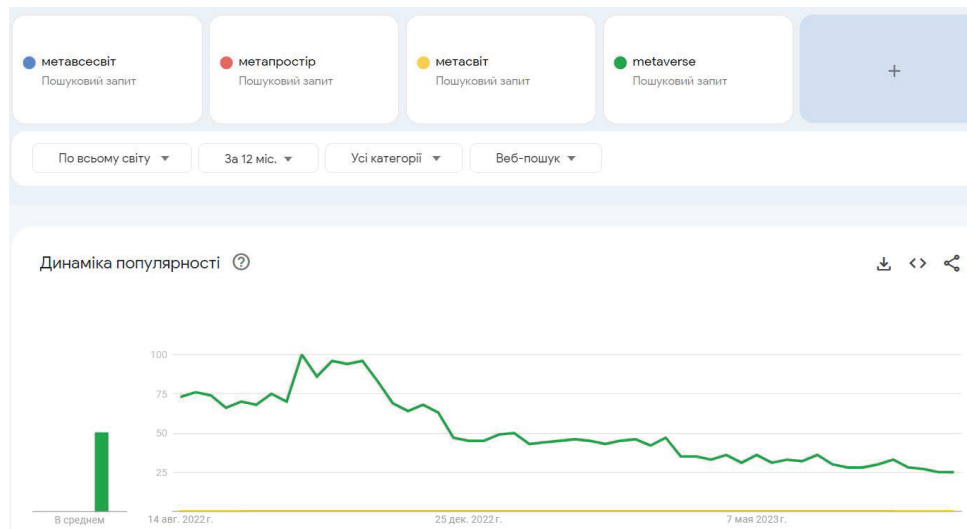

Рис. 1. Популярність теми у порівнянні за різними дефініціями «метавсесвіт», «метaproстір», «метасвіт», «metaverse» в пошуковик Google за 12 місяців
Джерело (Google Trends)

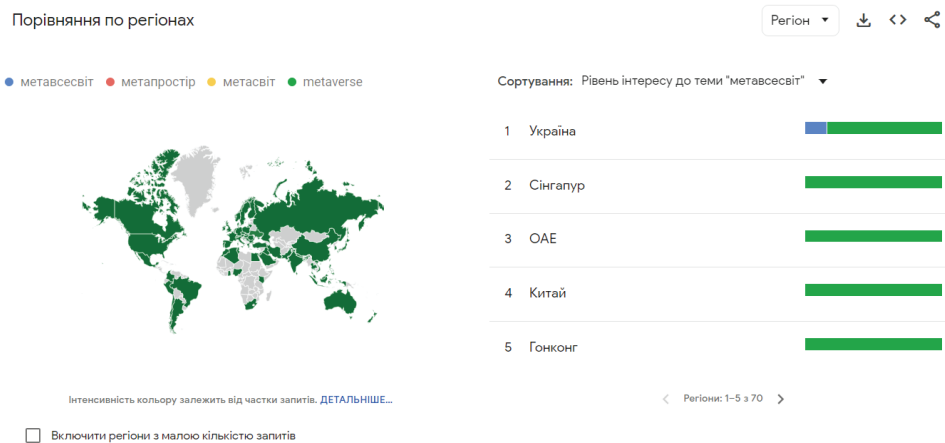

Рис. 2. Популярність теми у порівнянні за різними дефініціями «метавсесвіт», «метaproстір», «метасвіт», «metaverse» по регіонам в пошуковик Google за 12 місяців
Джерело (Google Trends)

нові тренди в сфері туризму та навіть переосмислити історичні факти (Parasol). Зростаюча популярність метaproсторів може стати істотною для художників, культурних ентузіастів та музеїв, відкриваючи нові можливості для взаємодії та розвитку.

Метaproстір, ця захоплююча концепція, в якій віртуальний світ співіснує з реальністю, розкриває перед нами ряд особливостей:

- Він втілює в собі взаємодію між людьми, а також з віртуальними об'єктами та персонажами.
- Метaproстір має безмежний потенціал в різних сферах, таких як навчання, розваги, робота та спілкування.

— Незважаючи на ранні стадії розвитку, він має здатність змінити наше сприйняття цифрового світу та спосіб взаємодії з ним.

На сьогодні метaproстір вже набуває життя завдяки кільком проектам і компаніям, які досліджують його різні аспекти. Серед них – ігрові платформи віртуальної реальності, соціальні медіа-платформи та віртуальні світи на основі блокчейну. Майбутні наслідки метaproсторів для суспільства, такі як переформування форм праці, еволюція соціальних норм і нові економічні системи, мають значимі наслідки. Значущі питання, які виникають, стосуються приватності, безпеки та управління

в цьому віртуальному просторі (Що таке Метавсесвіт?).

Узагалі, метапростір має потужний потенціал змінити нашу спільну взаємодію один з одним та із цифровим світом, відкриваючи перед нами нові горизонти можливостей, виявити свою корисність в різних сферах, наступні приклади це демонструють:

– Освіта: Метавсесвіт може слугувати платформою для створення віртуальних навчальних середовищ, де студенти зможуть вивчати різні предмети у більш інтерактивному та захопливому форматі.

– Розваги: Метавсесвіт може бути використаний для створення віртуальних світів, де люди матимуть змогу грати в ігри, переглядати фільми, слухати музику та проводити час у компанії друзів.

– Робота: Метавсесвіт може послужити платформою для створення віртуальних робочих місць, де люди з різних куточків світу зможуть працювати разом.

– Спілкування: Метавсесвіт може створювати віртуальні зустрічні місця, де люди можуть взаємодіяти один з одним у більш інтимній та захопливій формі.

На світовому рівні, декілька країн вже вклали значні ресурси у розвиток метапростору, як показано у таблиці 1 (див. табл. 1).

В кожній країні розвиток метапростору все ще знаходиться на ранніх стадіях, і в цьому процесі виникає ряд проблем, які потребують вирішення. Наприклад, однією з ключових вимог є забезпечення конфіденційності та безпеки користувачів. Також важливим завданням є створення інтероперабельності між різними метаплатформами, що дозволить їм взаємодіяти ефективно та безперешкодно. Крім того, необхідно розробити справедливую та прозору структуру управління метасвітом, щоб забезпечити збалансованість інтересів різних учасників.

У своїй праці, науковець Олександр Буров узагальнюючи інформацію наводить шість шляхів, які демонструють позитивний вплив метавсесвіту на освіту (див. рис. 3). Це є прикладом того, як метавсесвіт націлений на соціалізацію людей у синтетичному віртуальному середовищі, де можливість взаємодії і спілкування відкриває нові горизонти для покращення освіти та збагачення досвіду (Буров, с. 13, 2023).

Таблиця 1

Інвестиції та проекти в розвитку метапростору: порівняння за країнами

Країна	Проекти/Ініціативи
Сполучені Штати Америки (США)	Концепція Metaverse виникла на території США. Сучасності свідчить про існування численних компаній, які активно працюють над подібними технологіями, такими як доповнена та віртуальна реальність (AR та VR). Крім цього, в Сполучених Штатах Америки широко впроваджуються метавсесвіти в різних сферах: від ігрового сегмента до дистанційного та інтерактивного навчання, а також віртуальних екскурсій.
Республіка Корея (Південна Корея)	Уже тривалий період часу суспільство Південної Кореї активно розглядає можливість переходу до повноцінного цифрового формату. Тільки на цей рік заплановано виділити понад 170 мільйонів доларів фінансування для розвитку кіберпростору. Цей крок сприятиме перенесенню соціальних аспектів у віртуальний світ, а також підштовхне росту робочих місць та бізнесу, пов'язаного з Metaverse. Крім цього, уряд Південної Кореї розраховує на те, що це заохочує молодих спеціалістів продовжувати освіту в цьому напрямку. Остаточною ціллю Сеула (столиці Південної Кореї) є створення віртуальної екосистеми до 2026 року, яка охоплює всі сфери, включаючи культуру, економіку, освіту та туризм.
Японія	Поза використанням метавсесвіту для навчання програмування та розробки відеоігор, Японія також ретельно слідкує за головними тенденціями у сфері кіберпростору та постійно прагне відкривати нові застосування. З минулого року уряд цієї країни рішуче збільшив обсяг інвестицій у незамінні токени та метавсесвіт, і активно просуває концепцію Web 3.0. Усі ці аспекти послужили основою для цифрової трансформації Японії.
Китайська Народна Республіка (Китай)	У Китаї ідея метавсесвіту активно обговорюється в Інтернеті та ЗМІ загалом. Тут діє кілька провідних компаній, які будують свій бізнес навколо концепції метавсесвіту. Популярність цієї ідеї зростає не тільки в освітньо-науковій галузі, але й в інших сферах, таких як архітектурне планування, інженерія та інші аспекти суспільного життя.

Джерело: таблиця сформована авторами на основі аналізу джерела (Що ми знаємо про метавсесвіт та яка з нього користь?)

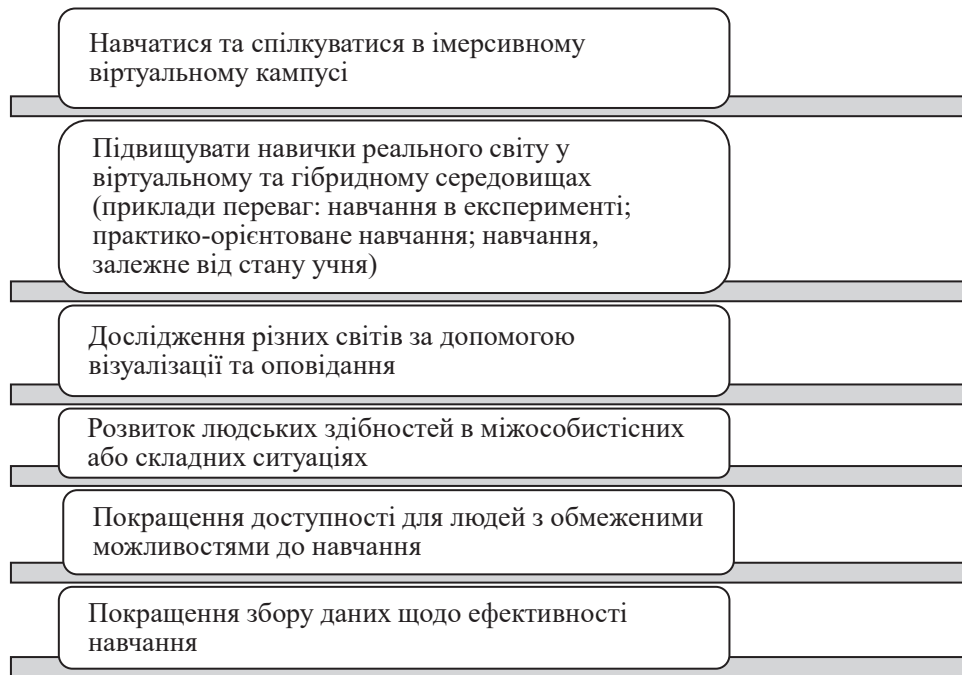

Рис. 3. Шляхи, які демонструють позитивний вплив метавсесвіту на освіту

Джерело: розроблено на основі джерела (Буров, с. 13, 2023)

Метавсесвіт є ключовим поняттям у сучасному цифровому світі, яке влаштовує містичний міст між реальністю та віртуальністю, надаючи нам можливість переосмислити наше сприйняття та взаємодію з навколишнім середовищем. Завдяки розширеним можливостям штучного інтелекту, віртуальної реальності, розширеної реальності та блокчейн технологій, метавсесвіт втілюється в реалістичний імерсивний досвід. Цей простір пропонує новий вимір для спілкування, навчання, розваг та бізнесу, змінюючи комунікацію в інтерактивний, відчутний та емоційно насичений процес (Exploring the metaverse in the digital economy..., 2022).

Водночас метавсесвіт поєднує реальність та віртуальність, змінюючи наше сприйняття та взаємодію з навколишнім середовищем. Завдяки розширеним можливостям штучного інтелекту, віртуальної реальності, розширеної реальності та блокчейн технологій, метавсесвіт стає реалістичним імерсивним досвідом. Він надає нові можливості для спілкування, навчання, розваг та бізнесу, перетворюючи комунікацію в інтерактивний та емоційно насичений процес.

Особливо важливим аспектом розвитку метавсесвіту є його вплив на музейну справу. Він може революціонізувати традиційний музейний досвід, дозволяючи взаємодіяти з історією, культурою та мистецтвом у захоплю-

ючому форматі. Завдяки AR та VR технологіям, експонати оживають у віртуальних просторах, а екскурсії дозволяють подорожувати музеями з будь-якого куточка світу.

Музеї можуть використовувати метавсесвіт для створення нових і інноваційних способів взаємодії з відвідувачами. Ось деякі приклади того, як метавсесвіт можна використовувати в музейній справі (див. табл. 2): віртуальні екскурсії, інтерактивні експонати, освітні програми, спільнота (Metaverse for Cultural Heritages, с. 3730, 2022).

Оцифрування культурної спадщини з використанням метаверсійних технологій допоможе у популяризації, поширенні та успадкуванні традиційної культурної спадщини. Як зазначають дослідники в статті «Метавсесвіт для культурної спадщини», «...культурна спадщина як цілісність складається з форм, конотацій та інформації, що змінюється в часі. Вони можуть бути представлені в різних формах, обрисах, структурах і формах вираження. Культурна спадщина містить конотації та багаті знання, включаючи історичні знання, культурні знання, знання змісту та науково-технічні знання. Еволюційна інформація може успадковуватися в різний час, що може змінювати її форму і збагачувати конотативні знання. Таким чином, визначення основ культурної спадщини має важливе значення для розробки структури метапростору культурної спадщини. Хороший дизайн

Таблиця 2

Використання метавсесвіту в музейній справі: напрямки та приклади

Напрямки	Приклади
Віртуальні екскурсії	Музеї можуть використовувати метавсесвіт для створення віртуальних турів по своїх експозиціям. Це дозволить відвідувачам відвідати музеї з будь-якої точки світу.
Інтерактивні експонати	Метавсесвіт можна використовувати для створення інтерактивних експонатів, які дозволять відвідувачам вивчати матеріали в більш захопливій і пізнавальній формі.
Освітні програми	Музеї можуть використовувати метавсесвіт для проведення освітніх програм, які будуть доступні для відвідувачів з будь-якої точки світу.
Спільнота	Метавсесвіт може використовуватися для створення спільноти людей, які цікавляться музеями. Це дозволить відвідувачам спілкуватися один з одним.

Джерело: таблиця сформована авторами на основі аналізу джерел (Metaverse for Cultural Heritages, с. 3730, 2022; Що таке Метавсесвіт?)

метапростору потенційно може запропонувати економічно ефективні рішення для збереження і захисту культурної спадщини. Він може покращити користувацький досвід і створити стійкий інтерес через взаємодію між відвідувачами і культурною спадщиною» (Metaverse for Cultural Heritages, с. 3730, 2022).

Одним із найбільших плюсів метавсесвіту у музейній справі є доступність культурної спадщини для широкої аудиторії. Віртуальні музеї дозволяють досліджувати культурні цінності без обмежень фізичної присутності. Однак, виклики стосуються збереження та безпеки віртуальних музейних експонатів, а також необхідності розробки нових підходів та стандартів для метавсесвіту.

Існує реальна потреба у створенні цілісного розуміння оцифрування культурної спадщини для вивчення об'єктів, фіксації та відтворення не лише візуальної та структурної інформації, але й історій та досвіду (через мовні дані), разом з їхнім культурним та соціально-історичним контекстом, а також їхньою еволюцією в часі. Такий підхід дозволить зберегти багатство культурної спадщини для майбутніх поколінь та надати їм можливість поглибленого вивчення.

Процес оцифрування і відтворення культурної спадщини у метавсесвіті вимагає не лише використання візуальних та аудіо-візуальних технологій, але й впровадження сучасних методів обробки даних, включаючи аналіз тексту та семантичних зв'язків. Такий підхід допоможе створити повний та багатогранний контекст для розуміння об'єктів культурної спадщини та їхньої ролі в суспільстві.

Узагалі, метавсесвіт є інноваційною технологією, яка змінює спосіб сприйняття світу та взаємодії між людьми. Ця концепція має особливе значення в музейній справі, де вона відкриває нескінченні можливості для створення

емоційних, інтерактивних та доступних досвідів для всіх категорій відвідувачів. Метавсесвіт дозволяє перетворити стандартний музейний досвід на щось більше ніж просте спостереження – це можливість взаємодії з культурною спадщиною та історією через іммерсивні форми взаємодії. Такий підхід відкриває двері до нових методів навчання, розваг та сприйняття культурних цінностей, роблячи цей досвід більш запам'ятовуваним та значущим.

Проте, разом з безсумнівними перевагами, використання метавсесвіту в музейній справі також пов'язане з певними загрозами. Одна з найбільших проблем стосується збереження та безпеки віртуальних музейних експонатів. Цифрова інфраструктура може бути підвернута кібератакам, що може призвести до втрати цінних даних або навіть порушення інтерактивних досвідів відвідувачів. Безпека даних, аутентифікація та захист від несанкціонованого доступу стають насущними питаннями в цьому контексті (Buhalis, с. 104724, 2023).

Крім того, необхідно розробити нові підходи та стандарти для метавсесвіту. Інтерфейси, взаємодія та управління цифровими музейними досвідами мають бути спроектовані таким чином, щоб їх користування було інтуїтивним та доступним для різних категорій користувачів. Оптимізація процесу взаємодії в метавсесвіті та забезпечення відповідності його потребам різних груп відвідувачів є ключовим завданням, яке потребує постійної уваги та досліджень.

Варто відзначити, що швидка цифровізація суспільства без адекватного реагування та регулювання нових соціальних відносин у метавсесвіті може призвести до порушення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Це може негативно вплинути на різні аспекти суспільного, правового, економічного

та політичного життя як на рівні країни, так і на міжнародному рівні (Костенко, 2022).

Таким чином, хоча метавсесвіт пропонує великі можливості для збагачення музейного досвіду та доступу до культурної спадщини, важливо враховувати його потенційні ризики та працювати над їхнім вирішенням для забезпечення якісного та безпечного досвіду для відвідувачів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Метавсесвіт є інноваційною концепцією, яка відкриває перед сучасними суспільствами широкий спектр можливостей для взаємодії, навчання та розвитку віртуальних середовищ. Ця концепція дозволяє зблизити реальний світ з віртуальним, покращуючи сприйняття інформації та взаємодію користувачів. Реалізація метавсесвіту має значний потенціал в різних сферах, зокрема

в культурній спадщині та музейних справах, де він може сприяти покращенню доступності до цінних ресурсів та залученню нових аудиторій.

Метавсесвіт також може ефективно підтримати реалізацію державної політики цифрового розвитку, сприяючи створенню інноваційних продуктів і послуг, покращенню ділового середовища та підвищенню конкурентоспроможності. Однак, необхідно бути пильними до можливих негативних наслідків, таких як зменшення відвідування традиційних музеїв або залежність від цифрових технологій.

Метавсесвіт відкриває перед суспільством багато перспектив для інноваційного розвитку у різних сферах. Однак, для досягнення позитивних результатів необхідно провести більше досліджень та врахувати різні аспекти, включаючи технічні, соціокультурні, правові та етичні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костенко О. В., Маньгора В. В. Метавсесвіт: правові перспективи регулювання застосування аватарів та штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 102–105. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/23> (дата звернення: 15.08.2023).
2. Google Trends. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/> (дата звернення: 14.08.2023).
3. Metaverse for Cultural Heritages / X. Zhang et al. *Electronics*. 2022. Vol. 11, no. 22. P. 3730. URL: <https://doi.org/10.3390/electronics11223730> (date of access: 15.08.2023).
4. Що таке Метавсесвіт? | Binance Academy. *Binance Academy*. URL: https://academy.binance.com/uk/articles/what-is-the-metaverse?utm_campaign=googleadsxacademy&utm_source=googleadwords_int&utm_medium=cpc&ref=HDYAHEES&gad=1&gclid=Cj0KCQjw27mhBhC9ARIsA-IFsETHydhVAXGB7D-PZF_y6UggXSCElqghvjr5SGxc2VF-qroHBDajQGSsaAnGoEALw_wcB (дата звернення: 14.08.2023).
5. What is the metaverse and why does it matter to the art world? Experts weigh in and predict its future impact. *The Art Newspaper – International art news and events*. URL: <https://www.theartnewspaper.com/2022/01/28/what-is-the-metaverse-and-why-does-it-matter-to-the-art-world-experts-weigh-in-and-predict-its-future-impact> (date of access: 14.08.2023).
6. Parasol M. Museums in the metaverse: How Web3 technology can help historical sites. *Cointelegraph*. URL: <https://cointelegraph.com/news/museums-in-the-metaverse-how-web3-technology-can-help-historical-sites> (date of access: 14.08.2023).
7. Що ми знаємо про метавсесвіт та яка з нього користь? – МНТУ. *МНТУ*. URL: <https://istu.edu.ua/що-ми-знаємо-про-метавсесвіт-та-яка-з-нього-користь/> (дата звернення: 14.08.2023).
8. Буров О. Ю. Синетичне навчальне середовище та метавсесвіт: віртуальні засоби та реальне життя. *Цифрова трансформація освіти України в умовах воєнного стану*: матеріали звіт. наук. конф. Ін-ту цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, 24 лют. 2023 р. Київ, 2023. С. 12–17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735053/2/3бїрник%20тез%20звітної%202023%20фін-1.pdf#page=12> (дата звернення: 15.08.2023).
9. Exploring the metaverse in the digital economy: an overview and research framework / X. Cheng et al. *Journal of Electronic Business & Digital Economics*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1108/jebde-09-2022-0036> (date of access: 14.08.2023).
10. Buhalis D., Leung D., Lin M. Metaverse as a disruptive technology revolutionising tourism management and marketing. *Tourism Management*. 2023. Vol. 97. P. 104724. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104724> (date of access: 14.08.2023).
11. The metaverse in education: Definition, framework, features, potential applications, challenges, and future research topics / X. Zhang et al. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1016300> (date of access: 14.08.2023).

REFERENCES:

1. Kostenko, O.V., & Manhora, V.V. (2022). Metavsesvit: pravovi perspektyvy rehuliuвання zastosuvannya avatariv ta shtuchnoho intelektu [Metaverse: legal prospects of regulation application of avatars and artificial intelligence]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Juridical scientific and electronic journal]*, (2), 102–105. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/23>. [in Ukrainian]
2. *Google trends*. (n.d.). Google Trends. Retrieved from: <https://trends.google.com/>. [in English]
3. Zhang, X., Yang, D., Yow, C. H., Huang, L., Wu, X., Huang, X., Guo, J., Zhou, S., & Cai, Y. (2022). Metaverse for cultural heritages. *Electronics*, 11(22), 3730. <https://doi.org/10.3390/electronics11223730>. [in English]
4. *Shcho take metavsesvit? [What is a metaverse?]* *Binance Academy*. (2021, September 21). Binance Academy. academy.binance.com. Retrieved from: https://academy.binance.com/uk/articles/what-is-the-metaverse?utm_campaign=googleadsxacademy&utm_source=googleadwords_int&utm_medium=cpc&utm_ref=HDYAHEES&utm_gad=1&utm_gclid=Cj0KCQjw27mhBhC9ARIsAIFsETHydh-VAXGB7D-PZF_y6UggXSCElqghvjr5SGxc2VF-qroHBDajQGSsaAnGoEALw_wcB. [in Ukrainian]
5. *What is the metaverse and why does it matter to the art world? Experts weigh in and predict its future impact*. (2022, January 28). The Art Newspaper – International art news and events. [theartnewspaper.com](https://www.theartnewspaper.com). Retrieved from: <https://www.theartnewspaper.com/2022/01/28/what-is-the-metaverse-and-why-does-it-matter-to-the-art-world-experts-weigh-in-and-predict-its-future-impact>. [in English]
6. Parasol, M. (2022, April 10). *Museums in the metaverse: How Web3 technology can help historical sites*. Cointelegraph. cointelegraph.com. Retrieved from: <https://cointelegraph.com/news/museums-in-the-metaverse-how-web3-technology-can-help-historical-sites>. [in English]
7. *Shcho my znaiemo pro metavsesvit ta yaka z noho koryst? [What do we know about the metaverse, and what are its benefits?]* – *MNTU [ISTU]*. (n.d.). *MNTU [ISTU]*. istu.edu.ua. Retrieved from: <https://istu.edu.ua/що-ми-знаємо-про-метавсесвіт-та-яка-з-нього-користь>. [in Ukrainian]
8. Burov, O.Yu. (2023). Synetychne navchalne seredovyshche ta metavsesvit: Virtualni zasoby ta realne zhyttia [Synetic learning environment and metaverse: Virtual environments and real life]. In *Tsyfrova transformatsiia osvity Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Digital transformation of Ukrainian education under martial law]* (pp. 12–17). ITsO NAPN Ukrainy [Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine]. <https://lib.iitta.gov.ua/735053/2/3бїрник%20тез%20звітної%202023%20фін-1.pdf#page=12>. [in Ukrainian]
9. Cheng, X., Zhang, S., Fu, S., Liu, W., Guan, C., Mou, J., Ye, Q., & Huang, C. (2022). Exploring the metaverse in the digital economy: An overview and research framework. *Journal of Electronic Business & Digital Economics*. <https://doi.org/10.1108/jebde-09-2022-0036>. [in English]
10. Buhalis, D., Leung, D., & Lin, M. (2023). Metaverse as a disruptive technology revolutionising tourism management and marketing. *Tourism Management*, 97, 104724. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104724>. [in English]
11. Zhang, X., Chen, Y., Hu, L., & Wang, Y. (2022). The metaverse in education: Definition, framework, features, potential applications, challenges, and future research topics. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1016300>. [in English]

УДК 352:353:005.2

Марина СОРОКА

аспірантка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: marupsoroka@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2488-0853

Бібліографічний опис статті: Сорока, М. (2023). Мережева взаємодія стейкхолдерів під час розроблення регіональних стратегій смарт-спеціалізації. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 83–90, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-11>

МЕРЕЖЕВА ВЗАЄМОДІЯ СТЕЙКГОЛДЕРІВ ПІД ЧАС РОЗРОБЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено вплив взаємовідносин між стейкхолдерами під час розроблення регіональних стратегій смарт-спеціалізації на результативність подальшої реалізації стратегічних пріоритетів на рівні територіальних громад. Виявлено, що реалізація стратегій смарт-спеціалізації має здійснюватися на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх органів у форматі мережевої взаємодії, що забезпечують її успішну реалізацію за умов, що органи публічного управління спонукають і стимулюють підприємців, представників наукових установ та розробників інноваційних ідей і продуктів співпрацювати з підприємствами для найкращого розкриття головних напрямів та/чи секторів смарт-спеціалізації регіону. Розглянуто вимоги законодавства щодо залучення стейкхолдерів до механізму реалізації стратегій розвитку смарт-спеціалізації як регіонів, так і територіальних громад та моделі взаємодії місцевих стейкхолдерів. Визначено особливості залучення громадськості, важливості міжнародного партнерства та уроків з досвіду смарт-спеціалізації щодо «процесу підприємницького відкриття». Виокремлено ризики, які пов'язані із реалізацією підходу смарт-спеціалізації у регіонах України та взаємодією між стейкхолдерами. З метою забезпечення ефективної комунікації між стейкхолдерами в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні уточнено завдання подальших наукових досліджень, зокрема, розроблення із використанням досвіду країн ЄС базових методичних рекомендацій щодо взаємодії органів державного управління з іншими ключовими стейкхолдерами, розроблення моделі знань у сфері регіональної смарт-спеціалізації як основи формування освітніх програм різного рівня, започаткування практики проведення тематичних он-лайн семінарів для трансферу знань між різними групами стейкхолдерів.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, смарт-спеціалізація, стейкхолдери, стратегія, співпраця, процес підприємницького відкриття.

Maryna SOROKA

Postgraduate Student of the Department of Public Administration and Local Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: marupsoroka@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2488-0853

To cite this article: Soroka, M. (2023). Merezheva vzaiemodiia steikholderiv pid chas rozroblennia rehionalnykh stratehii smart-spetsializatsii [Network interaction of stakeholders for the development of regional smart specialization strategies]. *Public Administration and Local Government*, 2, 83–90, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-11>

NETWORK INTERACTION OF STAKEHOLDERS FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL SMART SPECIALIZATION STRATEGIES

The article examines the influence of relationships between stakeholders during the development of regional smart specialization strategies on the effectiveness of further implementation of strategic priorities at the level of territorial communities. It was revealed that the implementation of smart specialization strategies should be carried out on the basis of partnership, coordination and coherence of the activities of all bodies in the format of network interaction, which ensure its successful implementation under the conditions that public administration bodies encourage and stimulate entrepreneurs, representatives of scientific institutions and developers of innovative ideas and products to cooperate with enterprises for the best disclosure of the main directions and/or sectors of smart specialization of the region. The requirements of the legislation regarding the involvement of stakeholders in the mechanism of implementation of smart specialization development strategies of both regions and territorial communities and the model of interaction of local stakeholders were considered. The features of public involvement, the importance of international partnership and lessons from the experience of smart specialization regarding

the «entrepreneurial discovery process» have been identified. The risks associated with the implementation of the smart specialization approach in the regions of Ukraine and the interaction between stakeholders are highlighted. In order to ensure effective communication between stakeholders in the conditions of the legal regime of martial law and post-war reconstruction in Ukraine, the task of further scientific research has been clarified, in particular, the development of basic methodological recommendations using the experience of EU countries regarding the interaction of state administration bodies with other key stakeholders, the development of a knowledge model in the field regional smart specialization as a basis for the formation of educational programs of various levels, initiation of the practice of holding thematic online seminars for the transfer of knowledge between different groups of stakeholders.

Key words: public administration, smart specialization, stakeholders, strategy, cooperation, entrepreneurial discovery process.

Актуальність проблеми. Смарт-спеціалізація передбачає об'єднання промислової, освітньої та інноваційної галузі для визначення пріоритетних напрямів регіону і стратегічної співпраці задля спільної мети – піднесення регіону через модель економіки знань. Концепція смарт-спеціалізації полягає в тому, щоб влада спонукала та стимулювала бізнес і наукове середовище краще співпрацювати з підприємствами для розкриття головних галузей та/чи секторів спеціалізації регіону. Досягти результату можливо лише за умови ефективної співпраці та синергії між місцевою владою, бізнесом, академічним середовищем і громадянським суспільством (Шевченко, 2021). Тому, ключову роль у належному формуванні стратегії, подальшому виконанні стратегічного плану та моніторингу ходу реалізації регіональних стратегій на основі смарт-спеціалізації, а також стратегій розвитку територіальних громад, які прийняті на основі регіональної стратегії, відіграє результативна взаємодія ключових заінтересованих сторін – стейкхолдерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодію та залучення стейкхолдерів до розроблення, аналізування та виконання положень регіональних стратегій на засадах смарт-спеціалізації розглядали у своїх працях такі фахівці, як А. Шевченко (Шевченко, 2021), К. Прасолова та Б. Данилишин, (Прасолова, Данилишин, 2022), М. Слинько (Слинько, 2021).

Так, К. Прасолова та Б. Данилишин акцентують на тому, що стратегія смарт-спеціалізації регіонів має розроблятися із залученням широкого кола стейкхолдерів, серед яких важлива роль належить академічній спільноті; концепція смарт-спеціалізації поєднує в собі промислову та інноваційну політику; важлива роль у реалізації концепції смарт-спеціалізації відводиться державно-приватному партнерству для акцентування саме на перевагах та сильних сторонах регіонів (Прасолова, Данилишин, 2022). А. Шевченко наголошує на критичній важливості створення ефективною системи оцінки та запобігання ризикам, пов'язаним з реалізацією

підходу смарт-спеціалізації у регіонах України (Шевченко, 2021). Питання потреби учасників процесу S3 у спеціальних знаннях і навичках на кожному з етапів як основи подальшого розроблення складових спеціальних освітніх компонент програм підготовки фахівців зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» вивчали Є. Бородін і Т. Маматова (Бородін, Маматова, 2023).

Метою статті є узагальнення та розкриття особливостей мережевої взаємодії ключових стейкхолдерів під час розроблення регіональних стратегій смарт-спеціалізації в Україні в умовах викликів воєнного стану та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки (Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, 2020), органами, що забезпечують реалізацію цієї стратегії, є: міністерства, інші центральні органи виконавчої влади; Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації; міські, селищні, сільські ради; всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування; громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики. Загальну координацію реалізації цієї Стратегії забезпечує Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку.

Реалізація Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки здійснюється на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх органів, що забезпечують її реалізацію (Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, 2020). Для розроблення регіональної стратегії та плану заходів рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адмі-

ністрацій визначається головний розробник, утворюється робоча група та керівний комітет.

Формування робочої групи здійснюється з урахуванням принципу гендерної рівності із залученням фахівців у галузі рівності прав жінок та чоловіків і представників суб'єктів регіонального розвитку (за згодою). Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації:

- повідомляють через засоби масової інформації та розміщують на своєму офіційному веб-сайті інформацію про початок роботи над проектами регіональних стратегій, орієнтовний графік заходів з підготовки проекту регіональної стратегії та плану заходів за формою згідно з додатком 1 до цієї Методики, визначають строк і форму подання пропозицій;

- забезпечують розроблення проєктів регіональних стратегій з урахуванням пропозицій робочих груп;

- забезпечують громадські обговорення проєктів регіональних стратегій;

- опрацьовують разом з робочими групами проєкти регіональних стратегій за результатами громадських обговорень;

- оприлюднюють звіти про результати розгляду пропозицій суб'єктів регіонального розвитку до проєктів регіональних стратегій (Про

затвердження методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, 2016).

Смарт-спеціалізація базується на партнерстві між представниками бізнесу, влади, науково-технічних установ та громадськості. Особливість цієї політики полягає в тому, що влада спонукає та стимулює підприємців, науку та розробників краще співпрацювати з підприємствами для розкриття головних напрямів та/чи секторів спеціалізації регіону (Industry4ukraine, 2020).

Залучення стейкхолдерів до розробки стратегії місцевого розвитку має бути широким, справедливим, рівноправним і добре організованим заздалегідь. Найчастіше виокремлюють три великі групи стейкхолдерів прочесів місцевого розвитку: «бізнес» – «влада» – «громада» (Васильченко, Парасюк, Єременко, 2015). Виходячи з цього положення, пропонуємо можливий розподіл організацій за групами стейкхолдерів процесів регіональної смарт-спеціалізації із доповненням четвертою групою – «Широке експертне середовище» (табл. 1).

Смарт-спеціалізація також вимагає залучення підприємницького середовища до процесу розробки стратегії. Під словосполученням «підприємницьке середовище» ми розуміємо

Таблиця 1

Можливі групи стейкхолдерів процесів регіональної смарт-спеціалізації

Група стейкхолдерів	Організації, які можуть входити до групи стейкхолдерів
«Влада»	Органи державної влади регіонального рівня (відповідні департаменти обласних державних адміністрацій). Органи місцевого самоврядування, їх структурні підрозділи, комунальні підприємства. Депутати місцевих рад. Державні та комунальні агенції, які відповідають за планування та управління економічним розвитком та здійснюють регуляторні функції Заклади вищої та передвищої освіти, науково-дослідні установи
«Бізнес»	Великі підприємства та їх об'єднання. Малі, середні та дрібні підприємства, приватні підприємці. Фінансові установи (банки, інвестиційні агентства, кредитні спілки тощо) Торгово-промислові палати та інші бізнес-асоціації Агенції, ради та асоціації підприємців, посередники з підтримки та розвитку бізнесу (бізнес-центри, фонди розвитку підприємництва тощо)
«Громада»	Громадські об'єднання, зокрема, асоціації органів місцевого самоврядування. Агенції регіонального та місцевого розвитку. Органи самоорганізації населення Організації, асоціації та ініціативні групи громадян, які представляють інтереси територіальних громад громади Профспілки та інші професійні асоціації
Широке експертне середовище	Експерти у сфері стратегічного планування та смарт-спеціалізації національного рівня. Міжнародні та національні програми та проєкти технічної допомоги. Експерти за межами країни. Експертна підтримка на цифрових платформах Smart Specialisation Platform та ESPON

Джерело: розроблено автором за ідеєю та підходом (Васильченко, Парасюк, Єременко, 2015).

не тільки підприємства, але й приватних осіб та різноманітні організації, що мають певний досвід та знання. Мета цього аналізу полягає у будівництві систематичного розуміння сфер економіки та суспільства, що мають найбільший потенціал для розвитку у майбутньому. Проведення такого аналізу має зосереджуватися на отриманні основної, базової інформації щодо діяльності регіонального підприємницького середовища, оцінюючи його здатність генерувати потік експериментів та інноваційних ідей. Окрім використання та розробки статистики в регіоні, ефективна оцінка динаміки підприємницької діяльності може бути проведена тільки за умови залучення всіх стейкхолдерів, органів управління та керівництва, відповідальних за смарт-спеціалізацію, до процесу обговорення. Отже процес виявлення регіональної смарт-спеціалізації потребує використання певного набору інструментів для проведення такого аналізу: консультації та аудит (аудит науково-технологічної сфери), інтерв'ю з управлінням кластерами та підприємствами, змішаними робочими групами, також необхідне створення моніторингових груп (Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації, 2019).

Первинний варіант концепції смарт-спеціалізації передбачав здійснення взаємодії місцевих стейкхолдерів на основі «потрійної спіралі», тобто співробітництво в системі «держава – наука – бізнес». Пізніше ця модель, з додаванням громадського сектору, трансформувалась у модель «чотирьох спіралей». Присутність громадськості, за задумом розробників концепції смарт-спеціалізації, має запобігати лобюванню інтересів окремих регіональних стейкхолдерів на шкоду інтересів решти суспільства. На сучасному етапі поширюється та активно обговорюється думка, що досягнення цілей смарт-спеціалізації, а саме структурної модернізації і підвищення конкурентоспроможності економік, можна прискорити через започаткування і розвиток партнерських взаємин за межами окремих територій (Швець, 2022). Мова йде про зовнішнє партнерство, яке утворюється на міжрегіональному та наднаціональному рівнях, що відповідно супроводжується взаємодією інноваційних екосистем вищого порядку і забезпечує взаємодоповненість, взаємопідсилення регіональних/національних стратегій смартспеціалізації. Експерти зазначають, що відкритість смарт-спеціалізації та їх спрямованість назовні дають регіонам доступ до широких бізнес- та знаннєвих мереж, дозволяють зміцнити свій дослідницький потенціал, вийти

на інші ринки, розширити підприємницькі можливості, посилити власні сильні сторони, інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості та наростити інвестиції у регіональні економіки.

Таким чином, коло стейкхолдерів процесів розроблення стратегій регіональної смарт-спеціалізації може трансформуватися, наприклад, на рис. представлені групи ключових стейкхолдерів процесів розроблення стратегій регіональної смарт-спеціалізації, які були визначені Європейською Асоціацією Агенцій Регіонального Розвитку (EURADA).

Той факт, що смарт-спеціалізація базується на інноваційному потенціалі автоматично обумовлює залучення різних видів та рівнів стейкхолдерів до активної участі в розробці її дизайну та подальшій імплементації. Саме тому найбільш поширена модель, яка заснована на трьохсторонній співпраці між промисловістю, дослідницькими інституціями й вищими навчальними закладами, а також органами влади («модель потрійної спіралі») більш не є актуальною в контексті смарт-спеціалізації та потребує модернізації.

На думку європейських експертів, для забезпечення результативності процесу розроблення смарт-спеціалізації обов'язковою умовою є залучення користувачів інноваційних продуктів, чи груп, що представляють інтереси споживачів, відповідні громадські об'єднання, що представляють громадян та працівників (Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації, 2019). Оновлена модель управління має включати «ринок» та «громадянське суспільство» водночас. Така модель запобігає наданню переваги певним групам, чи лобюванню інтересів головних регіональних стейкхолдерів під час прийняття рішень. Аби забезпечити право голосу кожного стейкхолдера під час розробки та імплементації стратегії, модель управління має будуватися за принципом спільного керівництва, а це означає, що ієрархія в процесі прийняття рішень має бути достатньо гнучкою, щоб кожний учасник брав на себе ініціативу на конкретних етапах проектування смарт-спеціалізації відповідно до своїх можливостей, навиків та досвіду. Коли учасників забагато, час від часу, можуть виникати певні труднощі в процесі пошуку спільних точок дотику та урегулювання конфліктних ситуацій. Для того щоб заздалегідь уникнути цієї проблеми орган управління смарт-спеціалізацією повинен включати горизонтальну групу (boundary-spanners), що складається з людей або організацій, які мають багатосторонні знання та гарний досвід комунікації між представниками різних інститу-

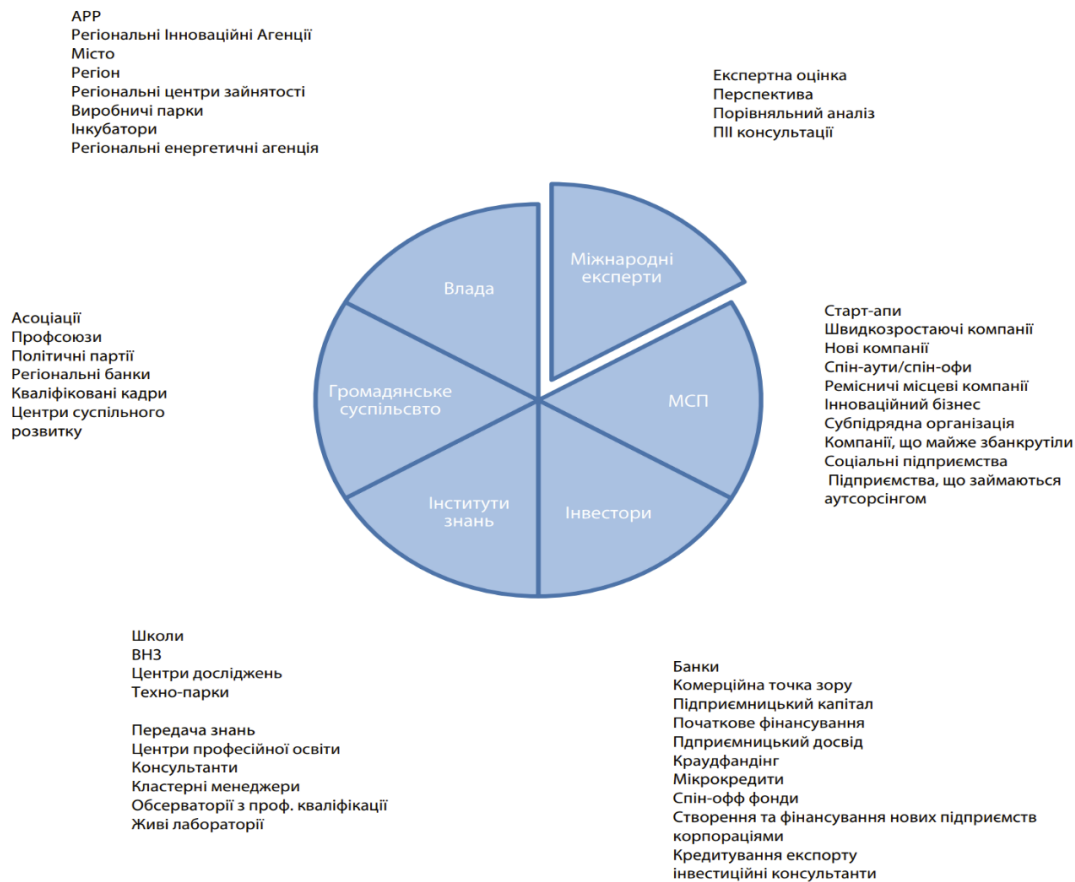
Структура регіональних знань

Рис. 1. Групи ключових стейкхолдерів процесів розроблення стратегій регіональної смарт-спеціалізації за EURADA

Джерело: Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації, 2019.

цій для налагодження комунікації між різними стейкхолдерами та модерування процесом.

Серед важливих уроків з досвіду реалізації процесів регіональної смарт-спеціалізації експерти виокремлюють декілька аспекти мережевої комунікації ключових стейкхолдерів (табл. 2).

Смарт-спеціалізація передбачає різні підходи для залучення основних учасників цього процесу: для інвесторів – інвестиційна мапа потенційних проєктів; для науковців – напрямок для прикладних досліджень та навчального процесу, яких потребує ринок; для бізнесу – задоволення потреби в інноваціях та кваліфікованих кадрах, можливість співпраці та розширення ланцюга створення цінності; для влади – інклюзивність, легітимізація та підтримка прийняття рішень громадою (Брич, Пуцентейло, Костецький, Гунько, 2022).

На думку А. Шевченка, вагомими слід вважати ризики, пов'язані з корупцією; усуненням або недостатнім залученням бізнесу, науки та громади на всіх стадіях формування та реалізації стратегій; відсутністю гнучкої системи

корегування завдань та інструментів реалізації стратегій (Шевченко, 2021). Прозорість та справедливий розподіл ресурсів має забезпечуватися розмежуванням фінансових і управлінських функцій, розбудовою інформаційно-комунікаційної системи для внутрішньо- та міжрегіональної співпраці, створенням міжсекторальних наглядових органів, що контролюватимуть стадії реалізації політики смарт-спеціалізації та прийматимуть рішення щодо її корегування на основі кількісно вимірюваних показників ефективності виконання цілей за кожним пріоритетом смарт-спеціалізації.

Робота над стратегією повинна бути налаштована так, щоб між учасниками налагоджувалися довгострокові партнерські стосунки. Кожна група зацікавлених сторін вносить в стратегію свої особливі бачення перспективи, специфічні пріоритети та необхідні ресурси і тим самим сприяє створенню ефективної стратегії МЕР, а також надає усім сторонам стимулів та

Таблиця 2

**Аспекти мережевої комунікації ключових стейкхолдерів процесів
регіональної смарт-спеціалізації**

Аспект	Коментар
Комунікація	Необхідна чітка комунікаційна стратегія. Підприємства, які беруть участь в проєктах смарт-спеціалізації, вимагають постійного забезпечення зворотного зв'язку
Управління	Робоча група з розроблення стратегії та Стратегічний комітет, який відповідає за її реалізацію, зазвичай відіграють ключову роль у підтримці ефективної комунікації, особливо за умови, якщо керівник, який очолює команду «процесу підприємницького відкриття» є провідним лідером місцевого бізнес-сектора або результативно співпрацює з представниками регіонального та місцевого бізнесу
Лідери галузей	Можуть допомогти залучити регіональну та місцеву бізнес-спільноту до традиційних чи нових галузей, кожна з яких потребує впровадження інновацій
Місцеві засоби масової інформації	Залучення місцевих ЗМІ сприяє підвищенню ефективності впровадження смарт-спеціалізації
Пілотні проєкти	Пілотні проєкти, що реалізуються місцевими лідерами бізнес-сектору є ефективною формою практичного навчання, що генерує корисну інформацію та допомагає підтримувати активне залучення бізнес-спільнот

Джерело: розроблено автором за матеріалами (Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації, 2019).

мотивації втілювати плани у життя. Колективна участь громади сприятиме створенню атмосфери взаємного довір'я (міжособистісного та довір'я до влади), формуванню соціального капіталу та корпоративної культури, а в подальшому – реалізації проєктів та заходів стратегії.

Завдяки широкій участі громади може бути створена реалістична та актуальна стратегія місцевого розвитку. Але у кожній з визначених груп зацікавлених сторін (державний сектор, приватний сектор, громадянське суспільство) треба виділити таких представників (осіб чи організацій), які можуть впливати на розвиток (планування та реалізацію) або на яких питання місцевого розвитку впливають у першу чергу (Васильченко, Парасюк, Єременко, 2015).

Оскільки процес реформування державної політики, в тому числі державної регіональної політики, вимагає оволодіння працівниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування новими знаннями та навичками, підвищення рівня їх кваліфікації, важливою є роль інституцій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, здійснюють підготовку кадрів та науково-дослідне супроводження політичних реформ, зокрема Національний інститут стратегічних досліджень, НАДС, заклади вищої освіти та центри підвищення кваліфікації, які здійснюють підготовку публічних службовців та депутатів місцевих рад. Водночас, маємо зазначити що наразі відсутня національна модель знань у сфері регіональної смарт-спеціалізації як основи формування відповідних освітніх програм.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. Реалізація стратегій смарт-спеціалізації має здійснюватися на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх органів у форматі мережевої взаємодії, що забезпечують її успішну реалізацію за умов, що органи публічного управління спонукають і стимулюють підприємців, представників наукових установ та розробників інноваційних ідей і продуктів співпрацювати з підприємствами для найкращого розкриття головних напрямів та/чи секторів смарт-спеціалізації регіону.

2. Найбільш поширена модель управління процесами вироблення інновацій на регіональному рівні, яка заснована на трьохсторонній співпраці між промисловістю, дослідницькими інституціями й вищими навчальними закладами, а також органами влади («модель потрійної спіралі») більш не є актуальною в контексті смарт-спеціалізації та потребує модернізації, зокрема, для забезпечення результативності процесу розроблення смарт-спеціалізації обов'язковою умовою є залучення користувачів інноваційних продуктів, чи груп, що представляють інтереси споживачів, відповідні громадські об'єднання, що представляють громадян та працівників.

3. З метою забезпечення ефективної комунікації між стейкхолдерами в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні уточнено завдання подальших наукових досліджень, а саме:

– розроблення із використанням досвіду країн Європейського Союзу базових методичних рекомендацій щодо взаємодії органів державного управління, зокрема, профільних мініс-

терств і обласних державних адміністрацій, з іншими ключовими стейкхолдерами;

– розроблення моделі знань у сфері регіональної смарт-спеціалізації як основи формування робочих програм дисциплін освітньо-професійних програм для другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 281 Публічне управління та адміністрування і 074 Менеджмент, а також програм короткотермінового підвищення кваліфікації державних службовців,

посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад та представників громадських об'єднань;

– започаткувати практику проведення тематичних он-лайн семінарів з метою обговорювання проблемних питань в реалізації пріоритетів регіональної смарт-спеціалізації, дієвості положень чинного законодавства у зазначеній сфері та обміну досвідом упровадження смарт-спеціалізацій на рівні територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. № 79. (2016, Травень 31). *Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text>.
2. Шевченко А. В. Інструменти активізації інноваційного розвитку у промисловості України на засадах SMART-спеціалізації: аналітична записка. *НІДС: Центр економічних і соціальних досліджень*. 2021. С. 22. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/instrumenty-aktyvizatsiyi-innovatsiynoho-rozvytku-u-promyslovosti-ukrayiny>.
3. Смарт-спеціалізація в Україні – якою має бути цільова модель. *Industry4ukraine* : web-site. 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czi-lova-model/>.
4. Прасолова К., Данилишин Б. Основні детермінанти концепції смарт-спеціалізації регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-73>.
5. *Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації*. Неофіційна адаптована скорочена версія. Український інститут міжнародної політики, 2019. 23 с. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Kerivnitstvo-Smart-Spetsializatsiyi-DG-JRC-skrocheniy-ukr.-pereklad-1-1.pdf>
6. Бородін Є., Маматова Т. Розвиток освіти та S3 навичок в межах «рамки смарт-спеціалізації регіону розширення та сусідства ЄС». *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11(1). С. 72-78. DOI: <https://doi.org/10.15421/1523.10>.
7. Слинько М. Ю. Смарт-спеціалізація як інструмент інтеграції освіти, науки та бізнесу в межах регіону. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Т. 2*. Дніпро, 2021. С. 284-285.
8. Швець Н. В. Розвиток концепції смарт-спеціалізації та її роль в управлінні Національною економікою. *Території інновацій: стратегії, цінності та пріоритети (TISVP-2022): Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Суми : Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2022. С. 150.
9. Брич В. Я., Пуцентейло П. Р., Костецький Я. І., Гулько С. І. Смарт-спеціалізація як драйвер системи інноваційного регіонального розвитку. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1 (90). С. 141-151. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.1.19>.
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : *Постанова Кабінету Міністрів України* від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzha-vnoyistrategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>.
11. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування ; за ред. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «БІ ЕН ЕЙ», 2015.

REFERENCES:

1. Metodyka rozroblennia, provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii rehionalnykh stratehii rozvytku ta planiv zakhodiv z yikh realizatsii No 79. (2016, Traven 31) [Methodology for developing, monitoring and evaluating the effectiveness of the implementation of regional development strategies and action plans for their implementation. No 79. (2016, May 31)]. Order of the Ministry of Regional Development, Construction, Housing and Communal Services of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text>. [in Ukrainian]
2. Shevchenko, A.V. (2021). Instrumenty aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku u promyslovosti Ukrainy na zasadakh SMART-spetsializatsii: analitychna zapyska [Tools for activation of innovative development in the

industry of Ukraine on the basis of SMART specialization: an analytical note.]. NIDS: *Centre for economic and social research*, p. 22. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/instrumenty-aktyvizatsiyi-innovatsiynoho-rozvytku-u-prom-yslovosti-ukrayiny>. [in Ukrainian]

3. Smart-spetsializatsiia v Ukraini – yakoiu maie buty tsilova model. (2020). [Smart specialization in Ukraine – what should be the target model]. *Industry4ukraine*. Retrieved from: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-butyzcilova-model/>. [in Ukrainian]

4. Prasolova, K., & Danylyshyn, B. (2022). Osnovni determinanty kontseptsii smart-spetsializatsii rehioniv [The main determinants of the concept of smart specialization of regions]. *Economy and society*, 46 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-73>. [in Ukrainian]

5. Kerivnytstvo zi stratehii doslidzen ta innovatsii dlia smart spetsializatsii [Guide to research and innovation strategy for smart specialization]. Unofficial adapted abridged version. (2019). *Ukrainian Institute for International Policy*, 23. [minregion.gov.ua](http://www.minregion.gov.ua). Retrieved from: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Kerivnitstvo-Smart-Spetsializatsiyi-DG-JRC-skrocheniy-ukr.-pereklad-1-1.pdf>. [in Ukrainian]

6. Borodin, Je., & Mamatova, T. (2023). Rozvytok osvity ta S3 navychok v mezhakh «ramky smart-spetsializaciji rehionu rozshyrennja ta susidstva JeS» [Development of education and S3 skills within the "EU Enlargement and Neighbourhood Region Smart Specialization Framework"]. *Aspects of public administration*, 11(1), 72-78. DOI: <https://doi.org/10.15421/152310>. [in Ukrainian].

7. Slynko, M.Yu. (2021). Smart-spetsializatsiia yak instrument intehtatsii osvity, nauky ta biznesu v mezhakh rehionu [Smart specialization as a tool for integrating education, science and business within the region]. *Integration of education, science and business in the modern environment: winter disputes: theses of additional. Proceedings of II International. Sci.-Pract. Internet Conf. Vol. 2* (pp. 284–285) [in Ukrainian].

8. Shvets, N.V. (2022). Rozvytok kontseptsii smart-spetsializatsii ta yii rol v upravlinni Natsionalnoi ekonomikoi [Development of the concept of smart specialization and its role in managing the National Economy]. *Innovation Territories: Strategies, Values and Priorities (TISVP-2022): Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 150). Institute of Innovative Development and Knowledge Transfer Strategies. [in Ukrainian].

9. Brych, V.Ja., Pucentejo, P.R., Kostecjkyj, Ja.I., & Ghunjko S.I. (2022). Smart-spetsializatsiia yak draiver systemy innovatsiynoho rehionalnogo rozvytku. [Smart specialization as a driver of innovative regional development system]. *Innovacijna ekonomika*, 1 (90), 141-151. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.1.19>. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021–2027 roky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.08.2020 r. № 695 [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027. No 695. (2020, August 5). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. kmu.gov.ua. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyistrat-egiyi-regionalnogo-rozvytku-na-20212027-t50820>. [in Ukrainian].

11. Vasilchenko, G., & Parasyuk, I., & Eremenko, N. (2015). Planuvannia rozvytku terytorialnykh hromad : navch. posib. dlia posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia [Planning the development of territorial communities. Manual for local self-government officials]. Kyiv: LLC "ENTERPRISE "VN EY". [in Ukrainian].

УДК 351/352:628.1:3.072.2

Ганна ФРОЛОВА

аспірант, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: Frolova.H.O@ntu.one

ORCID: 0000-0002-4844-9312

Ірина ЧИКАРЕНКО

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: irina_chikarenko@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7381-7773

Бібліографічний опис статті: Фролова, Г., Чикаренко, І. (2023). Забезпечення водопостачання територій та громад як пріоритетний напрям взаємодії державної влади та місцевого самоврядування. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 91–98, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-12>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОДОПОСТАЧАННЯМ ТЕРИТОРІЙ ТА ГРОМАД ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В статті обґрунтовуються підходи до організації ефективної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації антикризових заходів щодо забезпечення водопостачання населення Дніпропетровської області в умовах мирного часу та правового режиму воєнного стану.

Крім безпосереднього ураження об'єктів централізованого водопостачання в результаті ракетних обстрілів причиною виведення їх з ладу є відключення електроенергії. Дієвим рішенням для підтримки роботи насосних станцій стало використання генераторів там, де це технологічно можливо та доцільно. Для забезпечення роботи альтернативного джерела струму створювались запаси палива.

Після подій 06 червня 2023 року, коли російські окупаційні війська підірвали греблю, стрімко обміліло Каховське водосховище, внаслідок чого Нікопольський і частина Криворізького району залишились без централізованого водопостачання.

Органи публічного управління місцевого рівня змогли запобігти повному дефіциту питної води через організацію процесів буріння артезіанських свердловин, облаштування пунктів розливу з цистерн та створення запасів бутильованої води. У співпраці з американсько-українським фондом «RAZOM» планується встановити 20 очисних станцій води з колодязів.

Другим кроком стало впровадження багатомільйонного експериментального проєкту – будівництво нового магістрального водогону протяжністю 145 км. При цьому для досягнення мети об'єднались держава, місцеві органи влади, а також підприємства приватної та комунальної форми власності.

Отже розв'язання органами публічного управління сьогоденних проблем, пов'язаних із забезпеченням територій та громад питною водою під час війни, зокрема з урахуванням зарубіжного досвіду та кращих практик публічноуправлінської діяльності у цій сфері, стає більш дієвим в умовах, коли влада працює консолідовано, відкрито та прозоро. Створені під час війни військові державні адміністрації одночасно виконують функції військових та державних органів влади, а органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, в рамках дії Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Оптимальною моделлю реформування вітчизняної водопостачальної галузі у мирний час повинні бути критерії самоокупності та самофінансування підприємств водопровідно-каналізаційного комплексу з мінімальним втручанням органів влади, але це стане можливим лише у повоєнний період.

Ключові слова: публічне управління, місцеве самоврядування, комунальні підприємства, централізоване водопостачання, питна вода, правовий режим воєнного стану, повоєнне відновлення, програми та проєкти розвитку.

Hanna FROLOVA

Postgraduate Student, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: Frolova.H.O@nmu.one
ORCID: 0000-0002-4844-9312

Iryna CHIKARENKO

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine),
e-mail: irina_chikarenko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7381-7773

To cite this article: Frolova, H., Chikarenko, I. (2023). Zabezpechennia vodopostachanniam terytorii ta hromad yak priorytetnyi napriam vzaiemodii derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Water supply of territories and communities as a priority interaction between public administrations and local self-government]. *Public Administration and Local Government*, 2, 91–98, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-12>

WATER SUPPLY OF TERRITORIES AND COMMUNITIES AS A PRIORITY INTERACTION BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATIONS AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article substantiates approaches to the organization of effective interaction between public administration and local self-government bodies during the implementation of anti-crisis measures to ensure water supply to the population of the Dnipropetrovsk region in peacetime and the legal regime of martial law.

In addition to the direct damage to centralized water supply facilities as a result of rocket attacks, the reason for their failure is power outages. An effective solution to support the operation of pumping stations was the use of generators where it is technologically possible and expedient. To ensure the operation of an alternative source of current, fuel reserves were created.

After the events of June 6, 2023, when the Russian occupying forces blew up the dam, the Kakhovsky reservoir dried, and as a result, Nikopolsky and part of Kryvorizka district were left without a centralized water supply.

Public administration bodies at the local level were able to prevent a complete shortage of drinking water by organizing the processes of drilling artesian wells, setting up filling points from cisterns, and creating stocks of bottled water. In cooperation with the American-Ukrainian fund "RAZOM", it is planned to install 20 water purification stations from wells.

The second step was the implementation of a multi-million experimental project – the construction of a new main water pipeline with a length of 145 km. At the same time, public administration, local self-government, as well as enterprises of private and communal forms of ownership united to achieve the goal.

So, the solution by public administration bodies of today's problems related to the provision of drinking water to territories and communities during the war, in particular taking into account foreign experience and the best practices of public administration in this area, becomes more effective in conditions when the government works in a consolidated, open manner and transparent.

Military public administrations created during the war simultaneously perform the functions of military and public administrations, and local self-government exercise the powers granted to them by the Constitution of Ukraine, within the framework of the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law».

The optimal model for reforming the domestic water supply industry in peacetime should be the criteria for self-sufficiency and self-financing of enterprises in the water supply and sewerage complex with minimal public administration intervention, but this will become possible only in the post-war period.

Key words: public administration, local self-government, communal enterprise, centralized water supply, drinking water, legal regime of martial law, post-war reconstruction, development programmes and projects.

Актуальність проблеми. В умовах збройної агресії РФ проти України та введення в дію правового режиму воєнного стану [1] водні ресурси дедалі частіше стають мішенями нападів або ж самі використовуються як засоби ведення війни. Яскравим прикладом є знищення окупаційними військами греблі Каховської гідроелектростанції [2]. За словами заступника генсека ООН із гуманітарних питань Мартіна Гріффітса, крім постраждалих від затоплення, без доступу до джерела води опинилося близько 700 тисяч мешканців Херсонської, Запорізької та Дніпро-

петровської областей. З проблемою відсутності централізованого водопостачанням стикнулись споживачі м. Кривого Рогу, м. Марганця, м. Покрова, м. Нікополя та прилеглих до них населених пунктів [3].

Країна-агресор і далі буде намагатися погіршувати ситуацію з водою в Україні, втім всі водні загрози та ризики мають бути не тільки передбачені відповідними органами влади на територіях, а й має бути сформований конкретний план заходів щодо їх запобігання або зменшення їх негативних наслідків [4].

Слід зазначити, що публічне управління водопровідно-каналізаційним господарством в умовах дії правового режиму воєнного стану має свої характерні особливості, які, зокрема, залежать не тільки від фінансових ресурсів, хоча головною причиною критичної ситуації, яка склалась ще до 24 лютого 2022 року, є хронічне недофінансування сфери централізованого водопостачання та водовідведення, а також відсутність єдиної стратегії розвитку. Те, що водопостачальна галузь потребує суттєвих і нагальних реформ, не викликає сумнівів. Мережі критично зношені, обладнання роками не оновлювалось [5]. Саме тому виникає необхідність пошуку нових наукових підходів та механізмів, що потребують окремих наукових досліджень задля вироблення дієвих пропозицій щодо визначення пріоритетів і напрямів підвищення ефективності управління під час протистояння зовнішній агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням взаємодії та співпраці військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану щодо забезпечення заходів, які необхідні для запровадження правового режиму воєнного стану та захисту безпеки населення країни, у тому числі забезпечення питною водою, приділено увагу в публікаціях Н.В. Рашкевич, В.С. Іваненко, К.К. Колосової.

У вітчизняній науці мало уваги приділялося питанню щодо забезпечення права людини на якісну питну воду в умовах надзвичайних природних ситуацій та техногенних катастроф. Ситуація, що склалася на сьогодні в Україні, змусила шукати шляхи та засоби для забезпечення цього основного (життєво важливого) права людини в режимі воєнного стану.

Окремі питання забезпечення питною водою громадян України, у тому числі з точки зору права, розглядаються у працях А.С. Євстігнєва, Ю.І. Марутяк, Н.М. Обіюх. Науковий підхід до особливостей експлуатації систем питного водопостачання в умовах воєнного часу використали у своєму дослідженні О.В. Кравченко, В.П. Хоружий, В.Г. Каніболоцький.

Визначення мети статті. Пошук наукових підходів для організації ефективної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації антикризових заходів у галузі забезпечення водопостачання населення в умовах мирного часу та правового режиму воєнного стану (на прикладі Дніпропетровської області).

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на стратегічне значення

вітчизняної системи водопостачання як ключової ланки у сфері життєзабезпечення населення України якісною питною водою, у багатьох населених пунктах країни набувають першочергового значення процеси відновлення пошкоджених унаслідок ракетно-артилерійського ураження комунальних водопровідних та каналізаційних мереж.

Слід зазначити, що до початку воєнних дій сфера централізованого водопостачання та водовідведення України характеризувалась такими особливостями та проблемами:

- суттєва зношеність основних фондів систем унаслідок постійного недофінансування галузі;
- невідповідність тарифів реальній собівартості послуг;
- якість питної води не завжди відповідала (і не відповідає) встановленим нормативним вимогам (ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» [6]).

Одним із найбільш доцільних та комплексних варіантів розв'язання цих проблем у мирний час є реалізація системної державної політики щодо збалансованого розвитку та реконструкції систем централізованого водопостачання та водовідведення, охорони джерел питного водопостачання, доведення якості питної води до вимог нормативно-правових актів, нормативно-правового забезпечення у сфері питного водопостачання та водовідведення, розроблення та впровадження науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок із застосуванням новітніх матеріалів, технологій, обладнання та приладів. Ці заходи було передбачено на законодавчому рівні в рамках виконання Загальнодержавної цільової програми «Питна вода України» на 2006–2020 роки» [7].

На підставі згаданого нормативно-правового акту органами місцевого самоврядування приймалися відповідні рішення. Так, наприклад у Дніпропетровській області діяла Регіональна програма «Питна вода Дніпропетровщини» на 2006–2020 роки». Але її виконання було визнано малоефективним, тому як протягом зазначеного періоду профінансовано лише 24,5 % від запланованого обсягу, у тому числі 13 % – за рахунок державного бюджету, а 60 % – з місцевого [8].

15 лютого 2022 року Верховна рада України ухвалила урядову цільову соціальну програму «Питна вода України» на новий термін – 2022–2026 роки. Програма передбачає, що в результаті реалізації 1700 регіональних інфраструктурних проєктів загальною вартістю

понад 28,5 млрд. грн будуть збудовані нові водозабірні споруди, станції очищення води, водопровідні мережі, лабораторії з контролю якості питної води [9]. Але Президент України залишив цей закон без підпису, тому що першочерговим стало забезпечення територіальної оборони країни від зовнішнього військового наступу.

Проте ще влітку 2021 року, беручи до уваги високий рівень ризиків для водних об'єктів, зумовлений на той час незадовільним технічним станом, зношеністю систем централізованого водопостачання та водовідведення, застарілістю систем водопідготовки, Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення «Про стан водних ресурсів України», яке введено в дію Указом Президента України від 13 серпня 2021 року № 357/2021 [10]. Кабінету Міністрів України разом із місцевими органами виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування необхідно було опрацювати питання щодо вдосконалення нормативно-правових актів з питань забезпечення безпеки та якості питної води, призначеної для споживання людиною, та вжити вичерпних заходів щодо підготовки та реалізації проєктів альтернативних джерел водозабезпечення населених пунктів, залучення коштів, зокрема міжнародних фінансових організацій, для забезпечення модернізації систем питного водопостачання та централізованого водовідведення.

Діючий Кабінет Міністрів України продовжує реалізовувати цілі програми своєї діяльності, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471, зокрема у сфері житлово-комунального господарства, з метою створення умов для безперервної та беззбиткової діяльності підприємств, що надають комунальні послуги [11], а також впроваджує зазначене рішення Ради національної безпеки і оборони України у частині необхідності агрегації суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та централізованого водовідведення відповідно до адміністративно-територіального устрою України.

Разом із тим, актуальності набуло питання забезпечення на рівні закону права органів місцевого самоврядування на безоплатне отримання з державної у комунальну власність підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної форми власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад (частини 4 та 9 статті 60 Закону України «Про місцеве само-

врядування»), зокрема, щодо цілісних майнових комплексів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства [12].

На той час існуючі норми щодо передачі державного майна значно звужували можливості органів місцевого самоврядування, визначаючи коло безоплатної передачі виключно окремими об'єктами інженерної інфраструктури водопровідно-каналізаційного господарства (включаючи мережі, споруди, устаткування).

Реформа децентралізації, у свою чергу, сприяла органам місцевого самоврядування більш успішно реалізовувати програми та проєкти розвитку і модернізації комунальних підприємств, але не дозволяла надавати фінансову підтримку об'єктам, які перебувають у державній власності.

З урахуванням цього було отримано підтримку народних депутатів України, і Президент підписав внесення змін до статті 7 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» щодо передачі з державної у комунальну власність цілісних майнових комплексів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства [13].

Слід зазначити, що ця законодавча ініціатива спрямована на вдосконалення системи управління та розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо забезпечення модернізації систем питного водопостачання та централізованого водовідведення і стабілізацію фінансово-господарського стану водоканалів. Згідно з регламентом передача з державної у комунальну власність цілісних майнових комплексів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства потребує схвалення Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання (Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 № 33-р [14]).

Таким чином до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Дніпропетровської області увійдуть Державне міжрайонне підприємство водопровідно-каналізаційного господарства «Дніпро – Західний Донбас» та ДПП «Кривбаспромводопостачання».

Але, як бачимо з ситуації, що склалась в результаті підриву російськими окупаційними військами Каховської дамби, а унаслідок – зневоднення джерела водозбору – Каховського водосховища, яке живило частину Дніпропетровської області, проблему відсутності питної води органи влади вирішують консолідовано.

Дніпропетровською обласною військовою адміністрацією, Дніпропетровською обласною радою та головами міських, сільських та селищ-

них рад, постраждалих населених пунктів, тимчасово вирішено проблему завдяки резервним можливостям: бурінню артезіанських свердловин та організації привізної питної води, у тому числі бутильованої. Також задіяно обмеження споживання води на 1 особу. Додатковим джерелом води для технічного використання стали колодязі.

Наряду з цим центральний орган виконавчої влади спростив процедурні вимоги для відновлення об'єктів централізованого водопостачання Дніпропетровської області та 06 червня 2023 року постановою № 566 виділив з державного бюджету 1,5 млрд. грн на будівництво нових магістральних водогонів «Карачунівське водосховище – Кривий Ріг – Південне водосховище, Марганець – Нікополь, Хортиця – Томаківка» [15]. Додатковий будівельно-експертний нагляд проводитиметься за підтримки Проєкту USAID «Взаємодія» [16].

Другий проєкт реалізується коштом місцевих бюджетів. Зокрема, з обласного бюджету було виділено 100 млн грн, з міського бюджету м. Кривого Рогу – 80 млн грн. Проєкт передбачає будівництво водогону, який має забезпечити наповнення Південного водосховища. Це альтернативний проєкт, який надасть можливість подачі води 70% населення міста Кривий Ріг і наповнювати Південне водосховище до завершення будівництва «експериментального» (основного) проєкту.

Третій проєкт реалізується коштом ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Він передбачає реверсне перекидання води через власні мережі водопостачання підприємства та ново-збудований трубопровід для наповнення Південного водосховища з річки Інгулець.

І ще один проєкт виконує ДП «Кривбаспромводопостачання». Він передбачає виконання аварійно-відновлювальних робіт на Каховському водопровідному комплексі (подовження забору води на 3 км), щоб забезпечити водопостачання у Зеленодольську, Апостолівську, Грушівську, Софіївську та Вакулівську громади Криворізького району [17].

Пропозиції щодо бюджетного фінансування регіональних проєктів через Фонд ліквідації

наслідків збройної агресії РФ надають до Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури обласні військові адміністрації [18].

Проте слід розуміти, що лібералізація процедури при здійсненні публічних закупівель товарів, робіт і послуг, необхідних для забезпечення функціонування об'єктів критичної інфраструктури, у тому числі систем питного водозабезпечення, у роки війни є вимушеним тимчасовим антикризовим заходом [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, консолідація зусиль органів влади на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях сприяє здійсненню заходів із забезпечення водопостачанням населення під час дії правового режиму воєнного стану, і спрямована на охорону прав, свобод і законних інтересів громадян.

Реалізація повноважень державного та муніципального управління в умовах воєнного часу повинна відбуватися динамічно, реагувати на виклики сьогодення та відповідати потребам суспільства, у тому числі при забезпеченні населення питною водою.

Для підтримки сталої роботи підприємств водопровідно-каналізаційного господарства сьогодні задіяно дофінансування з місцевих бюджетів економічно обґрунтованих витрат підприємств в частині, яка не покриває діючі тарифи.

Також є перспектива запровадження пакету фінансової допомоги для відновлення мереж централізованого водопостачання та водовідведення шляхом залучення ресурсів міжнародних фінансових інституцій, наприклад Європейського інвестиційного банку в рамках проєкту «Програма розвитку муніципальної інфраструктури України» [20]. Але для цього необхідно мати концепцію економічно-фінансової, виробничо-технологічної, соціальної, природно-екологічної безпеки водопостачальної галузі.

Зазначені заходи носять антикризовий характер і забезпечать відносну стійкість водопостачальної галузі в умовах правового режиму воєнного стану, та подальшу її ревіталізацію у повоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 17.08.2023).
2. Рашкевич Н.В., Шевченко Р.І. Стійкість водопостачання як пріоритетний напрям забезпечення безпеки. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 521-522.
3. Підрич Каховської ГЕС. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%B2_%D0%9A%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%93%D0%95%D0%A1 (дата звернення: 17.08.2023).

4. Зелінський С.Е. Українські водні питання в умовах воєнного стану. *Водопостачання та водна безпека у контексті російської агресії*: аналіт. звіт, м. Кропивницький, 2022. URL: <https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-pytannya-v-umovah-voennogo-stanu-statya/> (дата звернення 17.08.2023).

5. Новицький Д. Вода під тиском: як реформувати водопровідну галузь, не знищивши її. *Українська правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/15/675009/> (дата звернення 17.08.2023).

6. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 12 травня 2010 року № 400. Дата оновлення: 22.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> (дата звернення 17.08.2023).

7. Про Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011-2020 роки: Закон України від 3 березня 2005 року № 2455-IV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15#Text> (дата звернення 17.08.2023).

8. Про зняття з контролю рішення обласної ради від 16 вересня 2005 року № 657-28/IV „Про затвердження регіональної програми „Питна вода Дніпропетровщини” на 2006 – 2020 роки” (зі змінами): рішення Дніпропетровської обласної ради від 16.06.2021 № 74-6/VIII. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F06%2F%20%2F%D0%A0-%D0%86-%D0%A8-%D0%95-%D0%9D-%D0%9D-%D0%AF-%D0%92%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8.docx> (дата звернення 17.08.2023).

9. Про Загальнодержавну цільову соціальну програму "Питна вода України" на 2022 – 2026 роки: Проект Закону України від 02.07.2021 № 5723. Дата оновлення: 13.12.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=5723&conv=9> (дата звернення 17.08.2023).

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про стан водних ресурсів України»: Указ Президента України від 13 серпня 2021 року № 357/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/2021#Text> (дата звернення 17.08.2023).

11. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.08.2023).

12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»: проект Закону України від 15.09.2021 № 6060. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/921968> (дата звернення 17.08.2023).

13. Про внесення зміни до статті 7 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» щодо передачі з державної у комунальну власність цілісних майнових комплексів підприємств водопровідно-каналізаційного господарства: Закон України від 29 липня 2022 року № 2493-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-20#Text> (дата звернення 17.08.2023).

14. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію): розпорядження Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 № 33-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02#Text> (дата звернення 17.08.2023).

15. Про виділення коштів з фонду ліквідації наслідків збройної агресії для реалізації експериментального проекту з будівництва магістральних водогонів Карачунівське водосховище – Кривий Ріг – Південне водосховище, Марганець – Нікополь, Хортиця (ДВС2) – Томаківка у зв'язку з необхідністю ліквідації негативних наслідків, пов'язаних із знищенням Каховської гідроелектростанції: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 червня 2023 року № 566. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vydilennia-koshtiv-z-fondu-likvidatsii-naslidkiv-zbroinoi-ahresii-dlia-realizatsii-s56660623> (дата звернення 17.08.2023).

16. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України: *новини*. Дата оновлення: 13.08.2023. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/56440.html> (дата звернення 17.08.2023).

17. Ситниченко Є. У Криворізькому районі реалізують чотири проекти з будівництва водогонів. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3736273-u-krivorizkomu-rajoni-realizuut-cotiri-proekti-z-budivnictva-vodogoniv.html> (дата звернення 17.08.2023).

18. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: Фонд ліквідації наслідків збройної агресії. URL: <https://mtu.gov.ua/content/fond-likvidacii-naslidkiv-zbroynoi-agresii.html> (дата звернення 17.08.2023).

19. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету

Міністрів України від 12 жовтня 2022 року № 1178. Дата оновлення: 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.08.2023).

20. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком проект «Програма розвитку муніципальної інфраструктури України» від 23 липня 2015 року. Дата оновлення: 12.02.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_020#n929 (дата звернення 17.08.2023).

21. Про ратифікацію Фінансової угоди (проект "Програма розвитку муніципальної інфраструктури України") між Україною та Європейським інвестиційним банком: Закон України від 3 лютого 2016 року № 975-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-19#n2> (дата звернення 17.08.2023).

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2015, May 12). Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhyim voiennoho stanu» [A law of Ukraine is «About the legal regime of martial law»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> [in Ukrainian].

2. Rashkevych, N.V., & Shevchenko, R.I. (2023). Stiikist vodopostachannia yak priorityetnyi napriam zabezpechennia bezpeky [Sustainability of water supply as a priority direction for ensuring security]. *Prodovolcha ta ekolohichna bezpeka v umovakh viiny ta povoiennoi vidbudovy: vykyky dlia Ukrainy ta svitu: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Food and environmental security in the conditions of war and post-war reconstruction: challenges for Ukraine and the world: proceedings of the International. science and practice conf.]*. Kyiv. 521-522 [in Ukrainian]

3. Pidryv Kakhovskoji GhES [Undermining of the Kakhovskaya Hydroelectric Power Station]. *Material z Vikipediji – vilnoji encyklopediji [Material from Wikipedia – the free encyclopedia]*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%B2_%D0%9A%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%93%D0%95%D0%A1 [in Ukrainian]

4. Zelinskyi, S.E. (2022). Ukrainjski vodni pytannja v umovakh voiennoho stanu [Ukrainian water issues under martial law]. *Vodopostachannja ta vodna bezpeka u konteksti rosijskoji aghresiji: analit. zvit [Water supply and water security in the context of Russian aggression: analytical report]*. m. Kropyvnytskyi. Retrieved from <https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-pytannja-v-umovah-voyennogo-stanu-statya/> [in Ukrainian]

5. Novytskyi, D. (2021). Voda pid tyskom: yak reformuvaty vodoprovodnu haluz, ne znyshchyvshy yii [Water under pressure: how to reform the water industry without destroying it.]. *Ukrainska pravda [Ukrainian Pravda]*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/15/675009/> [in Ukrainian]

6. Ministry of Health (2010, May 12). Nakaz «Pro zatverdzhennia Derzhavnykh sanitarnykh norm ta pravyl «Hihienichni vymohy do vody pytnoi, pryznachenoj dlia spozhyvannia liudynoiu» [A Order is «On the approval of the State sanitary norms and rules «Hygienic requirements for drinking water intended for human consumption»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> [in Ukrainian]

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2005, March 3). Zakon Ukrainy «Pro Zaghaljnoderzhavnu ciljovu prohramu «Pytna voda Ukrainy» na 2011-2020 roky» [A law of Ukraine is «About the national target program «Drinking water of Ukraine» for 2011-2020»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15#Text> [in Ukrainian]

8. Dnipropetrovsk Regional Council (2021, June 16). Rishennja «Pro znjattja z kontrolju rishennja oblasnoji rady vid 16 veresnja 2005 roku № 657-28/IV «Pro zatverdzhennja rehionalnoji prohramy «Pytna voda Dnipropetrovshhyny» na 2006 – 2020 roky» (zi zminamy) [A decision is «On the withdrawal from control of the decision of the regional council of September 16, 2005 № 657-28/IV «On the approval of the regional program «Drinking water of the Dnipropetrovsk region» for 2006-2020» (with changes)]. Retrieved from <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Foblrada.dp.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F06%2F%D0%A0-%D0%86-%D0%A8-%D0%95-%D0%9D-%D0%9D-%D0%AF-%D0%92%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8.docx> ([in Ukrainian]

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2021, July 2). Proekt Zakonu Ukrainy «Pro Zaghaljnoderzhavnu ciljovu socialjnu prohramu "Pytna voda Ukrainy" na 2022 – 2026 roky» [A Draft Law of Ukraine is «About the national target social program «Drinking water of Ukraine» for 2022-2026»]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=5723&conv=9> [in Ukrainian]

10. President of Ukraine (2021, August 13). Ukaz «Pro rishennja Rady nacionaljnoji bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 lypnja 2021 roku «Pro stan vodnykh resursiv Ukrainy» [A Decree is «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated July 30, 2021 «On the state of water resources of Ukraine»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/2021#Text> [in Ukrainian]

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020, June 12). Postanova «Pro zatverdzhennja Prohramy dijialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy» [A Resolution is «On approval of the Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2021, September 15). Proekt Zakonu Ukrainy «Pojasnuvaljna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro peredachu ob'ektiv prava derzhavnoi ta komunalnoji vlasnosti» [A Draft Law of Ukraine is «Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Transfer of Objects of State and Communal Property»]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/921968> [in Ukrainian]
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2022, July 29). Zakon Ukrainy «Pro vnesennja zminy do statti 7 Zakonu Ukrainy «Pro peredachu ob'ektiv prava derzhavnoi ta komunalnoji vlasnosti» shhodo peredachi z derzhavnoi u komunalnu vlasnistj cilisnykh majnovykh kompleksiv pidprijemstv vodoprovodno-kanalizacijnogho ghospodarstva» [A Law of Ukraine «On the introduction of amendments to Article 7 of the Law of Ukraine «On the transfer of objects of state and communal ownership» regarding the transfer from state to communal ownership of integral property complexes of water supply and sewerage enterprises»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-20#Text> [in Ukrainian]
14. Antimonopoly Committee of Ukraine (2002, February 19). Rozporjadzhennja «Pro zatverdzhennja Polozhennja pro porjadok podannja zjav do Antymonopoljnogho komitetu Ukrainy pro poperednje otrymannja dozvolu na koncentraciju sub'ektiv ghospodarjuvannja (Polozhennja pro koncentraciju)» [A Order is «On the approval of the Regulation on the procedure for submitting applications to the Antimonopoly Committee of Ukraine for preliminary obtaining a permit for the concentration of business entities (Regulation on Concentration)»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02#Text> [in Ukrainian]
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2023, June 6). Postanova «Pro vydilennja koshtiv z fondu likvidaciji naslidkiv zbrojnoji aghresiji dlja realizaciji eksperymentaljnogho proektu z budivnytstva maghistrjalnykh vodogoniv Karachunivjske vodoskhovyshhe – Kryvyj Rih – Pivdenne vodoskhovyshhe, Marghanecj – Nikopolj, Khortycja (DVS2) – Tomakivka u zv'jazku z neobkhdnistju likvidaciji neghatyvnykh naslidkiv, pov'jazanykh iz znyshhennjam Kakhovskojji ghidroelektrostantsiji» [A Resolution is «On the allocation of funds from the fund for liquidation of the consequences of armed aggression for the implementation of an experimental project on the construction of main water pipelines Karachuniv reservoir – Kryvyi Rih – Southern reservoir, Marganets – Nikopol, Khortytsia (DVS2) – Tomakivka in connection with the need to eliminate negative consequences, related to the destruction of the Kakhovka hydroelectric station»]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/provydylennia-koshtiv-z-fondu-likvidatsii-naslidkiv-zbroinoi-ahresii-dlja-realizatsii-s56660623> [in Ukrainian]
16. State Agency for Reconstruction and Development of Infrastructure of Ukraine (2023, August 13). *Novyny [News]*. Retrieved from <https://restoration.gov.ua/press/news/56440.html> [in Ukrainian]
17. Sytnychenko, Ye. (2023). U Kryvorizkomu raioni realizuiut chotyry proiektu z budivnytstva vodogoniv [In the Kryvorizka district, four projects on the construction of water mains are being implemented]. *Ukrinform [Ukrainian National Information Agency "Ukrinform"]*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3736273-u-krivorizkomu-raioni-realizuut-cotiri-proiekti-z-budivnictva-vodogoniv.html> [in Ukrainian]
18. Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine (2023). Fond likvidatsii naslidkiv zbroinoi ahresii [Fund for liquidation of the consequences of armed aggression]. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/content/fond-likvidacii-naslidkiv-zbroynoi-agresii.html> [in Ukrainian]
19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, October 12). Postanova «Pro zatverdzhennia osoblyvostei zdiisnennia publichnykh zakupivel tovariv, robit i posluh dlja zamovnykiv, peredbachenykh Zakonom Ukrainy «Pro publichni zakupivli», na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini ta protiahom 90 dniv z dnia yoho prypynennia abo skasuvannia [A Decree is «On approval of the specifics of public procurement of goods, works and services for customers provided for by the Law of Ukraine "On Public Procurement", for the period of the legal regime of martial law in Ukraine and within 90 days from the date of its termination or cancellation»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
20. Verkhovna Rada of Ukraine (2015, July 23). Proekt «Finansova uhoda mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym investytsiynym bankom proekt «Prohrama rozvytku munitsypalnoi infrastruktury Ukrainy» [A Project is «Financial agreement between Ukraine and The project «Municipal Infrastructure Development Program of Ukraine» by the European Investment Bank]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_020#n929 [in Ukrainian]
21. Verkhovna Rada of Ukraine (2016, February 3). Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Finansovoi uhody (proekt «Prohrama rozvytku munitsypalnoi infrastruktury Ukrainy») mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym investytsiynym bankom» [A law of Ukraine «On the ratification of the Financial Agreement (project «Municipal Infrastructure Development Program of Ukraine») between Ukraine and the European Investment Bank]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-19#n2> [in Ukrainian]

УДК 351:614.2

Кирило ХАНДЮК

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна), e-mail: dneprzdrav1@ukr.net
ORCID: 0009-0003-0747-1112

Бібліографічний опис статті: Хандюк, К. (2023). Реабілітаційна допомога як складова соціальної сфери української держави. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2, 99–108, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-13>

РЕАБІЛІТАЦІЙНА ДОПОМОГА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття досліджує важливі аспекти розвитку системи реабілітаційної допомоги в Україні. Зазначається, що збільшення кількості людей, які отримують травми під час війни, а також внаслідок інших обставин, ставить перед державою виклик забезпечити ефективну та доступну реабілітаційну допомогу. Автор обговорює роль держави у стимулюванні розвитку національної системи реабілітаційної допомоги. Визначено, що розвиток національних систем реабілітації ґрунтується на глобальній ініціативі ВООЗ «Реабілітація-2030». Визначено два етапи становлення та розвитку системи реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я в Україні. Підтверджено, що на національному рівні державне управління реабілітаційною допомогою має полісуб'єктний характер. Відомча багатокладність суб'єктів управління формує виклики у сфері державного управління та створює організаційні бар'єри для розвитку національної системи реабілітаційної допомоги в Україні. Адже при такому підпорядкуванні створюються певні відомчі бар'єри у застосуванні інтегрованого підходу при наданні реабілітаційної допомоги, оскільки може виникати необхідність у поєднанні різних підходів та забезпеченні взаємодії між різними службами. Встановлено, що в Україні відсутня єдина база даних для обміну інформацією про індивідуальні потреби клієнтів в реабілітаційних послугах між реабілітаційними закладами та місцевими соціальними службами.

У статті також розглядається необхідність координації роботи надавачів реабілітаційних послуг для досягнення оптимальних результатів у реабілітаційному процесі. Приділяється увага використанню допоміжних засобів реабілітації та створенню кабінетів асистивних технологій у стаціонарних реабілітаційних відділеннях.

Стаття закликає до подальшого розвитку системи реабілітаційної допомоги на основі доказових підходів, мультидисциплінарності та пацієнтоцентричності. Враховуючи різноманітні потреби індивідів, реабілітаційна допомога має стати широкою та доступною для всіх, хто її потребує, забезпечуючи повернення до максимально активного повсякденного життя.

Ключові слова: реабілітаційна допомога, соціальна сфера, держава, Національна служба здоров'я України, публічне управління та адміністрування.

Kyrylo KHANDIUK

Postgraduate student of the Department of State Administration and Local Government, Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine), e-mail: dneprzdrav1@ukr.net
ORCID: 0009-0003-0747-1112

To cite this article: Khandiuk, K. (2023). Reabilitatsiina dopomoha yak skladova sotsialnoi sfery ukrainskoi derzhavy [Rehabilitation assistance as a component of the social sphere of the Ukrainian state]. *Public Administration and Local Government*, 2, 99–108, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-13>

REHABILITATION ASSISTANCE AS A COMPONENT OF THE SOCIAL SPHERE OF THE UKRAINIAN STATE

The article examines important aspects of the development of the rehabilitation care system in Ukraine. It is noted that the increase in the number of people who are injured during the war, as well as due to other circumstances, poses a challenge to the state to provide effective and affordable rehabilitation assistance. The author discusses the role of the state in stimulating the development of the rehabilitation system, noting the important steps taken in this direction. It was determined that the development of national rehabilitation systems is based on the WHO global initiative "Rehabilitation-2030". Two stages of formation and development of the system of rehabilitation assistance in the field of health care in Ukraine have been identified. It has been confirmed that at the national level, the state management of rehabilitation assistance has a multi-subject nature. Departmental complexity of management

subjects creates challenges in the field of public administration and creates organizational barriers for the development of the national system of rehabilitation assistance in Ukraine. After all, with such subordination, certain departmental barriers are created in the application of an integrated approach in the provision of rehabilitation assistance, as there may be a need to combine different approaches and ensure interaction between different services. It was established that there is no single database in Ukraine for the exchange of information about the individual needs of clients in rehabilitation services between rehabilitation institutions and local social services.

The article also discusses the need to coordinate the work of rehabilitation service providers to achieve optimal results in the rehabilitation process. Attention is paid to the use of rehabilitation aids and the creation of assistive technology offices in inpatient rehabilitation departments.

The article calls for further development of the rehabilitation care system based on evidence-based approaches, multidisciplinary and patient-centeredness. Given the diverse needs of individuals, rehabilitation care should be broad and accessible to all who need it, ensuring a return to as active a daily life as possible.

Key words: rehabilitation assistance, social sphere, state, National Health Service of Ukraine, public management and administration.

Актуальність проблеми. Українська держава з 1991 року ідентифікує себе на міжнародній арені як суверенна і незалежна, демократична, соціальна та правова держава (Конституція України, 1996). Увесь цей час конституційні засади соціальності українська держава виконувала практично у повному обсязі. Але в умовах війни чи не найскладнішим завданням для органів державної влади, поруч із завданнями оборонного напрямку, постають завдання соціального змісту, вирішувати які стає все складніше. Мова йде про вирішення проблем гуманітарного та соціального змісту, які надзвичайно гостро постали в умовах війни як на окупованих територіях, так і у прифронтових регіонах чи більш віддалених від лінії фронту регіонах. Це стосується, головним чином, сфери освіти та науки, соціального захисту, охорони здоров'я, а також розвитку національної системи реабілітаційної допомоги. Реабілітаційна допомога має на меті полегшити перехід зі стану залежності до стану, коли людина може самостійно здійснювати свої права та повноцінно функціонувати у суспільстві. В умовах повномасштабної війни, розвиток національної системи реабілітаційної допомоги ще більше актуалізується через високий суспільний запит як з боку цивільного населення, так і серед військовослужбовців Збройних сил України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому просторі України багато дослідників приділяли увагу питанням розвитку різних напрямків реабілітації. Проблематика реабілітаційної справи розглядалась крізь призму соціальної реабілітації (Мороз, Коляда, Левченко, 2022). Окремим блоком можна назвати дослідження соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб як напрям психологічної реабілітації, який актуалізувався після вторгнення країни агресора на територію української держави. Досліджувались у роботах вітчизняних

учених і проблеми стратегічного управління системою медичної реабілітації (Безверхнюк, Богданов, 2020). Науковці вивчають різні аспекти психологічної реабілітації в контексті інформаційно-психологічної безпеки України (Панченко, Антонов, 2020). У наукових працях акцентується на тому, що трудова, соціальна та професійна реабілітація має не тільки соціальну значущість для суспільного розвитку, але й має суттєві економічні характеристики (Мазур, 2019). У сфері публічного управління та адміністрування також є наукові публікації стосовно розвитку вітчизняної системи реабілітаційної допомоги, зокрема системі реабілітації військовослужбовців Збройних сил України (Радиш, Соколова, 2012). Сутність військової реабілітації дослідники розглядали з позицій її системності та єдності медичних, психологічних і професійних заходів щодо попередження розвитку патологічних процесів, які призводять до втрати працездатності. А метою реабілітації, на переконання дослідників, є ефективне і раннє повернення військовослужбовців до професійної діяльності. В той же час, слід акцентувати, що науковий дискурс у сфері публічного управління та адміністрування з проблем розвитку національної системи реабілітаційної допомоги в Україні здійснюється дуже повільно. Це підтверджує актуальність заявленої теми та обґрунтовує необхідність здійснення наукового дослідження.

Мета дослідження – обґрунтувати значення та роль реабілітаційної допомоги як складової соціальної політики держави.

Основні результати дослідження. Для будь-якої держави світу, реабілітаційна допомога є важливою складовою соціальної сфери. В історичному контексті генеза розвитку системи реабілітаційної допомоги традиційно базувалась на державницькому підході щодо забезпечення підтримки та інтеграції осіб з обмеженими можливостями у суспільство

після перенесення травм, хвороб або інших складних життєвих ситуацій (Конвенція, Закон України № 1767, 2009). Тобто, можемо говорити, що публічноуправлінський зміст діяльності розвитком реабілітаційної допомоги реалізується на глобальному рівні управління і регламентується актами міжнародного права (міжнародні конвенції). Суб'єктом на рівні глобального управління розвитком сфери реабілітаційної допомоги є Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Ця інституція всебічно підтримує наміри національних урядів, що спрямовані на розвиток системи реабілітаційної допомоги та реабілітаційних послуг. Так, у 2017 році ВООЗ взяла на себе лідерство у цьому питанні, проголосивши Ініціативу «Реабілітація-2030» (WHO, Rehabilitation 2030 Initiative, 2017). ВООЗ закликала керівництво держав вживати скоординовані дії для ефективного функціонування системи реабілітації на національному рівні. Ініціатива ВООЗ «Реабілітація-2030» визначає 10 пріоритетних напрямків діяльності на національному рівні щодо зміцнення, насамперед, медичної складової у сфері надання реабілітаційних послуг. Експерти ВООЗ наголошують, що доступність та якість реабілітаційних послуг забезпечується за рахунок застосування конкретних методів планування, фінансування та управління наданням реабілітаційних послуг.

Найбільш виразно потреба у формуванні та розвитку національної системи реабілітаційної допомоги постала перед урядами багатьох країн у період пандемії COVID-19. Адже після етапу стаціонарного лікування, відновлювальний та реабілітаційний період у окремих пацієнтів тривав майже півроку. А у випадках нейроковіду комплексні заходи реабілітаційного змісту могли тривати навіть і до двох років.

Повномасштабна війна, яка ведеться рф проти України, призвела до значного збільшення кількості людей, які зазнали численних травм, у тому числі й віськового характеру, а значить потребують якнайшвидшого лікування, стабілізації та реабілітації. Це стосується як цивільних, так і військових українців. Головне завдання держави у таких умовах – сприяти поверненню кожної людини до максимально активного повсякденного життя, яке вона мала до травмування. Для досягнення цієї мети в Україні розробляється сучасна система реабілітації, що ґрунтується на найкращих світових практиках та доказових підходах, акцентуючи увагу на мультидисциплінарності та пацієнтоцентричності (Крупа, 2013). Держава стимулює розвиток реабілітаційної допомоги, починаючи з багатопрофільних лікарень, щоб

забезпечити доступ пацієнтів до реабілітаційних послуг одразу після початку захворювання або травмування.

До прийняття в Україні закону спеціальної дії, питання реалізації різних напрямків медичної реабілітації регулювались законом загальної дії – Основи законодавства України про охорону здоров'я (Основи законодавства, 1992) та нормативно-правовими документами профільного міністерства. Цей закон окреслює загальні принципи функціонування системи охорони здоров'я. У 2020 році їх зміст було доповнено кількома суттєвими позиціями, які не тільки підсилювали спроможність медичної галузі України, але й сприяли розбудові нової національної системи реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я. Зокрема, у законі викоремлюються такі принципи реабілітаційного змісту державної політики у сфері охорони здоров'я:

- рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність реабілітаційної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я;
- орієнтація на сучасні стандарти реабілітаційної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я;
- реабілітаційний підхід до охорони здоров'я.

Таким чином, встановлено, що нормативно-правове поле формування державної політики реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я відбувалось поступово і охоплює два періоди (табл. 1). Нормативно-правовим актом спеціальної дії стосовно медичної реабілітації став нещодавно прийнятий Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (Про реабілітацію, 2020), який набрав чинності 31 грудня 2020 року, але був введений в дію тільки з 30 червня 2021 року. Цим законом визначені правові, організаційні та економічні засади здійснення реабілітації для осіб з обмеженнями повсякденного функціонування. Цей закон вперше надає тлумачення поняття «реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я» як діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що спрямована на застосування комплексних заходів з метою забезпечення оптимізації функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі. Цим законом визначені правові, організаційні та економічні засади здійснення реабілітації для осіб з обмеженнями повсякденного функціонування. Цей закон вперше надає тлумачення поняття «реабілітаційна допомога у сфері охоро-

рони здоров'я» як діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що спрямована на застосування комплексних заходів з метою забезпечення оптимізації функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі.

Також зазначений документ містить окремий розділ, в якому надано формулювання поняття системи реабілітації. У концептуальному сенсі система реабілітації структурно поєднує: набувачів реабілітаційної допомоги/реабілітаційних послуг; біопсихосоціальну модель реабілітації; ідентифікацію обмежень повсякденного функці-

Таблиця 1

Законодавча база державного управління реабілітацією у сфері охорони здоров'я в Україні

Дата прийняття закону України	Назва закону України	Характер дії закону України на реабілітацію у сфері охорони здоров'я
1992 рік	Основи законодавства України про охорону здоров'я	Закон загальної дії
2020 рік	Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я	Закон спеціальної дії

Укладено автором [10; 11]

онування/життєдіяльності на основі Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я; реабілітаційну стратегію охорони здоров'я.

З таких позицій можна говорити, що сутність поняття «реабілітаційна допомога» у правовому полі охоплює аспекти як лікувального, так і профілактичного змісту. Це дуже кореспондується з тим, що в науці нині не існує єдиного підходу до визначення, перш за все, родового поняття «реабілітація», а тому дуже часто похідні поняття «реабілітаційна послуга» та «реабілітаційна допомога» сприймаються як синоніми, хоча за своїм змістом вони охоплюють різні стани та сфери життєдіяльності людини.

У соціальній роботі реабілітація визначається не тільки як відновлення здоров'я клієнта (у разі інвалідності), але в більш широкому сенсі як відновлення соціального статусу окремих осіб або груп людей, втрачених або принижених проблемами складних життєвих ситуацій. Тож, на нашу думку, до сфери впливу реабілітаційної допомоги доречно відносити не лише проблематику інвалідності, а й суміжні сфери життєдіяльності, в яких приховані тригери та загрози дисбалансу фізичного, ментального, соціального, емоційного здоров'я. Такі тригери існують, наприклад, у питаннях, що пов'язані з іміграцією, безробіттям, ув'язненням в місцях позбавлення волі, домашнім насиллям тощо. Такий підхід обумовлює розгляд у нашому дослідженні проблематики реабілітації з позицій складного, багатогранного та наукоємного поняття, сутність якого можна окреслити словами «одужання», «відновлення», «повернення». Саме через це багато науковців досліджують різні аспекти реабілітації, а серед найбільш частотних з них можна виділити наступні:

- *виховний*, який проявляється у розвитку морально-духовних якостей особистості, відновленні гармонії та цілісності;
- *соціально-адаптивний*, який сприяє відновленню раніше втрачених соціальних функцій і зв'язків із оточуючим середовищем та підтримує належний рівень якості життя людини як соціальної одиниці;
- *соціологічний*, спрямований на відновлення у людини втраченого соціального функціонування та зв'язку з життєзабезпечуючим середовищем;
- *медико-профілактичний*, який дозволяє запобігти настанню інвалідності шляхом відновлення порушених функцій організму та рівня працездатності;
- *психологічний*, який забезпечує відновлення втрачених здібностей особистості як прояв «пластичності» нервово-психічного стану людини;
- *правовий*, який передбачає відновлення честі та законних прав людини шляхом скасування раніше скоєних злочинів.

Вищезазначений перелік аспектів реабілітації, на нашу думку, слід доповнити такою категорією як «публічноуправлінський аспект», який забезпечує інтеграцію та координацію всіх аспектів реабілітаційної справи. Такий підхід забезпечує взаємодію в діяльності суб'єктів державної та комунальної форми власності, представників приватної сфери та громадського сектору з метою формування в Україні єдиної національної системи надання реабілітаційної допомоги. Національна система реабілітаційної допомоги – це комплекс регульованих державою соціально-економічних, медичних, психологічних, виховних, професійних та інших заходів, який реалізується на основі національ-

них стандартів за відповідним напрямком реабілітації. Метою функціонування Національної системи реабілітаційної допомоги є отримання профілактичного ефекту або запобігання тривалій втраті працездатності та сприяння швидкому поверненню особи у соціум, наданню можливості людям з інвалідністю виконувати соціально корисну працю в суспільстві (ред. – *авторське визначення*).

Важливо добиватися того, щоб держава відіграла активну роль у розвитку національної реабілітаційної системи, забезпечуючи фінансування, розробку стандартів та протоколів, підвищення кваліфікації фахівців та сприяння співпраці з міжнародними організаціями. Лише за таких умов можна забезпечити ефективну та доступну реабілітаційну допомогу для всіх потребуючих осіб, які пережили травму або хворобу, та сприяти їх поверненню до повноцінного активного життя.

В Україні координацію та фінансування реабілітаційних послуг забезпечують декілька центральних органів виконавчої влади – Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Служба безпеки України та ін. (Мисула, 2022). Тобто, одним із проблемних питань публічноуправліського змісту є питання полісуб'єктності управління наданням реабілітаційної допомоги на національному рівні управління. Тому існуюча модель управління потребує значного удосконалення з метою забезпечення якості та доступності реабілітаційних послуг через скорочення управлінських бар'єрів. Так, з 2018 року Національна служба здоров'я України (далі – НСЗУ) перейшла на новий механізм фінансування медичних послуг, у тому числі й послуг з реабілітації (Про державні фінансові гарантії, 2017). Але новий механізм фінансування реабілітаційних послуг було запроваджено тільки у сфері охорони здоров'я. Інші сектори соціальної сфери продовжують працювати за старою моделлю фінансування.

Зазначимо, що поточно в Україні реабілітаційна допомога існує у двох практико-орієнтованих вимірах:

- медичний вимір, тобто реабілітація є одним із 5-ти видів медичної допомоги (первинна, вторинна/третинна, невідкладна, паліативна, реабілітаційна);
- соціальний вимір, який є більш широким поняттям, адже він охоплює не тільки проблематику соціального змісту, але й поглинає в собі проблематику медико-профілактичного змісту.

Тому саме комплексний підхід до підтримки пацієнтів охоплює вирішення широкого кола суміжних питань, наприклад, таких як професійна реабілітація, фінансово-економічна незалежність пацієнта в реабілітаційний період, організація навчання набувача реабілітаційних послуг, навчання найближчого оточення реабілітанта навичкам догляду та опікунства тощо. Тобто, поділ реабілітації на медичний та соціальний виміри є дещо умовним (табл. 2) і він має свої особливості та виклики.

Як видно із табл. 2, в практичній площині реалізація реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я не є виключно медичною, а в її структурі ми можемо, вочевидь, виділити й соціальні аспекти (Програма медичних гарантій, 2023). Перш за все, соціальна сфера охоплює такі питання як:

- навчання батьків дитини навичкам організації побутових умов в реабілітаційний період;
- психологічний супровід найближчого оточення того, хто отримує реабілітаційну допомогу;
- організація харчування тощо.

З одного боку, медична реабілітація фокусується на фізичному відновленні та медичних процедурах. Але закон спеціальної дії, який унормовує суспільні відносини у сфері медичної реабілітації, було прийнято значно пізніше, із затримкою майже в три роки (Про реабілітацію, 2020). В пакетних пропозиціях НСЗУ фінансує такі реабілітаційні послуги: амбулаторна допомога; стаціонарна допомога; допомога при інсульті; лікування онкологічних захворювань. З іншого боку, соціальна реабілітація охоплює більш ширший спектр послуг, які включають психологічну, професійну та соціальну підтримку.

Очевидно, що реабілітаційні послуги потребують більшої уваги та інвестицій для розвитку та покращення якості їх надання. Досягнення доказової бази та забезпечення ефективності інтервенцій – це важливий крок для забезпечення якісної реабілітаційної допомоги в Україні. Координація та фінансування реабілітаційних послуг міністерством охорони здоров'я України та міністерством соціальної політики України може створювати певні виклики у забезпеченні інтегрованого підходу до реабілітації, оскільки може виникати необхідність у поєднанні різних підходів та забезпеченні взаємодії між різними службами.

Важливо зазначити, що сьогодні кількість закладів, які надають реабілітаційні послуги у сфері охорони здоров'я, здається цілком достатньою. Але науковці зазначають (Мисула,

Таблиця 2

Характеристика пакетних пропозицій послуг з реабілітації у сфері охорони здоров'я на 2023 рік

Вид реабілітаційної допомоги	Умови надання реабілітації	Обсяг реабілітаційних послуг	
		медико-профілактичного змісту	соціального змісту
Медична реабілітація немовлят, які народились передчасно та/або хворими, протягом перших трьох років життя	амбулаторно та/або стаціонарно, та/або за місцем перебування дитини	- лабораторні та інструментальні обстеження; - різноманітні скринінги; - оцінки розвитку різних сфер; - складання індивідуальної програми реабілітації	- навчання батьків дитини; - психологічний супровід батьків дитини; - харчування дитини в умовах стаціонару
Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах	виключно стаціонарно	- первинне реабілітаційне обстеження - постановка реабілітаційного діагнозу; - складання індивідуального реабілітаційного плану; - надання послуг з реабілітації високого обсягу; - проведення необхідних лабораторних та інструментальних обстежень; До допомоги за цим пакетом залучена мультидисциплінарна реабілітаційна команда	- надання психологічної допомоги; - харчування в умовах стаціонару
Реабілітаційна допомога дорослим і дітям в амбулаторних умовах	амбулаторно	- первинне реабілітаційне обстеження; - постановка реабілітаційного діагнозу; - складання індивідуального реабілітаційного плану; - надання послуг з реабілітації середнього обсягу; - проведення необхідних лабораторних та інструментальних обстежень	- надання психологічної допомоги

Укладено автором за [14]

2022), що ці установи нерівномірно розподілені по областях, зі значним переважанням у столиці (майже 26 закладів розташовані у м. Київ) та меншою кількістю у деяких інших областях України (наприклад, 2 заклади в Миколаївській області). І це формує ще одний напрям управлінської діяльності – забезпечення доступності реабілітаційних послуг.

З прийняттям закону спеціальної дії з питань реабілітації у сфері охорони здоров'я (Про реабілітацію, 2020), НСЗУ внесла суттєві зміни до переліку спеціалістів, які беруть участь у медичній реабілітації, включивши ерготерапевтів, фізичних терапевтів, психологів, терапевтів мови і мовлення-логопедів (Програма медичних гарантій, 2023). Це важливий крок у розвитку міждисциплінарної підтримки для пацієнтів. Проте, можна відзначити, що міждисциплінарна взаємодія у секторі реабілітації залишається умовною, оскільки у вимогах НСЗУ до надавачів послуг відсутні такі спеціалісти, як соціальний працівник або протезист/ортезист. Це може ускладнити інтегрований підхід до реабілітації та обмежити можливості допомоги пацієнтам у їх шляху до повного одужання та відновлення.

Також привертає увагу той факт, що в Україні сьогодні не існує єдиної бази даних, яка б мала забезпечити обмін інформацією про клієнтів та

їх індивідуальні потреби в послугах між реабілітаційними закладами та місцевими соціальними службами. Це може призводити до того, що після повернення клієнта додому, він знову залишається без підтримки, соціальної адаптації або потрібного догляду.

З метою налагодження цільового скерування пацієнтів спільно з ВООЗ профільним міністерством було розроблено та затверджено реабілітаційні маршрути для найпоширеніших станів здоров'я під час війни: травми спинного мозку, травми головного мозку, опіки, ампутації та травми кінцівок. Згідно з цією системою забезпечується допомога міжнародних партнерів, що включає додаткове навчання фахівців з реабілітації, які працюють у вітчизняних закладах, а також постачання реабілітаційного обладнання та допоміжних засобів реабілітації (МОЗ: Держава гарантує). І тут доречно акцентувати, що моніторингова місія ВООЗ з питань розвитку національної системи реабілітаційної допомоги надала у 2019 році висновок про те, що Україна має багато ресурсів для надання реабілітаційної допомоги. Але його використання не є ані якісним, ані ефективним. Для ефективного функціонування національної системи реабілітаційної допомоги надзвичайно важливо, щоб уповноважені суб'єкти розуміли, що реабі-

літація має вирішальне значення для сталого розвитку суспільства. Тобто, міжнародна візія реінтеграції полягає у тому, що розвиток національної системи реабілітаційної допомоги – це інвестиції в сучасність і в майбутнє, а не витрати для суспільства.

З метою зробити реабілітаційну допомогу більш доступною, наприкінці 2022 року у Програмі медичних гарантій були внесені зміни, що розширили її новими пакетами: «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах» та «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям в амбулаторних умовах». На 2023 рік НСЗУ уклала контракти із 396 закладами охорони здоров'я за цими двома пакетами: 244 заклади уклали контракти за пакетом «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах» та 386 медичних установ підписали договори за пакетом «Реабілітаційна допомога дорослим та дітям в амбулаторних умовах» (Програма медичних гарантій, 2023). Тож управлінською новацією 2023 року було те, що уперше відбулось розмежування пакетних пропозицій щодо фінансування амбулаторної та стаціонарної реабілітаційної допомоги.

Відповідно до чинного законодавства України, в рамках реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я фахівці працюють у складі мультидисциплінарних команд (лікарі-спеціалісти, реабілітологи та протезисти). Крім того, з метою оптимізації реабілітаційної допомоги такі команди можуть використовувати допоміжні засоби реабілітації (палиці, милиці, ходунки, ортези, крісла-коляски та ін.). Це допомагає особі досягати мети та завдань медичної реабілітації. У разі, якщо після виписки зі стаціонару особа буде потребувати такий допоміжний засіб, з 1 червня 2023 року всі стаціонарні реабілітаційні відділення повинні мати кабінети асистивних технологій. Однією з функцій цих кабінетів є надання пацієнтам можливості безоплатно користуватися допоміжними засобами реабілітації серійного виробництва. Тобто, у поточному році управління медичною реабілітацією на рівні стаціонарної та амбулаторної допомоги доповнилось ще одним функціоналом – обов'язковість медичних установ мати кабінети асистивних технологій.

Міністерство соціальної політики України також контракує та фінансує надавачів реабілітаційних послуг. Програма «Реабілітація дітей з інвалідністю» є одним із заходів, який спрямовано на покращення реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю. Однак обсяг коштів державного бюджету, виділений за цією програ-

мою, дещо обмежує кількість дітей, які можуть одержати реабілітацію.

Додатково зазначимо, що в Україні існують окремі програми, які фінансують послуги санаторно-курортного лікування дітей та осіб з інвалідністю. Також у кожній області працює мережа установ з комплексної та соціальної реабілітації, які надають різноманітні реабілітаційні послуги, такі як соціальна, психологічна, фізична, трудова, професійна та медична реабілітація. Фінансування цих установ здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету (Мисула, 2022). Отже, розвиток регіональних центрів реабілітації та послуг на рівні громад може покращити доступність реабілітаційних послуг для населення.

Незважаючи на наявність реабілітаційних закладів та програм, доцільно зазначити, що у сфері реабілітації в Україні існує низка певних проблем. Відсутність чітких стандартів, протоколів та рекомендацій може призводити до того, що реабілітаційні інтервенції не завжди є ефективними або не відповідають потребам пацієнтів. Також важливо відмітити, що деякі приватні реабілітаційні центри в Україні мають дороговартісне обладнання та надають специфічні послуги, але доступ до них може бути обмежений для пацієнтів, які не спроможні оплатити реабілітаційні послуги із власної кишені. Це може створювати проблеми для отримання високоякісної та ефективної реабілітації. Наступним блоком проблем можна назвати те, що більшість реабілітаційних інтервенцій здійснюються за межами спільноти, де проживають особи з інвалідністю, та носять короткотерміновий характер. Такий підхід може не забезпечити належної підтримки та довготривалого перебігу, наприклад, для соціальної адаптації.

Брак спеціалістів з сучасними знаннями та навичками у сфері реабілітації є серйозною проблемою в Україні. Насамперед, мова йде про таких спеціалістів як ерготерапевти та терапевти мови і мовлення. Тож таких спеціалістів нині дуже бракує в Україні, а тому окремі спеціалізовані напрямки медичної реабілітації можуть бути неадекватно представлені або зовсім відсутні у медичній системі через відсутність у штаті лікарень таких спеціалістів, які повинні бути у складі мультидисциплінарних команд та надавати реабілітаційну допомогу в гострий період інсульту, згідно вимог МОЗ України. Вітчизняні науковці наголошують, і ми їх повністю підтримуємо у цьому питанні, що нескоординованість надання реабілітаційних послуг, низький рівень забезпечення потреб, громіздка та малоефективна мережа закладів,

а також здійснення інтервенцій без доказової бази можуть призвести до неефективної реабілітації та обмеження доступу до якісних послуг для пацієнтів (Панченко, Антонов, 2020).

Однією з важливих місій медичних університетів та закладів медичної освіти є забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців, в тому числі спеціалістів з реабілітації. Розвиток і вдосконалення програм підготовки, включаючи ерготерапію та терапію мови і мовлення на базу немедичних вищих навчальних закладів зможе значно допомогти подолати дефіцит спеціалістів у цих областях.

За результатами дослідження можна стверджувати, що система реабілітаційної допомоги є невід'ємною складовою соціальної сфери держави. Поділ реабілітаційної допомоги на медичну та соціальну є досить умовним. Реабілітаційна допомога в умовах воєнного часу в Україні базується на таких засадах: законодавство та нормативно-правова база, надання послуг, планування мережі реабілітаційних закладів та підвищення кваліфікації реабілітологів, а також широкому застосуванню допоміжних технологій. Перспектива розвитку державної системи реабілітаційної допомоги на найближчий час потребує розробки стратегії розвитку системи реабілітації в Україні, яка

б відповідала кращим світовим стандартам, вимогам ВООЗ та забезпечувала оптимальне використання наявних ресурсів нашої держави у період післявоєнної відбудови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сталі та довготривалі підходи до реабілітації, включаючи континуум послуг соціального та медико-профілактичного змісту, є важливим елементом ефективно функціонуючої національної системи реабілітаційних послуг як складової соціальної політики української держави. Правовий механізм державного регулювання надання реабілітаційної допомоги у медичній сфері реалізується в Україні на основі закону спеціальної дії. Встановлено, що національний рівень управління організацією надання реабілітаційної допомоги має полісуб'єктний характер. Забезпечення більш широкого доступу до реабілітаційних послуг та створення ефективно системи підтримки для пацієнтів з різними потребами є важливим завданням для поліпшення доступності та якості реабілітаційної допомоги в Україні. Актуальність проблеми удосконалення управління наданням реабілітаційної допомоги має велике суспільне значення, тому наукові дослідження у цьому напрямку потребують подальшої реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Мороз Т., Коляда Н., Левченко Н. (2022). Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату: теоретичний аналіз. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022, №2 (9). 111-120. <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/267338>
3. Безверхнюк Т., Богданов С. Стратегічне управління портфелем проектів в аспекті розвитку системи медичної реабілітації в Україні: матер. V Міжнародна наук.-практ. конф., Одеса, ОДАБА, 14-15 травня 2020 р. С. 8-12.
4. Панченко, О., & Антонов, В. Реабілітація як складова державної політики у сфері інформаційно-психологічної безпеки. *Теорія та практика державного управління*, 2020, № 2(69), 8-17. <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/20742>
5. Мазур, Н. Державний фінансовий контроль заходів із соціальної, трудової та професійної реабілітації осіб з інвалідністю. *Вектор Поділля*, 2019, № 2, 17-27. http://www.kpdi.edu.ua/images/stories/vectorpodilya/vektor_podillia_2%20vypusk_2019.pdf#page=18
6. Радиш Я. Ф., Соколова О. М. Медична реабілітація військовослужбовців як наукова проблема: теоретико-методологічні засади (за матеріалами літературних джерел). *Економіка та держава*. 2012. (3). 103-106. http://www.economy.in.ua/pdf/3_2012/29.pdf
7. Конвенція про права осіб з інвалідністю: ратифіковано Законом України. № 1767-VI від 16.12.2009.
8. WHO. Rehabilitation 2030 Initiative, 2017. <https://www.who.int/initiatives/rehabilitation-2030>
9. Крупа В.В. Зміст та значення медичної реабілітації у загальній підготовці фахівця з фізичної реабілітації. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 2013, 126-130. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhst_2013_1_31
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19.11.92 № 2801. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
11. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: закон України від 03.12.2020 р. № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

12. Мисула І. Р. Медична та соціальна реабілітація: навч. посіб. / І. Р. Мисула, Л. О. Вакуленко. Тернопіль: ТДМУ, 2022. 402 с.
13. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: закон України 19.10.2017 року № 2168. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
14. Програма медичних гарантій 2023: посібник. Академія НСЗУ, 2023. https://health.kyivcity.gov.ua/files/2023/4/10/pr_2023.pdf
15. МОЗ: Держава гарантує надання безоплатної реабілітації в лікарнях, законтракованих НСЗУ: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-derzhava-harantuie-nadannia-bezoplatnoi-reabilitatsii-v-likarniakh-zakontrokovanykh-nszu>

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 №254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law from 28.06.1996 №254k/96-VR]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Moroz, T., Koliada, N., & Levchenko N. (2022). Sotsialna reabilitatsiia osib z invalidnistiu v umovakh psyhonevrolohichnoho internatu: teoretychnyi analiz [Social rehabilitation of persons with disabilities in the conditions of a psychoneurological boarding school: theoretical analysis]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social work and social education*, 2 (9), 111-120. doi: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(9\).2022.267338](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(9).2022.267338) [in Ukrainian].
3. Bezverkhiuk, T., & Bohdanov, S. (2020). Stratehichne upravlinnia portfelem proektiv v aspekti rozvytku systemy medychnoi reabilitatsii v Ukraini [Strategic management of a portfolio of projects in the aspect of development of the medical rehabilitation system in Ukraine]. *V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia – V International Scientific and Practical Conference* (Odesa, May 14-15, 2020) (pp. 8-12). Odesa: ODABA [in Ukrainian].
4. Panchenko, O., & Antonov, V. (2020). Reabilitatsiia yak skladova derzhavnoi polityky u sferi informatsiino-psykhologichnoi bezpeky [Rehabilitation as a component of state policy in the field of information and psychological security]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 2(69), 8-17. doi: 10.34213/tp.20.02.01 [in Ukrainian].
5. Mazur, N. (2019). Derzhavnyi finansovyi kontrol zakhodiv iz sotsialnoi, trudovoi ta profesiinoi reabilitatsii osib z invalidnistiu [State financial control of events from social, labor and professional rehabilitation of employment of person with disabilities]. *Vektor Podillia – Podillia Vector*, 2, 17-27. Retrieved from http://www.kpdi.edu.ua/images/stories/vectorpodilya/vektor_podillia_2%20vypusk_2019.pdf#page=18 [in Ukrainian].
6. Radysh, Ya.F., & Sokolova, O.M. (2012). Medychna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtiv yak naukova problema: teoretyko-metodolohichni zasady (za materialamy literaturnykh dzherel) [Medical rehabilitation of military personnel as a scientific problem: theoretical and methodological principles (based on literature sources)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 3, 103-106. http://www.economy.in.ua/pdf/3_2012/29.pdf
7. Konventsiia pro prava osib z invalidnistiu: ratyfikovano Zakonom Ukrainy. № 1767-VI vid 16.12.2009 [Convention on the rights of persons with disabilities: ratified by the Law of Ukraine № 1767-VI from 16.12.2009]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
8. Krupa V.V. (2013). Zmist ta znachennia medychnoi reabilitatsii u zahalnyi pidhotovtsi fakhivtsia z fizychnoi reabilitatsii [The content and significance of medical rehabilitation in the general training of a specialist in physical rehabilitation]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu Ukraina – Collection of scientific works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University of Ukraine* (pp. 126-130) Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_31 [in Ukrainian]
9. WHO. Rehabilitation 2030 Initiative, 2017. <https://www.who.int/initiatives/rehabilitation-2030>
10. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia: Zakon Ukrainy vid 19 lyst. 1992 roku No 2802-XII [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care: The Law of Ukraine from July 21 2023, No 2801-XII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
11. Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia: Zakon Ukrainy vid 3 hrud. 2020 roku № 1053-IX [About rehabilitation in the field of health care: The Law of Ukraine from December 3 2020, № 1053-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> [in Ukrainian].
12. Mysula I.R., & Vakulenko L.O. (2022). *Medychna ta sotsialna reabilitatsiia [Medical and social rehabilitation]*. Ternopil: TDMU [in Ukrainian].
13. Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naselennia: Zakon Ukrainy vid 19.10.2017 № 2168-VIII [About state financial guarantees of medical care for the population: The Law of Ukraine from 19.10.2017, № 2168-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> [in Ukrainian].

14. Akademiia Natsionalna sluzhba zdorovia Ukrainy (NSZU). (2023). Prohrama medychnykh harantii 2023 [Program of medical guarantees 2023] Retrieved from. https://health.kyivcity.gov.ua/files/2023/4/10/pr_2023.pdf [in Ukrainian].

15. MOZ: Derzhava harantuie nadannia bezoplatnoi reabilitatsii v likarniakh, zakontraktovanykh NSZU [Ministry of Health: The state guarantees the provision of free rehabilitation in hospitals contracted by the National Health Service] *Kabinet Ministriv Ukrainy: vebsait – Cabinet of Ministers of Ukraine: website*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-derzhava-harantuie-nadannia-bezoplatnoi-reabilitatsii-v-likarniakh-zakontraktovanykh-nszu> [in Ukrainian].

ЗМІСТ

Вікторія АНДРІЯШ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....3

Оксана Баштанник

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ СПРОМОЖНОСТІ
В СУЧАСНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....10

Олександр ІГНАТ

СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я:
ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....19

Інна КОНДРАТЬЄВА

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ:
ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗРІЗ.....27

Тетяна КРАВЦОВА, Оксана ЛАЩЕНКО, Олег КРАВЦОВ, Людмила ПАВЛЕНКО

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД35

Віталій КУЧМЕНКО, Анна БУЛДИРКАЄВА

ЛІДЕРСТВО НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ.....50

Наталія ЛИПОВСЬКА, Ірина ХОЖИЛО

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....56

Марія МАЛАЧИНСЬКА

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
СИСТЕМОЮ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ.....61

Тетяна МАМАТОВА, Владислав БОРИСЕНКО

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....67

Василь ОРИЩУК, Наталія ЛАРІНА

ПРОГРЕС МЕТАВСЕСВІТУ У СФЕРІ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ.....74

Марина СОРОКА

МЕРЕЖЕВА ВЗАЄМОДІЯ СТЕЙКГОЛДЕРІВ ПІД ЧАС РОЗРОБЛЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.....83

Ганна ФРОЛОВА, Ірина ЧИКАРЕНКО

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОДОПОСТАЧАННЯМ ТЕРИТОРІЙ ТА ГРОМАД
ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....91

Кирило ХАНДЮК

РЕАБІЛІТАЦІЙНА ДОПОМОГА
ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....99

CONTENTS

Victoria ANDRIIASH

SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN PROVIDING SOCIAL PROTECTION
OF THE POPULATION DURING WAR IN UKRAINE.....3

Oksana BASHTANNYK

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF DETERMINING THE PHENOMENON OF CAPACITY
IN THE MODERN METHODOLOGY OF PUBLIC ADMINISTRATION.....10

Oleksandr IHNAT

LOCAL COMMUNITIES' COOPERATION IN HEALTHCARE: CHALLENGES
AND MECHANISMS IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW
AND POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE.....19

Inna KONDRATIEVA

STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF FAMILY MEDICINE IN UKRAINE:
URGENCY OF THE PROBLEM.....27

Tetiana KRAVTSOVA, Oksana LASHCHENKO, Oleh KRAVTSOV, Liudmyla PAVLENKO

EMPLOYING THE PROJECT APPROACH
IN REVIVING TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE POSTWAR ERA.....35

Vitalii KUCHMENKO, Anna BULDYRKAIEVA

LEADERSHIP IN PUBLIC SERVICE.....50

Nataliia LYPOVSKA, Iryna KHOZHYLO

SOCIAL FACTORS OF EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ACTIVITIES
OF PUBLIC SERVANTS.....56

Mariya MALACHYNSKA

INTERNATIONAL APPROACHES TO CRITERIA
FOR THE PERINATAL CARE SYSTEM ADMINISTRATION EFFECTIVENESS.....61

Tetiana MAMATOVA, Vladyslav BORYSENKO

THEORETICAL BASIS FOR THE STUDY OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
PROCESSES IN THE DOMAIN OF LOCAL COMMUNITIES' RESILIENCE IN UKRAINE.....67

Vasyl ORYSHCHUK, Nataliia LARINA

PROGRESS OF THE METAVERSE IN THE FIELD OF MUSEUMS AS A TOOL FOR
IMPLEMENTING THE MECHANISM OF STATE POLICY OF DIGITAL DEVELOPMENT.....74

Maryna SOROKA

NETWORK INTERACTION OF STAKEHOLDERS FOR THE DEVELOPMENT
OF REGIONAL SMART SPECIALIZATION STRATEGIES.....83

Hanna FROLOVA, Iryna CHIKARENKO

WATER SUPPLY OF TERRITORIES AND COMMUNITIES AS A PRIORITY INTERACTION
BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATIONS AND LOCAL SELF-GOVERNMENT.....91

Kyrylo KHANDIUK

REHABILITATION ASSISTANCE AS A COMPONENT OF THE SOCIAL SPHERE
OF THE UKRAINIAN STATE.....99

НОТАТКИ

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Випуск 2

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Юрій Васильович Ковальчук

Формат 60x84/8. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 12,32. Замов. № 1023/614. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.